

UN SEGLE I MIG DE CULTURA A REUS I A CATALUNYA. LA CULTURA QUE HA GENERAT EL CENTRE DE LECTURA

AROLA EDITORS

Amb el patrocini de:

1a edició:
maig del 2017

Edita:
Centre de Lectura de Reus i Arola Editors
ISBN: 978-84-945335-9-4
ISBN: 978-84-947255-2-4

Centre de Lectura de Reus
Carrer Major, 15 - 43201 Reus, Tarragona
Tel. :977 77 31 12
www.centrelectura.cat

Arola Editors
Polígon Francolí parcel·la 3 nau 5 - 43006 Tarragona
Apt. Correus 253 - 43080 Tarragona
Tel. 977 553 707
arola@arolaeditors.com
www.arolaeditors.com

Coedita:
Publicacions URV
ISBN: 978-84-8424-604-6

Publicacions de la URV
Av. Catalunya, 35 - 43005 Tarragona
Tel. : 977 558 474
publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

© Centre de Lectura de Reus
© els autors

Correcció lingüística: Agnès Toda

Consell editorial: Pere Gabriel Sirvent (UAB),
Magí Sunyer Molné (URV), Mercè Costafreda Felip.
Apendix fotogràfic de l'exposició: Ferran Estivill Civit
Disseny coberta: OVNI i Fèlix Arola
Imprimeix: Gràfiques Arrels. Tarragona
D. L.: T 728-2017

UN SEGLE I MIG DE CULTURA A REUS I A CATALUNYA. LA
CULTURA QUE HA GENERAT EL CENTRE DE LECTURA

Coordinador: Joan Navais

143

ASSAIG

EDICIONS DEL CENTRE DE LECTURA

REUS 2017

SUMARI

Presentació Xavier Filella Fargas	9
Construint damunt del que ja està construït: evolució de la seu del Centre de Lectura, 1859-2017 Anton Pàmies Martorell	13
De Reus a Catalunya Magí Sunyer, Universitat Rovira i Virgili	27
Posteritat de la colla de ca l'Aladern Magí Sunyer, Universitat Rovira i Virgili	33
El Centre de Lectura de Reus: projecció cap a la Catalunya policèntrica noucentista Montserrat Corretger, Universitat Rovira i Virgili	39
Traductors Joaquim Mallafre	47
La reserva de la biblioteca del Centre de Lectura M. Rosa Molas Capdevila	53
La biblioteca del Centre de Lectura, present i futur Montserrat de Anciola	63
Testimoni d'una història Ester Ferrando	73
Arts visuals al Centre de Lectura: un espai per a la creativitat Albert Macaya	83
Comunitat imaginada Xavier Ferré Trill, Universitat Rovira i Virgili	91
Passat, present i futur de les Edicions del Centre de Lectura Natàlia Borbonès	99
El Teatre Bartrina, cent deu anys d'història Dolors Juanpere i Xavier Filella	105

El Cineclub del Centre de Lectura. Del plaer de la mirada a la gosadia del debat Isabel Martínez	115
Els Museus del Centre de Lectura de Reus (1860-1940) Jaume Massó Carballido	125
El Centre de Lectura i els orígens de la ràdio a Reus i a les comarques del Camp Joan Navais	129
La Secció Excursionista, 116 anys reivindicant el país mitjançant l'excursionisme Andreu Ferré	133
La projecció nacional i internacional de la Secció Coral del Centre de Lectura (1860-1908) Frederic Samarra	141
La Secció d'Estudis Socials, impulsora del debat local i del prestigi nacional del Centre de Lectura Francesc Artero	147
Dinàmiques de catalanització Xavier Ferré, Universitat Rovira i Virgili	151
El Centre de Lectura en el marc dels ateneus de Catalunya Josep Fàbregas Roig, Universitat Rovira i Virgili	159
La galeria de fills il·lustres Marc Ferran	165
Les «Converses sobre temes d'interès local» organitzades pel Centre de Lectura el 1931 Enric Aguadé	169
El Centre de Lectura durant els anys en què canvià el règim (1975-1979 i una mica més) Quim Besora	173
Les roses a la ciutat de Reus Rafel Ferré	177
Les escoles del Centre de Lectura. Una aproximació Xavier Amorós i Dolors Sugrañes	183
Annex. Àmbits de l'exposició «Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya. La cultura que ha generat el Centre de Lectura»	187
Apèndix fotogràfic de l'exposició «Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya. La cultura que ha generat el Centre de Lectura» instal·lada al Museu de Reus i a la sala Fortuny del Centre de Lectura, del 27 d'abril a l'1 de juliol de 2017 Ferran Estivill Civit	191

Presentació Xavier Filella Fargas

L'any 1977 Pere Anguera va publicar el llibre *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana* (Edicions 62) on repassava el camí recorregut des del 1859 fins al 1975 i feia «una crònica de la primera societat cultural reusenca i una de les davanteres del Principat, en la seva història interna». Ara, quaranta anys després, recopilar més d'un segle i mig de la cultura que el Centre ha generat resulta inabastable. La compilació d'articles que ha coordinat Joan Navais és una bona aproximació a la història de la institució i permet veure les inquietuds culturals d'una societat que ha passat d'ensenyar a llegir i crear la primera biblioteca patrimonial de Catalunya a oferir una sèrie de serveis d'ampli abast i que inclouen: una biblioteca de referència amb més de 260.000 volums; un teatre imprescindible –el Bartrina–; un fons d'art reflex de l'època transcorreguda; ensenyaments artístics de dansa, teatre, música, escriptura i idiomes, i una continuada proposta d'activitats culturals i acadèmiques que acosten el Centre a intel·lectuals, escriptors i docents del país.

L'edició d'aquesta publicació que complementa l'exposició del mateix títol: «Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya. La cultura que ha generat el Centre de Lectura», comissariada per Joan Navais, Marc Ferran i Jaume Massó i organitzada pel Museu de Reus i el Centre de Lectura en el marc de «2017 Reus Capital de la Cultura Catalana», no pot ser un detall exhaustiu de tot el que ha viscut l'entitat però sí que sintetitza moltes de les activitats, algunes pioneres, que el Centre ha irradiat a Reus i Catalunya: la creació de la primera biblioteca patrimonial de Catalunya l'any 1859, la publicació reincident de la revista del Centre, la constitució de la Secció Excursionista el 1901, el primer Congrés d'Ateneus de Catalunya l'any 1911, l'aposta pel moviment coral que va donar peu a l'Orfeó Reusenc el 1918, la primera emissió radiofònica a Reus l'any 1924 al Teatre Bartrina, el Concurs Exposició Nacional de Roses l'any 1948, la formació de l'Escola de Dansa també el 1948, la creació del Departament de Meteorologia que guarda totes les dades meteorològiques de la ciutat des del 1949, la fundació del Cineclub l'any 1969, la convocatòria dels primers premis Reus de Teatre l'any 1969, l'inici de les Edicions del Centre de Lectura l'any 1979 (com a centre d'estudis el Centre forma part de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana) i que arriba amb aquest volum al número 143, la primera i única entitat

Senyal corporativa del Centre de Lectura, 1916

Detall de la Sala Fortuny. Foto: Josep M. Tuset

cultural que acull una seu del Campus Extens Antena del Coneixement de la URV des del 2010, el Congrés Internacional d'Història Contemporània Pere Anguera de 2011.

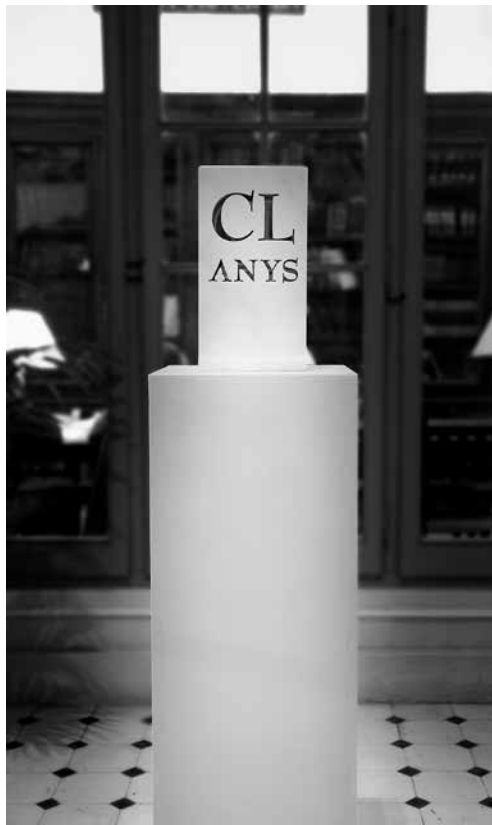
Des del 1975 el Centre ha rebut diversos guardons: Premi d'Honor Lluís Carulla (1982), Creu de Sant Jordi (1983) i Premi Nacional de Cultura (2013), i és Entitat d'Utilitat Pública des del 2004.

Han estat moltes generacions de reusencs del món intel·lectual, educatiu i social que han rebut i també aportat els seus coneixements al Centre durant anys. Qui no ha estudiat de jove a la biblioteca? Qui no ha portat algun fill a les escoles? Qui no ha assistit a alguna exposició i xerrada? Qui no coneix el que representa la institució?

Per a l'entitat ha estat definitiu el mecenatge de particulars com ara Evarist Fàbregas, Eduard Toda o Miquel Ventura, la contribució dels associats, actualment l'ajut d'institucions privades com la Fundació Mútua Catalana que col·labora amb aquesta edició, els actuals membres d'Honor del Centre (Repsol, Beep, Fundació Privada Reddis i Òptiques Teixidó), així com el suport d'institucions públiques: l'Institut Ramon Muntaner, l'Ajuntament

Detall de la biblioteca. Foto: Josep M. Tuset

CL anys de Salvador Juanpere, 2009

de Reus, la Diputació de Tarragona, la URV i el Departament de Cultura de la Generalitat. Tot plegat permet tirar endavant i continuar oferint a la ciutadania una rendibilitat cultural de primer ordre.

Així mateix, cal agrair públicament la implicació desinteressada de diferents organismes i persones en l'elaboració d'aquest catàleg: Joan Rosich, Josep M. Tuset, Agnès Toda, Josep Ferrando Rovellat, Mercè Costafreda, Montserrat Amigó, Venanci Bonet, Xulio Ricardo Trigo, l'equip humà del Centre de Lectura, Cadena SER-Ràdio Reus, l'Arxiu Municipal de Reus i l'Arxiu Comarcal del Baix Camp. Moltes gràcies.

Xavier Filella Fargas
President del Centre de Lectura (2011-2017)

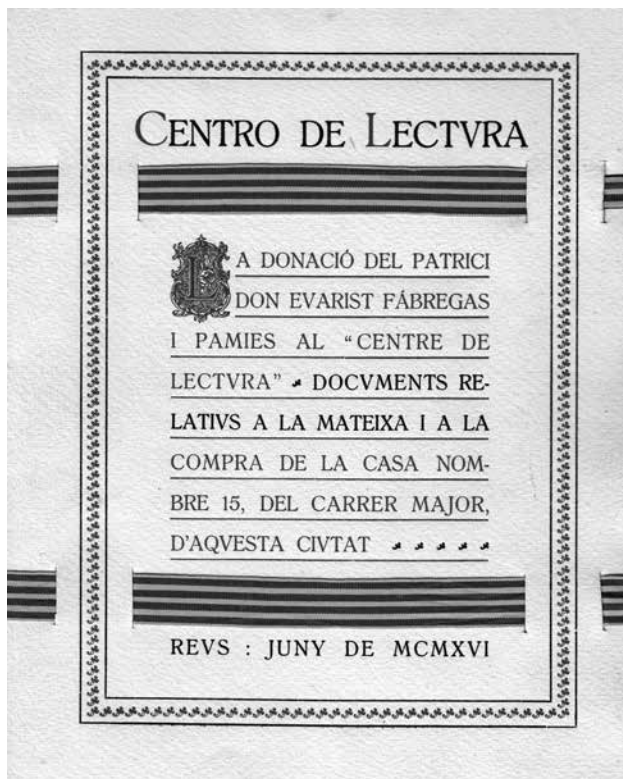
Construint damunt del que ja està construït: evolució de la seu del Centre de Lectura, 1859-2017

Anton Pàmies Martorell

Sovint l'èxit de les activitats d'una entitat va associat a l'empenta dels seus directius però també al fet de poder gaudir d'unes bones instal·lacions i d'una seu social que permeti desenvolupar-les el millor possible. Aquest és en bona part el delit del Centre de Lectura al llarg dels seus prop de 158 anys d'existència. El propòsit d'aquest article és donar a conèixer als seus socis i als reusencs interessats, l'evolució de les diferents seus socials per les quals ha passat el Centre de Lectura, per fer-lo estimar més i, sobretot, per poder recordar i valorar la tasca feta pels seus presidents i directius.

Com és prou conegut el Centre de Lectura va néixer l'any 1859 fruit d'unes tertúlies vuitcentistes com les que feia un grup de joves menestrals en un cafè del raval de Santa Anna, el cafè de la Música de Francesc Vidal, on discutien de política, d'actualitat, de cultura i d'interessos locals. Allí va sorgir la idea de crear una societat basada en la tolerància de totes les doctrines i tendències, on es pogués expressar honestament la pròpia opinió, on els únics passatemps fossin, com diria l'article primer del futur reglament, «gozar del ameno trato de las personas y de la lectura de los libros y periódicos que no estén prohibidos per la ley», on cap joc ni ball fossin permesos, on tot portés cap a l'ennobliment de l'home com a persona. D'entre aquests fundadors cal destacar la figura de Josep Güell i Mercader. Poc després ell i un grup més nombrós que ratllaria la trentena de persones es va reunir en una «casa de disbauxes» del carreró de la Misericòrdia, i gairebé mig d'amagat i en un ambient poc propici, fou llegit i aprovat un primer reglament, la redacció del qual se li atribueix; fou així com quedaren inscrits els primers socis i com s'obrí la caixa social. Llavors Reus tenia uns 33.000 habitants i era considerada la segona ciutat del país per la seva importància comercial. La nova entitat es volia anomenar «Centro de Instrucción», un nom ple encara de ressons obreristes, per això ben aviat el van canviar pel de «Centro de Lectura».

De seguida es va crear una comissió per buscar un local millor i es va acceptar l'oferta feta per Pau Banús, propietari del cafè dels Amics del carrer de Vallroquetes. El propietari va establir-los un primer lloguer mensual de 48 rals que aniria augmentant any rere any.

Diploma d'agraïment a Evarist Fàbregas per la compra i donació de l'antic palau dels marquesos de Tamarit al Centre de Lectura, 1916

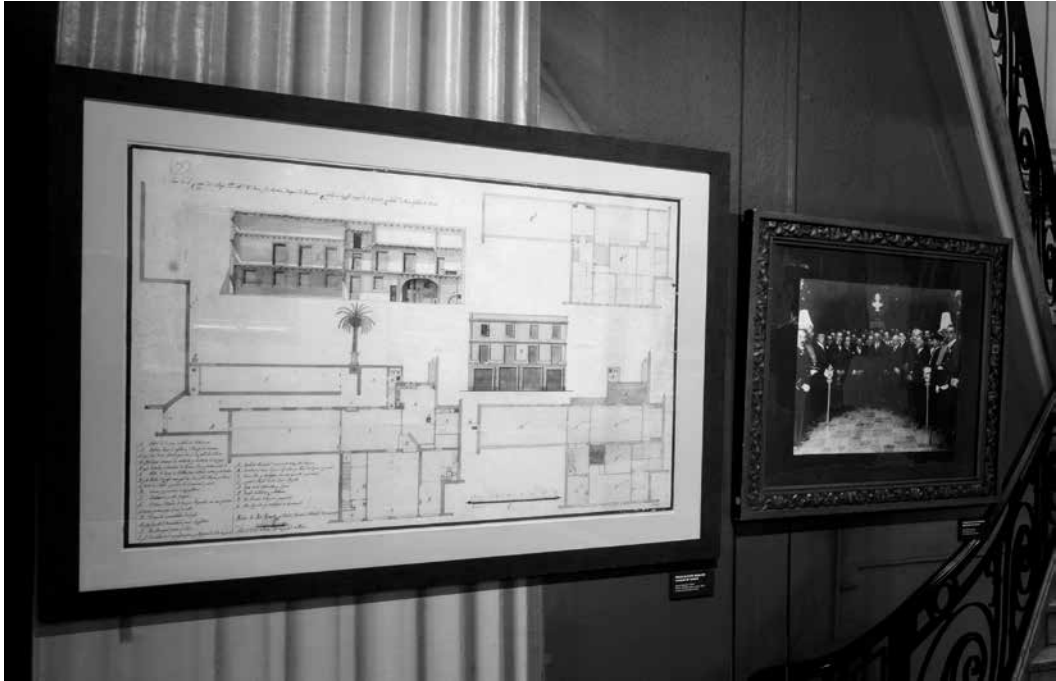
escollir l'Hospital Vell de la plaça de la Sang. L'aixecament militar de Prim el 1866 va obligar a clausurar el Centre dues vegades fins que ja el 1869 es va instal·lar a la casa palau del Sr. Ferran Miró (el Palau Miró, més tard Hotel de Londres) de la plaça de les Monges, avui plaça de Prim. Tanmateix el 1879, per diversos motius i sense massa miraments es va rebre l'ordre del Sr. Miró d'abandonar el seu palau. Llavors es van buscar diverses opcions on anar; fins i tot es va parlar d'anar a la Boella o a la casa Quer, però al final es va escollir la casa del carrer de Valloquetes número 16 i s'hi van instal·lar quan n'era president Josep Salvat.

L'any 1884 ja es va plantejar marxar al palau dels marquesos de Tamarit del carrer Major, que aleshores ja havia ocupat la societat El Círculo Mercantil, però no va poder ser. El 1887 el Centre va passar per un bon moment econòmic i es van valorar dues noves opcions per a la seu social, una al carrer de la Presó i una altra al carrer de Monterols, però les van descartar per ser massa petites. Quan el 1889, Evarist Fàbregas i Pàmies era secretari de la

A finals del 1859 un creixement insospitat de la quantitat de socis va agilitzar els tràmits per traslladar-se a un local més ampli, com la casa d'Antoni d'Aixemús, al carrer de la Presó, però novament es necessitarien més espais.

El 1861, sota l'impuls del notari Sociats, responsable de la secció coral, naixerien els coneguts com a Jardins d'Euterpe, en honor a la musa de la música. Es varen inaugurar el 14 de juny del 1862 i els va dissenyar i dirigir Josep Tapiró, el famós pintor reusenc. Per dur-ne a terme la inauguració va venir a dirigir la coral del Centre Anselm Clavé. L'èxit dels primers anys va ser esclatant, però finalment van ser enrunats el 1886 per poder-hi construir la nova estació dels directes i la plaça del seu davant.

El 1863, l'increment de socis va obligar el Centre altra vegada a buscar un local més espaiós i es va

Plànol de l'antic palau dels marquesos de Tamarit, 1843. Fotografia de la inauguració del nou local del Centre de Lectura l'octubre de 1921

Junta Directiva, i va sorgir un enrenou amb el propietari, algú va suggerir anar a Cal Simó del raval de Santa Anna, però ell ja va plantejar que seria millor construir un nou estatge i deixar de perdre més diners en lloguers. Tanmateix després de molts debats interns acabaren mantenint la seu a cal Codina.

El 1890 es van decidir per un pis del carrer de la Font número 5, damunt d'un forn de pa i amb un contracte per a deu anys. L'any següent, una vegada el nou arquitecte municipal, Pere Caselles, i el mestre d'obres, Gallart, van comprovar la solidesa del local escollit, van encarregar la decoració del local convençuts de quedar-se allí un temps llarg. Tanmateix el 1896, essent ja president Lluís Quer, un soci va demanar marxar del carrer de la Font i es va autoritzar el president a buscar una nova seu. Aquell mateix any Pere Caselles va fer una nova inspecció al local i va declarar la casa ruïnosa, per la qual cosa urgia marxar sense esgotar el contracte. No serà fins al 25 de maig del 1897, quan Lluís Quer procedeix al canvi de local, ocupant el que fins llavors havia ocupat al carrer Major el Círculo Mercantil, gràcies a les gestions dels senyors Aguadé i Mata. La nova seu era força gran i al darrere

Vista de la façana de l'ateneu, anys vint

social i, fins i tot, gosaven plantejar una escola d'arquitectura; tanmateix, com que els del Círculo també en volien una part, l'Ajuntament els va forçar a pactar. Finalment, El Círculo renunciaria a construir-hi el seu teatre i utilitzaria l'espai que li cediria el Centre només com a jardí. Tanmateix el tresorer del Centre s'hi va oposar perquè no ho veia prou viable i proposà fer el teatre dins els jardins del carrer Major; tot i així, l'assemblea acordà adquirir els terrenys del carrer de Sant Joan. Però aquell any 1900 Lluís Quer es va suïcidar i tot se'n va anar en orris perquè ell n'havia estat l'impulsor. Quan el seu cunyat va demanar la rescissió del contracte, vist el poc interès popular de la iniciativa, el Círculo es va comprometre a edificar el teatre i a cedir-lo gratis al Centre quan li calgués. Així va sorgir el conegut com a «Teatre Circ», que va subsistir fins ben entrats els anys trenta, al lloc que avui ocupa el mercat central.

L'1 de desembre del 1903, essent Fàbregas vicepresident, un grup de socis va tornar a demanar la construcció d'un teatre i va ser llavors quan una comissió d'estudi va acordar

hi tenia un jardí amb arbres. A finals del 1898 el Centre ja superava el miler de socis i el president Eugeni Mata creia que calia construir un teatre per guanyar en prestigi i en diners. A punt de canviar de segle, el 1899 Lluís Quer fou escollit nou president i junt amb la seva junta es va refermar en el fet que l'objectiu bàsic del Centre era promoure i facilitar «*la instrucció del obrero, única base de la cultura, bienestar y riqueza de los pueblos*».

L'etapa d'expansió i vitalitat: 1900-1921

El gener del 1900 el president Lluís Quer, recollint la idea de Mata, va aconseguir l'autorització dels socis per construir un teatre. Evarist Fàbregas, aleshores secretari, havia elaborat un bon projecte de gestió econòmica i el Centre s'ho podia permetre. La idea inicial fou assolir la cessió dels terrenys desamortitzats de davant de l'hospital civil per fer-hi un teatre per a unes 2.000 persones, un jardí amb cafè, el nou estatge

fer-lo dins el jardí del palau. Com que es tractava d'un escenari d'estiu a l'aire lliure, cobert només per un envelat, es va poder inaugurar ja el dia 1 de juny del 1904. Tanmateix, amb els guanys assolits i amb gran coratge, el 1905 ja van gosar plantejar la construcció d'un teatre cobert al mateix jardí. Aquest teatre, embrió del que coneixem avui dia, el va projectar l'arquitecte reusenc F. Batlle i Anfrens. Tota l'estructura i el paviment de les llotges superiors eren de fusta i presentava una teulada a dues aigües.

El 1906 Evarist Fàbregas (Reus, 1868 – Barcelona, 1938) fou elegit nou president del Centre, una entitat de la qual era soci des del 1888 i en la qual ell reconeixia que s'havia format com a persona. Tenia negocis en el comerç marítim i durant la Primera Guerra Mundial faria una gran fortuna. Amb Eduard Recasens van fundar la Banca Fàbregas i Recasens i, més tard, el Banc de Catalunya. El 1931 va ser el primer alcalde republicà de Reus; la fallida del Banc de Catalunya va provocar la del Banc de Reus i, aleshores, es va arruïnar. Abans, però, entre altres coses, havia costejat les obres del Centre de Lectura.

El 20 de maig del 1915 n'assumeix la presidència Pere Cavallé (Reus 1880-1939), era escriptor, periodista, autor teatral i estava vinculat amb empreses comercials. Durant el seu mandat es van fer diverses obres de millora al vestíbul, a l'escala i al teatre, i es va inaugurar la galeria de reusencs il·lustres. El 21 de març del 1916 va anunciar una bona nova: Evarist Fàbregas es faria càrrec d'adquirir per 83.000 pessetes el palau que ja estava ocupant el Centre, el dels marquesos de Tamarit (Maria de Miquel i de Suelves i el seu marit: Ramon de Montagut i de Miró) i de reformar-lo en la mesura que ho necessitava el Centre. Evarist va encarregar el projecte a l'arquitecte Josep Simó i Bofarull, que es va comprometre a dirigir gratuïtament les obres. Llavors, Eduard Toda feu un donatiu de 10.000 pessetes i, a més, va regalar molts llibres a la biblioteca. Així, el Centre assoliria una de les aspiracions més antigues, la de tenir un local en propietat.

Prèviament, la idea de Fàbregas era aixecar un gran palau a l'illa de cases dels carrers Llovera, de la Lleona, dels Recs i la plaça del Rei (coneguda popularment avui com del «Condesito»), tanmateix l'elevat cost que li suposaria i els consells dels companys de junta, el van inclinar a apostar per la compra de la seu on es trobava ja el Centre des del 1897. El cas és que ens consta com ja el 1916, Miquel Bech, un bon guixaire de Barcelona, refeu la cornisa del saló d'exposicions, que havia construït la societat El Círcol, quan uns anys abans havia ocupat el palau fins a l'any 1884; l'ampliació, l'havia encarregat el president Pere Òdena el 1865 a l'arquitecte Antoni Molner; tenia unes balconeres altes que donaven al jardí, tanmateix, en fer el teatre del Centre el 1905, les havien tapiat totes i ja només rebia la llum zenitalment.

Evarist Fàbregas també s'oferí a col·laborar en les obres de reforma del teatre i, en poc temps, va adquirir tres cases del carrer de l'Abadia per poder engrandir l'escenari. El 15 d'abril del 1916 es va aprovar el pressupost per a les obres de reforma de tot el casal i es

va signar un emprèstic de 50.000 pessetes amb la Banca Fàbregas i Recasens per poder-les iniciar. Les obres pròpiament no comencen fins al 8 de juny del 1918 quan s'enrunen les cases del carrer de l'Abadia i es reforma el teatre, salvant bona part de l'estructura del primitiu, que és batejat amb el nom de Joaquim M. Bartrina en homenatge al gran poeta i soci, mort als 30 anys. Es va inaugurar el 26 d'octubre del 1918 amb una conferència d'Eduard Toda sobre Bartrina, tanmateix fins al 1920 no es va fer la inauguració formal, una vegada ben acabat.

Pel que fa a l'antic palau dels marquesos, a finals del 1918, ja gairebé s'havien acabat les obres de reforma de l'actual sala Fortuny i s'hi havia instal·lat provisionalment la biblioteca; es va enderrocar l'antiga i damunt seu es va construir un pis nou; també es va enrunar la façana principal del carrer Major per reconstruir-la en un estil renaixentista amb força ornamentació, seguint el plànol conservat de Josep Simó; les escultures són de l'escultor barceloní Francesc Garcia. A finals del 1919, Fàbregas va comunicar que havia decidit fer-se càrrec de tots els costos del nou edifici i cancel·lar el deute contret amb la seva banca. Llavors cada secció va començar a preparar els actes inaugurals del casal que seria el 30 d'octubre del 1921. Josep Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat de Catalunya i gran arquitecte, va presidir-ne els actes essent alcalde el notari Josep Loperena, que va lliurar a Fàbregas el títol de fill predilecte de la ciutat. La premsa local publicà fortes crítiques als actes i als seus protagonistes, com les caricatures de *L'Esquellot* en les quals es titllava de catedral de guix el nou casal, se'n criticava l'elevat cost i s'ironitzava sobre la fortor a petroli que se sentia, al·ludint a l'origen de la fortuna d'Evarist Fàbregas. L'any 1922, el president Pere Cavallé va acabar el seu mandat i va informar els socis que les obres, a càrrec de Fàbregas, havien costat poc més d'un milió de pessetes. La biblioteca, durant el seu mandat, havia passat de 5.000 a 20.000 llibres, gràcies en bona mesura a la donació de Miquel Ventura Balañà.

Evolució del Centre entre 1922 i 1939

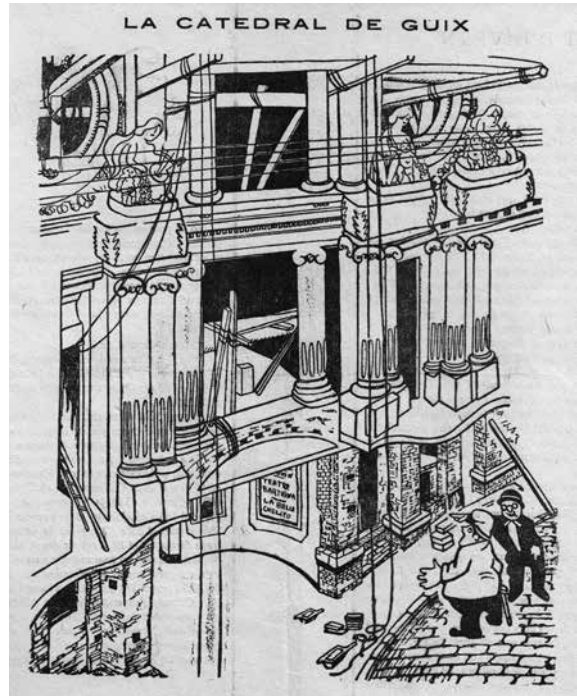
Poc abans d'acabar sobtadament la Mancomunitat de Catalunya, el maig del 1922 el president Pere Cavallé fou substituït per Josep Caixés Gilabert (Reus, 1886-1954), regidor i catedràtic de química i director de l'institut. Al costat d'Enric Aguadé, aleshores vicepresident, va retre homenatge a Pere Cavallé per la tasca feta durant el període 1915-1922, junt amb Evarist Fàbregas, en aconseguir una seu en propietat per a l'entitat. El 1923 s'esdevingué el cop d'Estat del general Primo de Rivera, tanmateix es va convenir seguir fent conferències sempre que no fossin de caire polític. A finals del 1923, quan el Centre tenia 1.862 socis, se signà una darrera lletra que permetia liquidar d'una vegada els deutes pendents per les obres.

Per diversos motius, Caixés va presentar la dimissió i llavors fou escollit president Pau Font de Rubinat (Reus, 1860-1948), exregidor municipal i nomenat alcalde per reial ordre el 1899, com a líder dels catalanistes locals. La seva directiva va crear la Junta de Museus del Centre que ell va presidir el 1924, sent vicepresident Eduard Toda. El 1929 l'autoritat va ordenar instal·lar un teló metàl·lic contra el foc al Teatre Bartrina. Aquell any va acabar el contracte d'arrendament amb Evarist Fàbregas i el 1930 es va acordar arrendar-lo a l'empresari barceloní Amadeu Trius, que ja tenia arrendats el Fortuny i el Círcol. Tot i així, es va acordar cedir la primera llotja de platea a Evarist Fàbregas en prova d'agraïment.

El 14 d'abril del 1931 es va proclamar la República i el llavors president del Centre, Domènec Freixa, ho va celebrar fent penjar banderes al balcó.

Evarist Fàbregas fou aclamat popularment com a alcalde de Reus i se'n anà a Barcelona a felicitar Francesc Macià, president de la República Catalana i després de la Generalitat; que, complint la seva promesa, va visitar el Centre el 10 de maig del 1931. Tanmateix aquell juliol va tancar les portes el Banc de Reus, poc després de la fallida del Banc de Catalunya i poc després Evarist Fàbregas va deixar l'alcaldia en mans d'Antoni Martí i Baiges. Llavors Fàbregas va demanar a l'ateneu que li fossin abonats els interessos convinguts en l'escriptura de cessió del palau al Centre, pels greus motius econòmics que estava passant. El Centre no s'hi va poder negar.

El març del 1932 s'adquirí la casa del carrer de la Concepció número 14 i el 1933, en dimitir Pau Font de Rubinat, fou escollit president Pere Totosaus, home vinculat a Acció Catalana, que va morir a Reus el 1964. El 1934 el va seguir Jaume Roig i Padró (Reus, 1897 – Mèxic, 1969), un metge molt erudit, vinculat a Foment. El 1936 el Centre patia una lànguida vida sobretot per les dificultats econòmiques pròpies del moment. El juny es va proclamar Pere Balaguer nou president; era un home molt vinculat a Foment que també

Caricatura de les obres al Centre publicada a *L'Esquellot* el 27 de gener de 1921

Projecte de reconstrucció del Centre de Lectura després dels bombardeigs feixistes, 1949

va ser regidor. Durant la guerra va impedir que s'hi instal·lessin aquells que volien fer la revolució a tot arreu. En entrar els vencedors a Reus el tragueren de president i va morir el 1957.

A partir del juliol del 1936, l'activitat cultural fou gairebé nul·la tant al Centre com a tot Reus. El setembre d'aquell any la CNT es va apoderar del Teatre Bartrina, malgrat haver rebut seguretat del Consell Central Antifeixista, que pretenia crear una casa de cultura; tanmateix es va comprometre a pagar un lloguer simbòlic i a cedir el teatre al Centre quan calgués. El 17 de setembre del 1937 un dels primers bombardeigs de l'aviació feixista va provocar la mort de la jove auxiliar de bibliotecària Regina Figuerola i Rebull, en caure una bomba al fons de la biblioteca que va afectar també el teatre i va causar grans danys a l'edifici. Aquell dia Pere Balaguer va decidir tancar el Centre per tal de començar-ne les obres de reconstrucció. Es va fer una crida des de la Generalitat i altres entitats d'arreu de Catalunya, per recaptar fons pel Centre. De les obres de reconstrucció també se'n faria càrrec Josep Simó i Bofarull.

Una acta del Consell Directiu del 29 de setembre del 1938 recull la notícia inesperada de la mort d'Evarist Fàbregas i Pàmies a Barcelona i el va enaltir tot «confiant que la figura de l'home prendrà la grandesa llegendària i el seu exemple serà norma de conducta en la vida de tots els reusencs, per glòria i benestar de la nostra Institució i de la nostra ciutat entera». El desig de retre un gran homenatge al patrici mort quan «la situació estigui normalitzada i les circumstàncies siguin propícies», no va ser possible en molts anys. La normalització va tardar molt de temps i l'homenatge a Fàbregas encara ara espera que es dugui a terme com va escriure el doctor Pere Anguera l'any 1975.

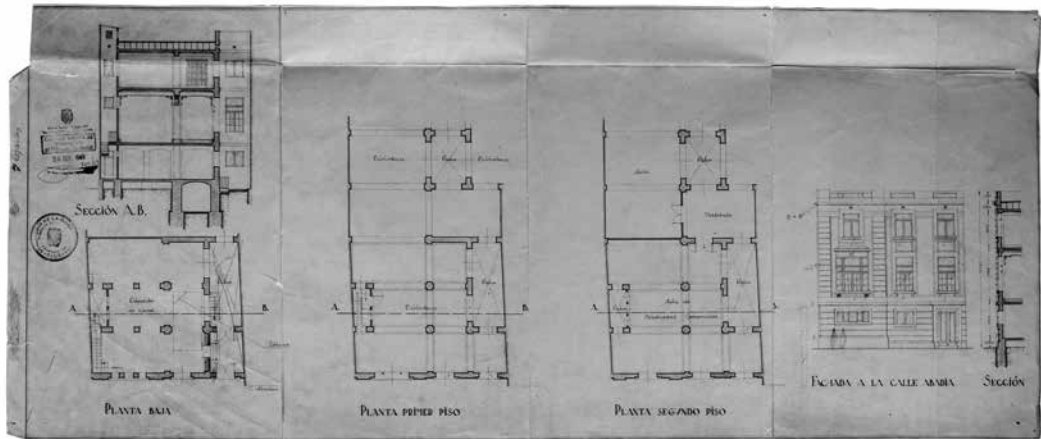
La difícil represa: evolució del Centre entre 1939 i 1975

De l'inici de la postguerra, cal destacar l'actuació d'Enric Aguadé, primer alcalde en funcions de la nova etapa, que va tenir una actitud enèrgica en fer segellar les portes del Centre per evitar, així, greus accions vandàliques. Tot i així, cal dir que el local fou ocupat per la CNS i que després passà a dependre de l'Ajuntament; gràcies a les gestions de Pau Font de Rubinat i de Joaquim Santasusagna se'n va poder evitar la dissolució i va passar a ser una Delegació de Cultura de l'Ajuntament durant uns anys. El novembre del 1939 es van redactar unes «bases para la organización del Centro de Lectura» i el 1941, essent alcalde Antoni Valls Julià, va funcionar una «Junta de Obras y Organización del Centro de Lectura» que va rebre una subvenció municipal per consolidar part del teatre i pel vestíbul de la biblioteca. Enric Aguadé fou el primer president de la reobertura efectiva del Centre l'any 1948. La seva junta, l'havia nomenat el governador civil, escollint entre una terna proposada pel Consejo Local del Movimiento, quan era alcalde Pere Miralles, a qui, de fet, es deu la reo-

bertura. El 3 d'abril del 1948 l'expresident Pere Balaguer va fer el traspàs de poders a Enric Agudé; en el seu discurs va comentar els danys que deu anys d'abandonament havien provocat, sobretot en el segon i tercer pis del casal, raó per la qual era urgent fer-hi obres de consolidació. El 26 d'abril ja van començar les obres sota la direcció de Josep Simó i Bofarull, el qual garantia la solidesa de tot l'immoble. L'any 1949, ja amb un miler de socis, una subvenció de la Diputació obtinguda gràcies a ser ell diputat, va permetre redactar al mateix arquitecte els plànols de l'ampliació de la biblioteca amb una nova sala de lectura a la casa del carrer de l'Abadia. El 1952, coincidint amb els actes del centenari del naixement de Gaudí, es van inaugurar aquestes obres, essent invitat el ministre d'Educació Joaquín Ruíz-Jiménez.

El maig d'aquell any es va aprovar cedir el solar del carrer de la Concepció a l'Estat per tal que financés la construcció d'una casa de cultura annexa al Centre, amb l'única condició que en «deixi l'usdefruit perpetu al Centre perquè pugui destinar-la a ampliar la labor cultural de la societat». Les obres van començar el 8 de novembre del 1954, segons el projecte de l'arquitecte municipal Antoni Sardà Moltó, amb un pressupost de 855.000 pessetes a càrrec de l'Estat es van acabar el 1955. També aquell any es va comprar una casa del carrer de la Concepció que va permetre poder gaudir d'un accés independent al Teatre Bartrina, que aleshores seguia arrendat. Les obres, les va dirigir l'any 1958 l'arquitecte Josep Piqué Iserte; es tracta de l'immoble conegut com a casa de les escoles. El 1959, en complir-se el centenari de la fundació del Centre de Lectura, es va inaugurar la galeria de retrats dels presidents i es va reformar el saló d'exposicions; el 1962 Francesc Recasens i Mercader, es va oferir per finançar un refugi de muntanya a Mont-ral per a la Secció Excursionista del Centre. El projecte fou de l'arquitecte Miquel M. Aragonès Virgili i les obres es van inaugurar el 13 d'octubre del 1963, essent batejat amb el nom de Refugi Musté-Recasens en honor al matrimoni que l'havia fet possible. Als primers anys vuitanta, a causa de l'èxit que tindria entre excursionistes i escaladors, l'arquitecte Anton Pàmies i l'aparellador Jordi Royo, en farien l'ampliació.

A finals de juny del 1968, essent-ne president des del 1948, moria Enric Agudé (Reus, 1894-1968). El va substituir Francesc Blanch, fins llavors vicepresident. Per primera vegada després de la guerra, s'arribava als 2.000 socis. El maig del 1969 fou elegit Emili Argilaga Ripoll, conegut ebenista i decorador, que va voler dinamitzar el Centre; tanmateix el ròssec que havia heretat li ho va posar molt difícil. El va succeir el juny del 1973 l'especialista en toponímia i professor de català Ramon Amigó i Anglès (Reus, 1925-2011) que va intentar anivellar la situació econòmica de l'entitat; va ocupar el càrrec fins al 1975, quan fou elegit l'empresari Jordi Escoda Vilà (Reus, 1935). Durant el seu mandat, coincidint amb la mort de Franco i amb el període de «transició política» en l'àmbit estatal, es van celebrar les conferències de les terceres vies, per la qual cosa la majoria de polítics del moment van

Plànols del projecte de reconstrucció, 1949

visitar el Centre. També va endegar algunes reformes al Teatre Bartrina i a un parell d'habitatges del barri Gaudí cedits per Josep Vidal i Llecha, on es va instal·lar una biblioteca del Centre que es tancaria uns anys després. Davant les amenaces municipals de clausurar el Teatre Bartrina per manca de mesures de seguretat i pel mal estat de conservació, poc després que el 1977 es pogués alliberar del seu arrendament com a cinema, s'hi varen realitzar diverses obres de reforma. També va endegar obres a l'antic cafè del teatre, a la casa de les escoles i al tercer pis, on va instal·lar un museu inaugurat per l'escultor J.M. Subirachs.

El maig del 1983, el president J.M. Balañà Cabrito va confiar a l'arquitecte Anton Pàmies l'alçament dels plànols del Teatre Bartrina, els quals serviren temps després per endegar una primera proposta per a la seva necessària reforma i ampliació. A més, el 1989, va reformar i ampliar la biblioteca unint-la amb la segona planta on es varen agençar la Sala Vidal Llecha i la Sala Santasusagna. A ell es deu, també, la iniciativa d'endegar les obres de reforma i ampliació del refugi Musté-Recasens de Mont-ral. Fins al 1991, essent ja president Joan Ballester i Grau, no es va poder endegar més a fons una actuació important com va ser la remodelació del vestíbul del teatre, la rehabilitació de la Sala Fortuny del seu damunt i també es varen construir els nous lavabos del teatre. Seguint amb la presidència de Joan Ballester, un dels presidents més actius pel que fa a obres, es varen endegar importants reformes com la videoteca i la sala d'exposicions de la segona planta, l'hemeroteca instal·lada a l'antic cafè del teatre o la instal·lació de l'ascensor, que suposà una gran millora per als minusvàlids i socis en general. La curta durada a la presidència de Xavier

Amorós no va permetre endegar massa obres importants, però gràcies a Claudi Arnavat, el secretari de la seva Junta, es va realitzar la normalització de la senyalització ja que va disposar rètols a totes les dependències del Centre.

El Pla General de Reus dels anys vuitanta incorporava un PERI (Pla Especial de Reforma Interior) per dins del tomb de raval; les propostes d'actuació al voltant del Centre de Lectura, protagonitzaven les actuacions dins del quadrant sud-oest d'aquest àmbit. Es tractava de revitalitzar-lo esponjant el teixit urbà obsolet, amb l'obertura d'una nova plaça, la del Teatre, ampliant la del Baluard i articulant-les amb el carrer de la Racona. Tanmateix des del Centre es va creure que la proposta encara es quedava curta i es va presentar una modificació puntual del PERI que permetria, d'una banda, obrir clarament tot el Teatre Bartrina a la plaça i, per l'altra, un llenguatge més contemporani per a les noves façanes, les quals s'aprofitava ja per mostrar-les en un avantprojecte de recuperació del teatre. No seria fins al 1994, sota la presidència de Joan Ballester, quan les circumstàncies van fer possible que l'equip de l'arquitecte Anton Pàmies redactés el projecte de reforma i l'ampliació del Teatre Bartrina, per fer-lo competitiu i complementari al Teatre Fortuny, rehabilitat l'any 1985.

Des del Centre i gràcies, entre d'altres, al Col·lectiu de Teatre la Vitxeta i a Xavier Filella, director del Bartrina des del 1989, es pressionà l'Ajuntament, presidit llavors per l'alcalde Josep Abelló, perquè tal com s'havia fet amb el Fortuny, es trobés una solució per finançar la recuperació del Bartrina; aleshores com que la Generalitat i la Diputació deien que ja havien invertit molt en el Fortuny, es va acudir tant al govern socialista de Madrid, com al de la nostra ciutat, concretament al Ministeri d'Obres Públiques (Josep Borrell) i al de Cultura (Jordi Solé Tura), amb l'eficax intermediació del llavors diputat Lluís M. Pérez i del senador i expresident Xavier Amorós. La solució va ser signar un conveni i fer un consorci entre l'Estat, l'Ajuntament i el Centre de Lectura. Tanmateix per poder rebre diner públic, el Centre, en tant que entitat privada, calia que cedís el teatre a l'Ajuntament a través d'una concessió a llarg termini, reservant-se uns dies a la setmana per a activitats del Centre. Així es va crear el Consorci del Teatre Bartrina. La constructora va ser Fomento de Construcciones y Contratas (FCC SA); les obres, amb un pressupost global proper als 500 milions de pessetes, es varen iniciar el febrer del 1995 i el maig del 1997 ja es van poder inaugurar, amb una setmana d'actuacions molt diverses, sota la direcció de Lluís Pasqual.

L'etapa més recent: 1997- 2016

Val a dir que l'èxit del renovat Teatre Bartrina va ser i ho és encara avui, molt gran; en bona mesura es pot valorar per l'elevat número de dies a la setmana en què ha estat obert al públic, ja sigui per actes programats pel Centre de Lectura com pels programats per

l'Ajuntament o altres institucions privades i públiques que ho sol·liciten al Consorci. Cal dir que el teatre es va inaugurar sense haver urbanitzat encara la nova plaça, no va ser fins a l'any 2000 quan, per encàrrec de la Direcció General d'Arquitectura i a través de l'INCASOL, el mateix arquitecte del teatre en va endegar la urbanització, juntament amb la de la plaça del Baluard i la dels carrers més immediats. Els mandats dels presidents Pere Anguera i Jordi Agràs, que seguiren als de Balaña i Ballester, es van distingir molt més per les activitats culturals que no pas per les obres endegades; tanmateix va accedir a la Junta Directiva Albert Via, un jove enginyer procedent de la Secció Excursionista i se'l va responsabilitzar del manteniment i de les obres que s'anessin requerint; a ell es deuen, entre d'altres, la reforma de l'anterior Sala Vidal Llecha per a la nova biblioteca infantil i els lavabos de la planta segona, així com les millores de les aules de l'escola de música de la tercera planta. També col·laborà amb Rafel Ferré en alguns certàmens de les exposicions de roses. Malauradament, preparant l'edició del 2010, va perdre la vida en un desgraciat accident dins de la Sala Fortuny. La rehabilitació de la Sala Miquel Ventura de la biblioteca, sobre la qual havíem començat a tractar feia poc temps, ja la va haver d'assumir el sotassinat, just abans de la dimissió del president Agràs per poder accedir a ser delegat de Cultura de la Generalitat. L'obra es va adjudicar a construccions Miquel Vilella i altres industrials i es va acabar el 2011.

El nou projecte d'ampliació del teatre i del Centre de Lectura

Vist l'èxit assolit amb la recuperació del teatre, cap a l'any 2007, l'Ajuntament, a través de la Regidoria de Cultura que llavors dirigia Empar Pont, amb el suport de l'alcalde Lluís M. Pérez, va plantejar una proposta força agosarada: completar les actuacions pendents en aquest quadrant del tomb de ravals endegant el projecte d'equipaments del carrer de la Concepció, segons un conveni signat entre el Centre de Lectura i l'Ajuntament. L'ambiciós projecte suposaria el trasllat del cafè del teatre donant façana a la plaça del Teatre per tal de donar més vida a aquell espai urbà, justament a sota d'un nou edifici municipal destinat a escola de circ (cal recordar l'èxit del festival Trapezi); d'altra banda, el Centre podria ampliar les seves instal·lacions al llarg del carrer de la Concepció, incorporant la Casa de Cultura en tot el conjunt. Per tant s'estava preparant un nou Centre de Lectura, més propi del segle XXI, de manera similar a l'aposta que s'havia fet feia gairebé un segle en reformar l'antic palau dels marquesos de Tamarit, si bé llavors amb la mai agraïda del tot participació d'Evarist Fàbregas. El projecte, redactat per encàrrec municipal al mateix equip que el del teatre, va ser aprovat i licitat i, fins i tot, se'n va arribar a col·locar la primera pedra el març del 2011, just abans de les eleccions municipals. Tanmateix les va guanyar Convergència i Unió, essent elegit alcalde Carles Pellicer que, per mor de la crisi econòmica que

es venia patint, aturaria les obres *sine die*. Mesos després, al solar edificable de la plaça, s'hi va fer un parc infantil provisional i s'hi van plantar uns arbres, sentenciant gairebé el projecte inicialment aprovat.

A finals del 2015 l'actual president, Xavier Filella, abans d'acabar el seu últim mandat, va lluitar per mantenir el conveni signat amb l'anterior alcalde i per aconseguir comprometre l'actual per tal de reprendre el projecte, encara que fos refent-lo per disminuir costos. En efecte, el febrer del 2016 es va refer l'avantprojecte, deixant per una segona fase l'edifici municipal de la plaça del Teatre i mantenint l'ampliació prevista pel Centre, amb la reducció de superfícies, però seguint emplenant el buit existent al carrer de la Puríssima Concepció. L'avantprojecte es va presentar a la Diputació, presidida per Josep Poblet, que tot i valorar les importants inversions de caire cultural efectuades pel seu ens a Reus durant els darrers anys, va creure que el Centre de Lectura havia de continuar tenint un important pes específic dins el món cultural, no solament local sinó dins la seva demarcació territorial; per això va acordar consignar en el pressupost del 2017 una important xifra per ajudar a fer-lo realitat els propers anys, confiant en un gest similar per part del nostre Ajuntament. Aquest any 2017, en què Reus s'honora el fet d'haver estat escollida Capital de la Cultura Catalana, tant la Generalitat, però sobretot l'Ajuntament, tenen una nova oportunitat per fer possible aquesta noble aspiració del Centre de Lectura, l'entitat cultural capdavantera i de més ressò a casa nostra.

Bibliografia:

- ANGUERA, Pere, *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Barcelona: Edicions 62, 1977.
- QUINTANA, A.; PÀMIES, A.; ARNAVAT, A. i FILELLA, X., *El Teatre Bartrina del Centre de Lectura de Reus*, Reus: Edicions del Centre de Lectura / Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Tarragona, 1998.

De Reus a Catalunya Magí Sunyer, Universitat Rovira i Virgili

Resultaria excessiu considerar un presagi la coincidència en el mateix any de la fundació del Centre de Lectura –una entitat imprescindible per entendre la cultura a Reus del 1859 ençà– i la restauració dels Jocs Florals de Barcelona –la plataforma més determinant per al recobrament del prestigi de la llengua i la literatura catalanes–, però les dues institucions de seguida van coincidir en uns interessos comuns. L’ateneu va agrupar, a les pàgines de les revistes –*Eco del Centro de Lectura, Revista del Centro de Lectura*– i en les tertúlies i activitats congruades al seu redós, els lletraferits locals, i en concepte d’entitat literària es va projectar com a focus cultural del país. En paraules de Pere Anguera, si en un primer moment no es va distingir de manera remarcable respecte d’altres ateneus reusencs, «els ha sobreviscut i els ha superat àmpliament fins a obtenir un nom i un prestigi nacional». Joaquim Santasusagna, en el magnífic estudi que va dedicar al paper dels reusencs en la progressió de les lletres catalanes durant el segle XIX, *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*, va enregistrar de manera minuciosa l’abast d’aquesta contribució i els estudis posteriors ho han certificat. Ell va remarcar la transcendència que va tenir l’ateneu en el camp literari: «A la seva biblioteca, als seus locals i als seus cursos es pot dir que s’han format, des del 1860, els escriptors i els artistes reusencs.»

En una època de comunicacions lentes, quan les distàncies semblaven molt més llargues que no pas ara, sense telèfon, ràdio, televisió ni internet, un escriptor amb certa ambició que es volia donar a conèixer i professionalitzar havia de residir, de manera gairebé forçosa, en una ciutat que, amb un moviment intel·lectual suficient, ho possibilités. És per aquesta la raó que, passada l’adolescència, els millors escriptors reusencs de l’època es van traslladar a Barcelona o a indrets més allunyats. És també per això que s’ha de valorar el paper que ben aviat va jugar el Centre de Lectura, com a escola popular, com a promotor de vocacions literàries i com a congregador de les energies culturals de la ciutat. En bona mesura, a ell es deu que a partir de la segona meitat del vuit-cents la literatura escrita per reusencs adquirís un gruix notable i assolís un ressò més enllà dels límits del terme municipal. S’ha de subratllar l’interès de l’entitat a mantenir contactes amb aquells escriptors reusencs que residien en altres poblacions, des d’aquell 1862 en què l’entitat se subscrivia a la publicació de *L’orfeneta de Menargues* d’Antoni de Bofarull. Fou així com el Centre es

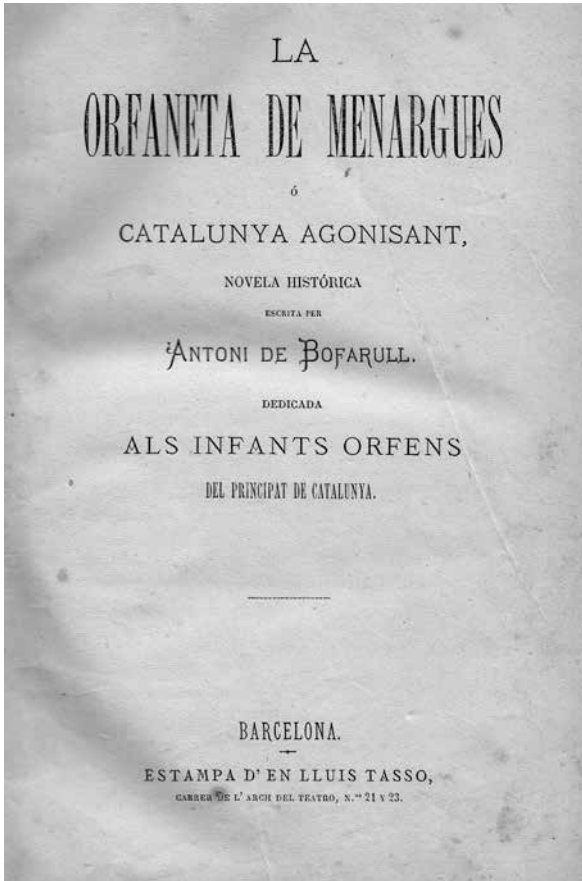
Retrat d'Antoni de Bofarull i Brocà per Tomàs Bergadà (IMMR)

va relacionar amb molts dels que, per edat, s'havien format i donat a conèixer anteriorment, alguns dels quals es van incorporar a l'activitat de l'ateneu o hi van col·laborar més o menys esporàdicament.

Molt abans d'aquell 1859, el polític, metge i escriptor Pere Mata havia aconseguit anomenada amb novel·les, drames i poesies en castellà, però avui la seva faceta literària és més recordada per les dues úniques poesies en català que li coneixem: «Lo vot complert» i «Records de la pàtria», la segona, una expansió íntima en què manifesta l'enyorança del Reus de la seva infantesa. L'any 1836, Pròsper de Bofarull, primer titular de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va publicar un llibre inaugural de la història catalana contemporània: *Los condes de Barcelona vindicados*. El seu nebot

Antoni, primer antòleg de la poesia romàntica catalana i primer novel·lista i memorialista contemporani en català, fou l'intel·lectual que, durant les dècades centrals del segle, més i amb millor fortuna va maldar perquè la literatura catalana recobrés el nivell i la consideració antigues. Els Bofarull, oncle i nebot, van desenvolupar tota la seva acció a Barcelona; Pere Mata, a Barcelona, a Madrid i més enllà, amb retorns temporals a Reus.

No van fer el salt a Barcelona però hi van aconseguir un cert ressò Marià Fonts i Pere Gras, tots dos amb poesies incloses a *Los trovadors nous*, d'Antoni de Bofarull. Fonts, a més, figura com a impulsor dels Jocs Florals de Barcelona des dels inicis, hi va guanyar premis, i va publicar en les principals revistes literàries catalanes. Si ni un ni l'altre no poden ser considerats com a resultat de l'ambient del Centre, s'ha de recordar que Fonts es va incorporar a l'activitat de la nova societat des dels anys seixanta. Els germans Modest i Marçal Busquets van anar a viure a Barcelona en la dècada dels cinquanta i en la següent es van incorporar a l'equip de dramaturgs que, a partir de l'impuls definitiu que s'hi va donar des del cercle de Frederic Soler, àlies «Serafí Pitarra», va posar en funcionament el teatre

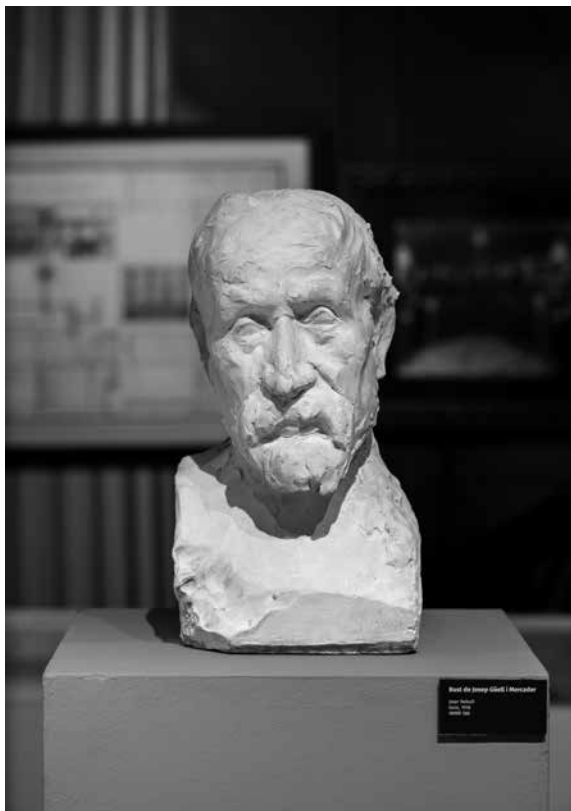

Portada de la novel·la *La orfaneta de Menargues* d'Antoni de Bofarull, 1862

doctrinaris, va publicar un llarg poema narratiu, culminació de la seva obra, *La Revolució*. Reivindicat i estudiat, avui la seva figura i la seva obra han recobrat actualitat. També Cels Gomis va passar més temps a fora que a Reus. Actiu primer com a republicà federal i aviat com a internacionalista, puntal de l'excursionisme científic, va destacar, sobretot, com a folklorista, amb una concepció de la literatura popular diferent de la general, més moderna i no tocada per la nostàlgia, que ha impressionat els estudiosos més solvents de la literatura oral.

Si de manera central ens referim a la influència del Centre de Lectura, sembla de justícia començar per la figura d'un dels seus fundadors, Josep Güell i Mercader. Més conegut

català contemporani, que tant va contribuir a la recuperació de la normalitat cultural de la llengua catalana. Una peça breu de Marçal, *Un poll resuscitat*, s'ha reeditat i ha estat objecte preferent dels estudiosos actuals del teatre. Amb la comèdia *Reus, París i Londres*, certificava, ni que fos amb el recurs al tòpic, el lligam amb la ciutat nativa. Silvestre Molet, també instal·lat a Barcelona, republicà com els germans Busquets, va aprofitar la llibertat d'expressió del Sexenni Democràtic per fer representar un drama ideològic, *Lo 29 de setembre*. Absent de Reus des de molt jove, tampoc no es va poder formar al Centre Josep Lluas i Pujals, l'anarquista i lliurepensador que va dirigir *La Tramontana*. *Periòdic vermell*, actiu defensor de l'ús de la llengua pròpia, com va quedar palès en el discurs d'obertura del Certamen Socialista del 1884 celebrat al reusenc Teatre Principal. Ell fou el més radical de la munió de poetes populars que durant dècades van omplir tantes publicacions festives o ideològiques i, a més de textos

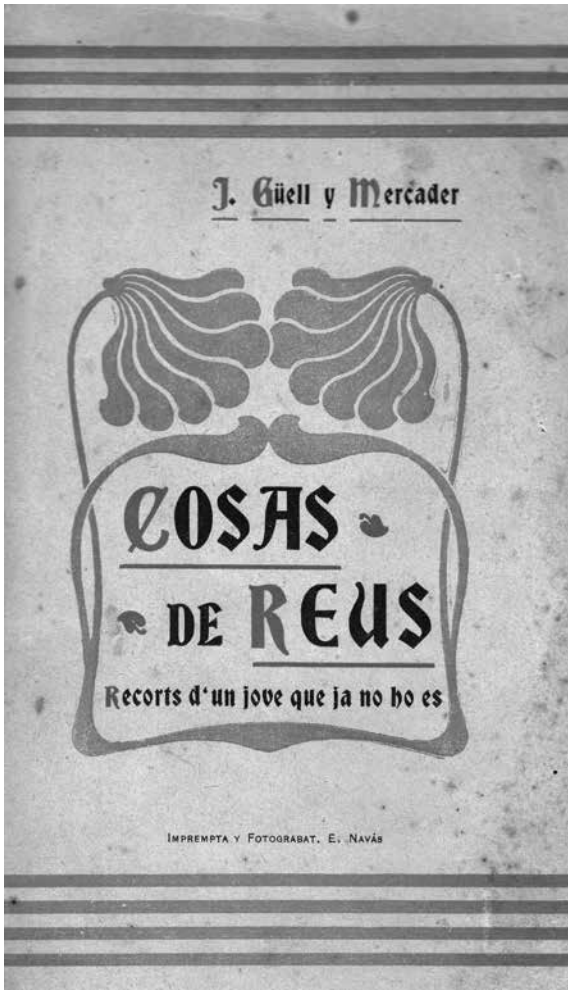
Bust de Josep Güell i Mercader per Joan Rebull, 1916 (IMMR)

com a periodista que com el literat que també fou, va dedicar a la ciutat les seves memòries, *Coses de Reus*. Quan va anar a Barcelona va col·laborar amb Josep Anselm Clavé –va dirigir *El Metrònom*, una de les publicacions de les societats corals. No ha d'estranyar que la instauració a Reus dels Jardins de l'Euterpe, inaugurats el 1862, anés lligada al Centre de Lectura i que Güell fos el primer director de la publicació de l'entitat, *Àlbum del Euterpe*. Republicà de Castelar, en la Restauració possibilista, es va instal·lar a Madrid i allí, entre altres ocupacions, va exercir de corresponsal de *La Renaixensa* durant més de trenta anys.

La llista d'escriptors formats al Centre és extensa. Santasusagna va escriure que «Els homes de lletres vuitcentistes que es digueren Eusebi Cort, Joaquim Maria Bartrina, Josep Martí i Folguera, Eduard Toda i Lluís Quer en foren fills espirituals». N'hi havia molts més, és clar. El propòsit no és resseguir-los tots, només aquells que

es van projectar fora de la ciutat natal. De tots ells, Josep Martí i Folguera, poeta, novel·lista i dramaturg en català i en castellà, va ser l'únic que va aconseguir el mestratge en gairebé per tots els Jocs Florals de Barcelona. Autor fecund, que va deixar molta obra inèdita, fou un habitual de les plataformes de la Renaixença.

Dels germans Bartrina, Francesc fou molt precoç com a poeta, amb una obra abundant d'arrancada i sobtadament interrompuda, represa després de la mort de son germà. S'especula que es degué sentir condicionat per la seva forta personalitat. Fou, també, un fervorós occitanista, amic de Frederic Mistral. A Joaquim Maria Bartrina atribueix Santasusagna un salt de qualitat en la vida del Centre de Lectura: «Aquest literat no es movia del Centre i l'entitat gairebé li constituïa tota l'existència. [...] La seva intensa actuació féu que la popular entitat, fins llavors aplec d'obrers i de menestrals que aspirava a procurar instrucció

Coberta de *Cosas de Reus. Recorts d'un jove que ja no ho es* de Josep Güell, 1900

en un racó del “Centre de Lectura”, sota el llumet de la taula d’estudi, veureu uns ulls arborats de flama, un front carregat de voluntat i d’ensomni. Potser és un fill d’aquests mateixos burgesos. Aquest fill, si surt inquiet, no li costarà res d’esdevenir un aventurer. Un aventurer de la terra, de la “geografia”, igual que un aventurer de les idees, de l’esperit. Igual pot anar d’Austràlia a l’Argentina, del Japó a Rússia, que de l’anarquia, passant pel vegetarisme, pot arribar a combregar en la més abstrusa de les teosofies, com pot acabar

als ciutadans, comencés a posar el públic en contacte amb la cultura, tot fent obra divulgadora de la ciència, de les arts i de la literatura.» En els trenta anys que va viure, va deixar un rastre profund. El jove revolucionari que publicava la peça dramàtica *Lo matrimoni civil* amb una clara intenció combativa, quan es va traslladar a Barcelona va impressionar de manera molt profunda els millors escriptors de l’època i se’n va guanyar l’amistat. Josep Yxart, Narcís Oller i Jacint Verdaguer li van tenir una devoció documentada, la seva mort als trenta anys el va acabar de proveir d’una aurèola d’escollit pels déus. Va escriure poca poesia en català, fou amb un molt reeditat llibre en castellà, *Algo*, que va aconseguir fama perdurable. Un segle després de la seva mort, el vell Jorge Luis Borges encara l’esmentava com un dels dos poetes catalans que l’havien colpit –l’altre era Joan Salvat-Papasseit.

Possiblement Joan Puig i Ferrer pensava en Eduard Toda quan va escriure aquest paràgraf a la novel·la *El cercle màgic*: «A primer cop d’ull els burgesos reusencs són conservadors i materialistes fins al moll dels ossos. Però no us hi fieu massa. De vegades,

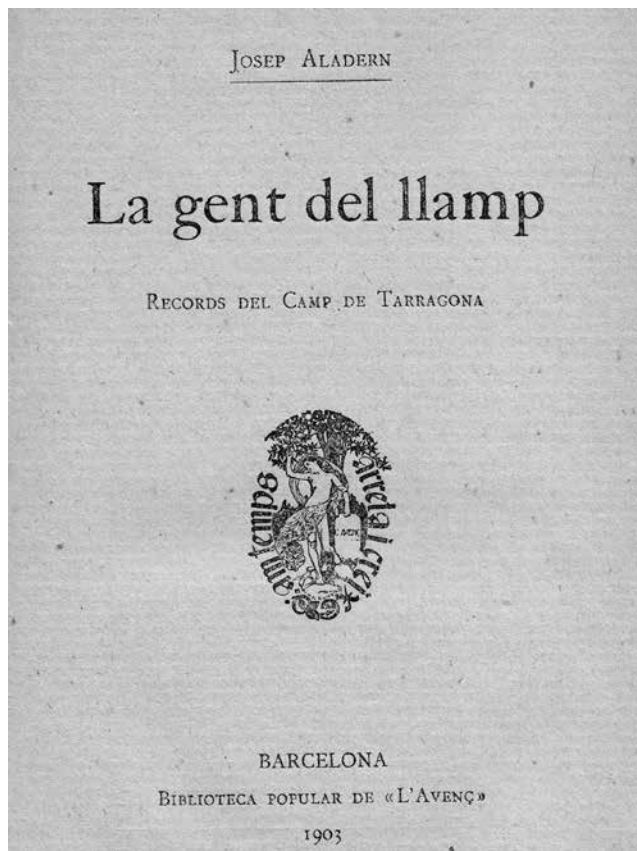
Dibuix de Joaquim M. Bartrina per Tomàs Bergadà

en un convent de Sarrià, o predicant una religió nova a les Índies.» Personatge gairebé llegendari, cònsol a la Xina, egipciòleg, redescobridor de l'Alguer, bibliòfil, és més recordat com a restaurador d'Escornalbou i de Poblet.

La relació podria ser més llarga i incloure Antoni Aulèstia, autor de la primera *Història de Catalunya* escrita en català; Pau Font de Rubinat, bibliòfil, o Manuel Rocamora, el dramaturg de *La dama de Reus*. En major o menor mesura, en un o altre moment, com tants altres, el Centre de Lectura va ser important per a ells o hi van col·laborar. Tots van contribuir a fer realitat l'afirmació de Joaquim Santasusagna a partir d'unes paraules de Pere Corromines: «si abans, des de l'entitat, es veia Reus, després s'hi ha contemplat Catalunya».

Posteritat de la colla de ca l'Aladern Magí Sunyer, Universitat Rovira i Virgili

No deixa de ser curiosa, l'anomenada pòstuma del Grup Modernista de Reus. Aquella colla d'adolescents que es reunia al voltant d'un mestre de vint-i-vuit anys que passava penes i treballs per mantenir la família, per guanyar-se la vida com a escriptor, impressor i llibreter, amb els anys, ha esdevingut mítica. Amb tota la fragilitat intel·lectual de bona part dels seus membres i amb una obra feta voluntariosa però escassa, sobretot en els anys 1897 i 1898 de vida efectiva de la colla, va portar el nom de Reus molt més enllà que doctes literats amb currículum i obra molt calibrats. Aquells anys 1897 i 1898, Cosme Vidal, àlies «Josep Aladern», va tenir oberta la llibreria La Regional –que en terminologia actual s'hauria anomenat La Nacional o La Independent– i hi van acudir les forces vives catalanistes, republicanes i anarquistes de la ciutat. Els va animar una tertúlia –o unes quantes–, un focus que va generar il·lusions, va fer saltar espurnes d'art i d'intel·ligència i va marcar per sempre amb el corcò de la literatura juvenets que tot just sortien de la infantesa. Recordem que Antoni Isern tenia quinze anys i era quasi analfabet quan es va començar a relacionar amb els components del grup, i Xavier Gambús, catorze. Amb l'excepció de l'Aladern, Màrius Ferré i Hortensi Güell, els altres no arribaven a la vintena quan la llibreria es va obrir. De tots, només Joan Puig i Ferrer va aconseguir una fama literària consistent, primer com el més sòlid –no el més popular ni el més representat– dramaturg del Modernisme ibsenià i després com a novel·lista. Josep Aladern, que en aquella època basculava entre el federalisme, l'independentisme i l'anarquisme, potser va dispersar massa les energies en el periodisme, els treballs gramaticals, la confecció d'un diccionari, l'occitanisme i la pràctica de tota mena de gèneres literaris. El recull de contes *La gent del llamp* i algunes poesies són la part més perdurable d'una molt extensa obra que avui es coneix molt poc. Plàcid Vidal, més que pels seus versos i per les narracions que va escriure, ha perdurat com a cronista d'uns ambients literaris i artístics marginals en els seus llibres memorialístics. Pere Cavallé, puntal del republicanisme catalanista reusenc, va estrenar alguns dels seus drames en el barceloní Teatre Romea en unes quantes ocasions i, si aquesta mai no executada amb convenciment recuperació de teatre pretèrit per part de l'escena actual progressés de manera suficient, podria tornar a ser representat amb possibilitats d'èxit. Miquel Ventura, el més internacional i culte dels tertulians, no va acabar de produir una obra literària

Portada de *La gent del llamp. Records del Camp de Tarragona* de Josep Aladern, pseudònim de Cosme Vidal, 1903

si no haguessin format part de la colla de ca l'Aladern.

El grup que, estrictament, es va reunir durant un any i mig –tot i que en la primera dècada del segle xx es va fer present en les publicacions reusenques– i que només pot exhibir un gran escriptor, Joan Puig i Ferrer, és un element destacat de la literatura reusenca de l'últim segle i escaig i s'ha projectat, amb una aura difusa però eficaç en el panorama cultural català. Es pot explicar per la seducció que determinats escriptors i la colla mateixa han irradiat d'aleshores ençà. En la construcció de la imatge del grup hi han confluït tres elements bàsics: la sacralització de la mort de l'artista jove –encara més si és en forma de suïcidi–, l'acció d'escriptors de la generació següent i les memòries de membres de la colla.

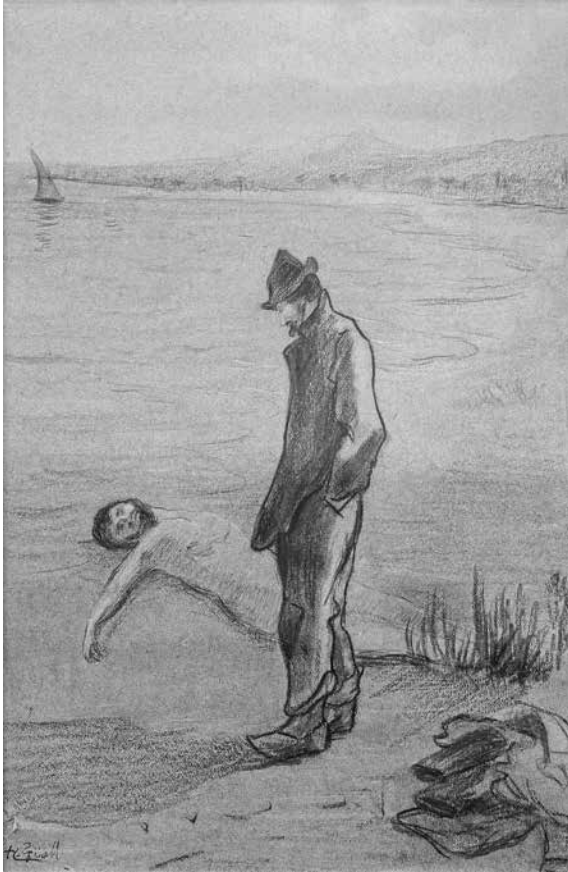
sòlida. Hortensi Güell, mort tan jove, va deixar un llibre de proses poètiques decadentistes, *Florescència*, i unes pintures que li haurien pogut afranquir l'entrada en la Colla del Safrà. Antoni Isern va conèixer una efímera glòria amb el segon llibre, *Esplets d'ànima jove*, que conté unes quantes poesies autèntiques, però més que pels versos, se'l recorda per l'etiqueta de «poeta pagès» o «poeta camperol» amb què se'l va designar; «el nostre Burns», l'anomenaven els amics. La mort en plena joventut va certificar la condició de malaurat i d'escollit quan semblava que havia exhaurit l'energia poètica. Ni Màrius Ferré, que va morir quan La Regional estava oberta; ni Ròmul Salleres, autor d'un llibre que ni els prologuistes van acabar d'elogiar; ni Xavier Gambús, després periodista republicà i que va emprendre el camí de l'exili l'any 1939, serien recordats

Retrat d'Hortensí Güell per Joaquim Mir, 1895 (IMMR)

La barreja, en principi contradictòria però assumida, entre decadentisme i vitalisme en les lletres catalanes del final de segle XIX i en el grup reusenc propiciava la presència de l'element fúnebre en els textos literaris. La malaltia i la mort ocupaven moltes pàgines en proses breus i poesies del moment –Susan Sontag va escriure un assaig brillant sobre la relació entre malaltia i art en aquesta època. Entre els models pròxims, la influència de Santiago Rusiñol era poderosa, entre els internacionals, Maurice Maeterlinck era en el clímax del seu prestigi a Catalunya. Quan va morir Màrius Ferré, la premsa reusenca ja es va omplir de poesies i notes necrològiques escrites pels seus companys de tertúlia, però quan, poc temps després, Hortensí Güell es va suïcidar a Salou, la commoció fou molt més forta. Anys

després, el suïcidi d'Antoni Isern va tancar el cercle. En una època en què es plantejava apassionadament la frontera entre la bogeria i la genialitat, en què els artistes morts joves podien ser considerats «escollits pels déus», éssers superiors als quals la societat no comprenia i marginava, aquestes tres morts, sobretot les dues hipotèticament voluntàries, adquirien una dimensió especial i imprimien un caràcter que afectava a tot el grup: marginats, d'origen humil i suïcides. En la segona dècada del segle XX, escriptors de la generació següent com Antoni Fuster i Valldeperes, Antoni Martí i Bages i Josep Martorell Òdena van mantenir la devoció cap a un grup que ja consideraven mític amb homenatges i llibres commemoratius dedicats a Hortensí Güell, Antoni Isern i, quan va morir, Josep Aladern. A partir dels anys vint, primer els records de Miquel Ventura publicats a la *Revista del Centre de Lectura*, «Remembrances (de vint anys arrere)»; després els retrats i les memòries de Plàcid Vidal, *Els singulars anecdòtics*, *L'assaig de la vida* i *El convencionalisme de la vida*; i, sobretot, les visions que Joan Puig i Ferrerter en va donar en una de les millors novel·les catalanes, *Camins de França*, i, encara, de manera menys

Mort a la platja d'Hortensi Güell

ça. La Regional va marcar aquells joves aspirants a escriptors perquè els obria un món nou d'amplíssims horitzons. En la relació de projectes de la colla, ens adonem que volien incidir en tots els camps de la cultura, van planificar una ciutat i un país perquè la seva cultura fos plena i contemporània. L'Institut d'Estudis Filològics que havien de fundar estava destinat a confeccionar un diccionari; generalitzar una ortografia catalana única; publicar col·leccions de clàssics i moderns, gramàtiques i diccionaris de totes les llengües, tractats de totes les literatures; projectar *Lo Somatent* com a diari de caràcter internacional; fundar museus de tota mena d'especialitats... La llista és més llarga, però no costa gaire fer llistes en una taula de cafè o en un taulell de llibreria, el que importa és que s'hi van posar i pocs anys després apareixien, amb més o menys fortuna, la Biblioteca Clàssica Catalana

directa però més extensa, a *El pelegrí apassionat*, van proveir la bibliografia bàsica per a la construcció definitiva del mite. Dècades després van venir els estudis científics i les reinterpretacions artístiques, com les de Francesc Vidal i Antoni Torrell. De tant en tant, un periodista reincideix sobre el misteri dels escriptors suïcides de Reus –i llavors s'hi afegeix Gabriel Ferrater– o un crític distret «descobreix» el grup o algun dels seus membres.

Pot fer la sensació que la base per a la valoració del grup és feble, i no és així. És veritat que la literatura produïda en l'estricta període de La Regional no és brillant, però la majoria eren molt joves i van escriure la seva obra més perdurable posteriorment. El grup ha ser valorat, sobretot, com una escola generadora d'una enorme il·lusió. Puig va escriure de l'Aladern: «l'encontre amb aquest home fou decisiu per a la meua vocació literària» i les memòries de Miquel Ventura, sense estalviar l'humor amb què l'edat li aconsellava tractar el tema, estan amarades d'enyorança

Retrat de Miquel Ventura per Ramon Viñes, 1954

promoguda per l'Aladern, la Biblioteca Foc Nou, dirigida i pagada per Miquel Ventura i el diccionari de Josep Aladern, entre tantes altres realitzacions, acomplertes en la mesura que les seves possibilitats econòmiques –minses les de l'Aladern, una mica millors les de Miquel Ventura– ho permetien. L'entusiasme, la il·lusió, que mouen els esperits, era el seu millor patrimoni. La finalment no realitzada Festa Druídica –una mena de celebració prehippy– resulta una bona metàfora d'aquests entusiasmes.

Si el grup tenia la seu a la llibreria de l'Aladern, establia una relació permanent amb dues plataformes bàsiques de la cultura reusenca

de finals del vuit-cents, el Centre de Lectura i el diari *Lo Somatent*. A les pàgines del periòdic catalanista, del qual Josep Aladern va ser redactor en cap durant una temporada, hi abunden les col·laboracions d'aquests joves escriptors, com a *Reus Tranquil*, *Lo Lliri*, *La Palma* i, sobretot, *La Nova Cathalunya*, portaveu de la colla. També a les de *l'Eco del Centro de Lectura*, però no fou aquesta la seva única vinculació amb l'entitat. Tant els que es van quedar a Reus com els que havien emigrat a Barcelona, van animar de manera poderosa les revistes de l'ateneu o que hi van estar vinculades en la dècada següent: *Revista del Centro de Lectura*, *Germinal* i *Ars*, i en la *Revista* dels anys vint i trenta. Un dels escriptors del grup, Pere Cavallé, va ser un home del Centre en el ple sentit de l'expressió. Membre de la Junta des de jovenet, posteriorment en va exercir la presidència en el moment clau del trasllat a l'actual edifici. Miquel Ventura, sempre absent, se sentia molt connectat amb l'entitat, fins al punt de regalar-li en vida, i no a una edat avançada, en paraules de Pere Anguera, «tota la seva biblioteca, que consta de set mil volums, tres mil monedes i una rica col·lecció de

mobles, ceràmica, armes, pintura i escultura». En justa correspondència, el Centre li va dedicar la sala d'entrada de la biblioteca.

Des de fa uns quants anys, el Centre de Lectura ha activat una ruta literària del Grup Modernista que havia estat encarregada, anys enrere, per l'ajuntament de la ciutat com a part d'un molt més ambiciós projecte de l'escriptora Rosa Pagès que no s'ha dut a terme en tota la dimensió prevista. Se n'ha fet càrrec Còdol Serveis Educatius que, amb molta sensibilitat, la presenta com un itinerari pel món d'uns escriptors amb pocs mitjans econòmics per realitzar uns projectes que havien ideat amb una gran amplitud de concepte. La ruta comença a la plaça del Teatre, a l'entrada del Teatre Bartrina, en les estrelles que, com si haguessin estat artistes de Hollywood, l'artista Francesc Vidal va dedicar als modernistes, davant de la placa que reproduïx la frase dels records de Miquel Ventura que, passada per un tel d'ironia i d'enyorança, va escriure en els seus records: «En filosofia, érem escèptics; en literatura, modernistes; en art, futuristes; en catalanisme, ultraradicals: i en sociologia, àcrates». La fama pòstuma n'ha transmès aquesta imatge.

El Centre de Lectura de Reus: projecció cap a la Catalunya policèntrica noucentista¹

Montserrat Corretger, Universitat Rovira i Virgili

El projecte de la Catalunya Ciutat, es gestà i es difongué durant les dues primeres dècades del segle vint, en l'òrbita de l'estat regional mancomunitari (1914-1923). Partí en bona part de la relació entre la gran urbs i els pols de les ciutats mitjanes dotades d'una activitat econòmica i social significativa com a sistema per definir un model de país descentralitzat i alhora cohesionat territorialment a través dels mercats que aglutinaven àmbits d'influència d'intercanvi de béns.

Aquesta idea, que ha estat glossada a bastament arran de la conferència «Les viles espirituals» que Gaziel llegí a Girona el 1923, no és exactament la plantejada per Eugeni d'Ors (Gaziel, 1970; Murgades, 2002: 35-36). O, almenys, no ho és des del projecte exclusiu del partit que assentà la base política del Noucentisme, la Lliga Regionalista.

La relació cultural entre la metròpoli –Barcelona– i les ciutats perifèriques –comarcals– que la seguien demogràficament i econòmicament assegurà la força del tram sociopolític del moviment en els anys que el delimiten *stricto sensu* i en perllongà el sentit i els efectes fins al 1939 i més endavant en la lenta represa entre els anys 40 i 50. L'expansió de la doctrina noucentista des de la Ciutat fins als centres urbans més reduïts depengué de l'existència dels seus importadors: els agents dinamitzadors i transformadors d'aquestes societats, especialment atents a sintonitzar-les amb el batec cultural barceloní.

Josep Murgades definí l'especificitat i les funcions d'aquestes «elits reclutades entre grups de professionals de diversa qualificació, però del tot culturitzats en la via del nacionalisme», fet que li permeté enunciar una «definició territorial de Noucentisme» que ja ha restat com a fonament de l'estudi del moviment (Murgades, 2002: 28). En aquest marc de comprensió del Noucentisme com a programa vertebrador del país el concepte de «segones ciutats» pren tot el seu sentit.

1 Aquesta publicació forma part de la investigació del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), reconegut i consolidat per la Generalitat de Catalunya (2014 SGR 755), i del grup de recerca Identitat Nacional i de Gènere a la Literatura Catalana, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili.

Mireia Freixa ha aportat informació molt completa sobre les «segones ciutats» com a «models per a la utopia noucentista» –tot partint d’una àmplia base teòrica i n’ha inventariat les accions, obres, grups i individualitats més significatives. Ha radicat l’expansió noucentista, principalment, a Terrassa, Girona, Sabadell, Olot i Manresa, tot reprenent els treballs d’estudiosos que tractaren amb anterioritat aquest aspecte del Noucentisme (Freixa, 1994: 103-110).

Tot amb tot, abans i després del període noucentista comptem també amb uns senyals –arguments teòrics, obres, escriptors– que forneixen la història prèvia i posterior de la significació de les segones ciutats com a nuclis de gestació, recepció i creixement d’alguns aspectes del tram ideològic que el Noucentisme va formalitzar com a programa propi.

La reflexió que he anat fent en el decurs dels anys sobre el pensament sociopolític, històric i estètic d’escriptors com Joaquim M. Bartrina, Antoni Rovira i Virgili, Josep M. Prous i Vila, Domènec Guansé o Alfons Maseras, entre d’altres, m’ha permès anar madurant la visió d’aquestes «segones ciutats» –i dels responsables del seu protagonisme políticocultural–, que probablement són «segones» només en l’ordre amb què els historiadors de la cultura hem procedit a descobrir-les com a motors i difusors ideològics. El paper determinant d’aquestes urbs, tal com Murgades assenyala en parlar de les individualitats que hi actuaven (Murgades, 2002: 28-29 i ss), exigeix que les tinguem en compte no només com a prolongació i expandiment geogràfic del centre primer productor de les idees sinó també –i sobretot– com a centres actius en el temps, simultàniament i també abans i després del sorgiment de les teories i els projectes que la Ciutat de ciutats anava concretant entre el 1906 i el 1923 a partir de la prèdica orsiana.

El tarragoní A. Rovira i Virgili abocà la seva enorme obra d’historiador, polític i literat a la gran ciutat, on en la segona i tercera dècades del segle passat lluità com a periodista per expandir un model de prosa que, mesurat i examinat, podríem anomenar noucentista o acordat amb els pressupòsits classicistes i els continguts del moviment. Aquest seu respecte per la formulació literària d’unes regles formals acordades amb el Noucentisme anaren en ell unides a un treball com a historiador i polític prou allunyat d’aquest pensament il·lustrat i de les claus de volta que el sostenien. Tanmateix, el republicanisme de Rovira, unit al racionalisme i a la sobrietat del seu ofici com a escriptor, es concreta en la seva tenaç defensa del civisme com a fonament de «l’esperit de la ciutat». (Corretger, 2008: 129).

A Reus sorgeixen entre la segona i la tercera dècades del segle xx algunes individualitats que representen un tipus d’intel·lectual que es mou entre la fidelitat a l’ortodòxia formal noucentista i l’opció per una Catalunya republicana, en el sentit complet del mot. No es tracta, tanmateix, de difusors de la doctrina noucentista: són escriptors que extreuen del Noucentisme la força de la disciplina i la voluntat de construcció per aplicar-les a la

Retrat de Pere Cavallé

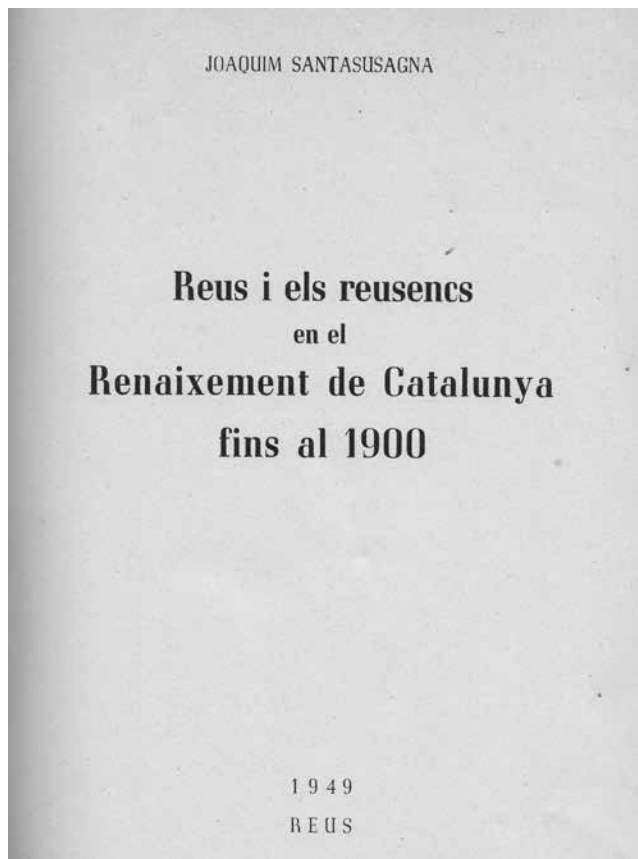
societat i a la literatura, però que mantenen unes idees polítiques allunyades –en major o menor grau– de l'aparat noucentista i del partit que el sosté.

La dinàmica cultural d'una «segona ciutat» com Reus il·lustra, a través d'alguns dels seus escriptors en el decurs de la primera meitat del segle XX, la pervivència –amb modificacions substancials– d'aquell programa territorial originari. He triat, com a intel·lectuals representatius d'aquesta actitud d'alerta, sintonitzada amb el gran nucli barceloní i dedicada a la penetració cultural en la societat autòctona, els escriptors Pere Cavallé Llagostera (1880-1939), Joaquim Santasusagna Vallès (1899-1982) i Josep M. Prous i Vila (1899-1979), per bé que una funció anàloga tingué l'obra del geògraf i escriptor Josep Iglésies Fort (1902-1986) i l'esforç magne d'actualització del cabal literari que feu Bonaventura Vallespinosa (1899-1987) –vilafranquí d'adop-

ció reusenca– a partir de la seva activitat de traductor. Tots ells van treballar des del Centre de Lectura, focus difusor de les seves idees.

Dels tres autors escollits, Cavallé i Prous i Vila es deuen a l'existència d'un partit polític: el Foment Republicà Nacionalista –hereu d'un sector de la Lliga Catalanista i del seu diari *Lo Sometent* (1886-1903) (Tous, 1987)–, que entre el 1906 i el 1923 impulsà al Baix Camp des del catalanisme republicà una dinàmica associativa i política que socialitzava el programa nacional de la Catalunya Ciutat. Joaquim Santasusagna –com fou també el cas d'Iglésies– acomplí la mateixa missió des del diari republicà catalanitzat –que tingué com a referent *La Publicitat–Les Circumstàncies*.

L'activitat al redós del Centre de Lectura, que, recordem-ho, el 1911 –l'any del naixement de l'*Almanac dels Noucentistes* i de la Secció Filològica de l'IEC– fou la seu del I Congrés d'Ateneus, constitueix un altre exemple de significat de representació de la capitalitat associativa de Reus. Les joventuts de la Lliga Catalanista –en evolució a partir del 1906

Coberta de *Reus i els reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900* de Joaquim Santasusagna, 1955

tard en la conferència abans esmentada: la vida política –en aquest cas nacionalista i republicana– havia d'estendre's capil·larment més enllà de l'illot barceloní. Cavallé hi tradueix en forma d'assaig polític, amb expressivitat romàntica –en plena crisi de Solidaritat Catalana–, la significació de la vida sociopolítica i cultural més enllà de Barcelona.

Joaquim Santasusagna, activista cultural i polític, a través de la seva tasca continuada de reconstrucció de la història –i de la memòria– dels renaixencistes locals, és un altre model de difusor del projecte de la Catalunya Ciutat a les ciutats del rerepaís quan aquest pla ja feia anys que s'havia estroncat. La seva trajectòria intel·lectual il·lustra el fet de la perllongació –adaptada a les exigències de cada moment històric– del programa noucentista

cap al Foment Republicà Nacionalista– el 1913 iniciaren la publicació del setmanari *La Veu del Camp*, vinculat ideològicament a *La Veu de Catalunya*, el portaveu de la Lliga. La Catalunya Ciutat fou, doncs, representada a Reus pels catalanistes republicans. O, dit d'una altra manera, l'ideari noucentista es difongué a Reus des del republicanisme.

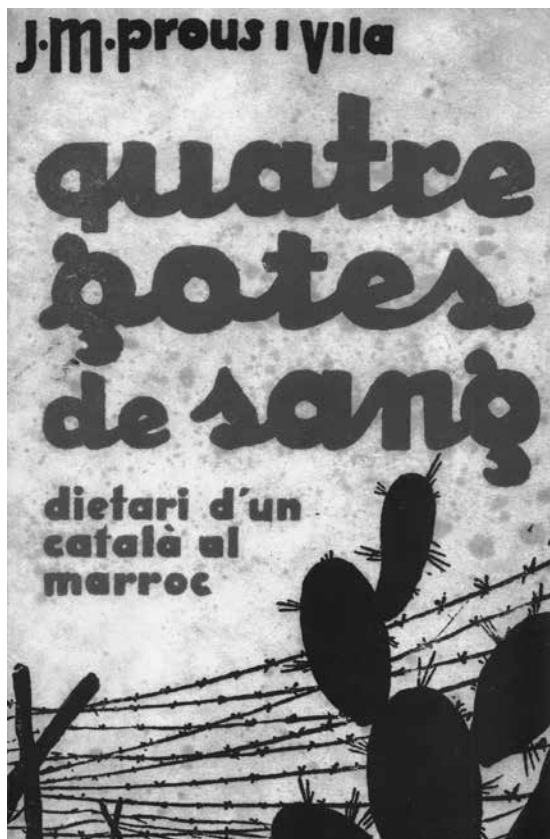
Un d'aquests noucentistes d'arrel republicana, el més representatiu sens dubte del rerepaís del sud, fou Pere Cavallé Llagostera, periodista, polític i autor d'obres teatrals amb projecció a Barcelona, atesa la seva amistat amb Ignasi Iglésies (1902-1986) (Ferré Trill, 2009a). L'autor de *La Terra* (1916) –escenificació noucentista del conflicte agrari– exposà en la conferència *Catalunya Ciutat. Fantasies i realitats* (Cavallé, 1908, 2009; Ferré Trill, 2009b: 11-30; Murgades, 2002: 38-39) la idea que hauria de defensar Gaziel una quinzena d'anys més

més enllà de l'hegemonia de la Lliga i, fonamentalment, de Prat de la Riba, un ideòleg referencial en la producció de Santasusagna. La continuïtat noucentista d'aquest periodista i catalanista d'Acció Catalana Republicana, es veié materialitzada en la seva magna obra *Reus i els reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900* publicada clandestinament el 1955 (amb peu d'impremta fals del 1949) (Ferré Trill, 2014). Si resseguïem la biografia santasusagniana ens adonaríem que l'ideal noucentista vertebrador del territori difós en la Catalunya dels anys vint tingué projecció no tan sols en la bibliografia, sinó en la seva primera activitat cultural de la immediata postguerra, centrada en l'organització de jocs florals privats i en activitats excursionistes (Ferré Trill, 2006).

Josep M. Prous i Vila, des d'un altre context polític –el separatisme dels anys vint i trenta–, amb les seves cròniques periodístiques al portaveu reusenc *Foment* (Navais Icart, 2005) i amb el dietari de la guerra del Marroc *Quatre gotes de Sang* (Prous i Vila, 1936, 2003)–, evidència la generació d'un espai urbà d'opinió pública contrari a l'espanyolització del país i favorable a plets europeus de la primera postguerra, com la lluita dels voluntaris irlandesos. Aquest pensament conviu amb la seva opció literària primera –poesia i assaig–, de caràcter noucentista i acordada amb la teoria poètica de Joaquim Folguera (Corretger, 2008: 151-203). El seu articulisme inicial es vinculà a la revista noucentista *Llaç* (Toda, 2002: 35-36) i en la seva obra poètica es barregen el respecte a la tradició estètica i ideològica modernista –Maragall sobretot–, unes opcions personals forjades amb el seu temperament apassionat i tenaç, la fidelitat envers les actituds culturalistes del Noucentisme en allò que pertocava a la llengua i a uns models estètics exquisits –Folguera, Carner, López-Picó– i una voluntat de recerca i ruptura poètiques –paral·lela a les seves actituds socials i polítiques– projectada en produccions de caràcter futurista, molt més marcades d'avantguardisme en el contingut ideològic que en la disposició formal dels poemes, deutors de l'obra del seu amic Salvat-Papasseit.

Fins a l'any 1920 en què es traslladà a Barcelona, Prous havia esdevingut un agitador de la vida cultural reusenca, en especial des del Centre de Lectura. Els molts projectes culturals que endegà demostren els vincles que hi establí, sempre entre el combat patriòtic i la vocació literària. Prous, en definitiva, formava part d'aquella esquadra intel·lectual, hereva directa de la ideologia progressista i catalanista del Modernisme, que tingué especial cura a preparar-se autodidàcticament per complir el paper disciplinat i compromès que les noves lleves noucentistes exigien als joves que, com ell, volien participar en el projecte de construcció de la Catalunya Ciutat (Murgades, 2002: 25-43).

Aquests exemples, però, no es poden entendre isoladament. Un espai de sociabilitat intel·lectual que actuava com a epicentre d'aquest model de país policèntric els aglutinava durant els anys vint al redós de la revista del Centre de Lectura, seguidora, en el moment, del gust refinat que el Noucentisme havia anat proposant. Una anàlisi detinguda

Coberta de *Quatre gotes de sang. Dietari d'un català al Marroc* de Josep M. Prous i Vila, 1936

ció Excursionista de Reus (1915) concretaren aquesta activitat a través del reconeixement del territori i de la recuperació del patrimoni. L'anàlisi del butlletí de la segona associació, efectuada per Pere Anguera, en dona bona mostra (Anguera, 1998: 126-134). Posteriorment, aquest ideal fou recuperat per l'Associació Excursionista de Reus (1947).

permetria observar com entre 1920 i 1934 aquesta publicació fou un exponent de projectes i manifestacions estètiques que venien a articular una ideologia territorial. La *Revista del Centre de Lectura* que s'edità entre l'etapa de la Mancomunitat i els anys republicans transmet l'activitat de l'ateneu reusenc que aleshores –sota una primera presidència de Pere Cavallé (1915-1922)– havia endegat una decidida proposta de catalanització i actualització d'infraestructures. Aquesta etapa de la publicació, no debades dirigida pel geògraf Josep Iglésies² i per Joaquim Santasusagna, suposa no únicament per a la capital del Baix Camp, sinó per a la part meridional del Principat –un altre aspecte a analitzar seria la situació del Baix Ebre i Tortosa–, una plataforma de primera categoria pel que fa a la transmissió de coneixements en tots els camps: científic, arquitectònic, econòmic i literari.³

Un altre àmbit associatiu on es materialitzava d'alguna manera l'ideari noucentista fou, com és sabut, l'excursionisme. Tant la Secció Excursionista del Centre de Lectura (1901) com l'Agrupació

- 2 La trajectòria de Josep Iglésies Fort (Reus, 1902- Barcelona, 1986) demana amb urgència una biografia intel·lectual i associativa. El seu model de geografia econòmica és una expressió, des d'Acció Catalana, del projecte de Catalunya ciutats.
- 3 Caldria esmentar, en aquest context, el nucli redactor de la revista avantguardista *La Columna de Foc*, al capdavant de la qual hi havia l'editor i llibreter Salvador Torrell i Eulàlia i el doctor Bonaventura Vallespinosa, al costat de Prous i Vila.

Tot el que s'ha dit fins aquí porta a concloure que, com hem vist, no es pot «congelar» un projecte d'articulació territorial, que era expressió d'un procés de construcció nacional amb formes d'estatalitat mancomunada, en una conjuntura cronològica i política determinada. També cal concloure, pel que fa a la funció de les segones ciutats d'aquesta part dels Països Catalans, que hauríem de primfilar el significat de «segona ciutat». De fet, una ciutat no era *segona* en el seu àmbit d'acció supramarcal –com fou el cas de Reus, projectada culturalment des del Centre de Lectura–, sinó que exercia com a tal perquè duia a terme una essencial complementarietat funcional. Una història de la circulació de les idees en aquests centres urbans, amb una anàlisi de les publicacions i de la recepció de programes ideològics ens permetria, més que classificar la seva modalitat secundària –en relació amb la capital del país–, demostrar la seva complementarietat necessària. La capitalitat –aleshores com ara: econòmica més que no pas política– era informada de capitalitats, de l'esperit de la formulació d'una Catalunya policèntrica. Barcelona, en la seva macrocefàlia –adoptant la terminologia de Josep Iglésies–, no podia «ser» sense una estructura associativa, política, estesa a través de tot el territori, del rerepaís. Aquesta fou l'actitud intel·lectual dels escriptors tot just al·ludits: Cavallé, Santasusagna i Prous i Vila, amb Josep Iglésies. Catalunya, més enllà del Noucentisme –dels noucentismes territorialitzats– era –i és– la xarxa de les ciutats i de les relacions que aquestes exerciren i exerceixen nacionalment i internacionalment.

La «subdefinició espacialment més ajustada del moviment noucentista» que donà Murgades el 2002 amb la inclusió de la totalitat del territori condueix, atesa la reflexió feta aquí, a valorar la possibilitat de tenir en compte en el concepte de Noucentisme els efectes que, més enllà dels límits cronològics que el contenen, aquests corresponsals o agents dinamitzadors aconseguiren en els seus àmbits de convivència ciutadana. Les seves obres teòriques i creacions literàries, allunyades en els anys, però no ideològicament, en molts aspectes, del Noucentisme, ens ho demostren. No es tracta d'assumpcions absolutes de la doctrina del moviment, sinó de l'assimilació més o menys deixatada de les seves idees, en ocasions en contrast paradoxal amb altres facetes del pensament de cada escriptor –cas de Prous i Vila. Ens cal l'observació i l'anàlisi d'aquest perllongament ideològic i estètic en els anys republicans i en la represa dels quaranta i dels cinquanta, lluny de la plataforma política i de les veus que donaren sortida i projecció al moviment. Ens fa falta historiar, sense la preeminència de les etiquetes classificadores i dels límits cronològics, les pervivències, les filtracions i les hibridacions de l'aparat ideològic i literari noucentista a la llum de les ciutats que no eren Barcelona i de les seves zones d'influència econòmica i cultural.

Caldria reescriure la història contemporània del país tenint en compte aquests centres territorials, pols polítics i intel·lectuals que amb dinàmica pròpia interactuen i en ocasions corregeixen la trajectòria de la metròpoli.

Referències:

- ANGUERA, Pere (1998). «L'Agrupació Excursionista de Reus. Notes a la seva història». A: *Del Reus contemporani. Fragments d'història* Reus: Edicions del Centre de Lectura, pàg. 126-134.
- CAVALLÉ, Pere (1908). *Catalunya Ciutat. Fantasies i realitats. Conferència donada en la «Associació Nacionalista Catalana» de Barcelona la nit del 14 de Novembre de 1908*. Reus: Impremta Carreras y Vila.
- CAVALLÉ, Pere (2009). *Catalunya Ciutat. Fantasies i realitats*. Xavier Ferré Trill (ed.). Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, edicions.
- CORRETGER, Montserrat (2008). *Escriptors, periodistes i crítics: El combat per la novel·la (1924-1936)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FERRÉ TRILL, Xavier (2009a). *Pere Cavallé, ciutadania republicana*. Reus: Edicions del Centre de Lectura.
- FERRÉ TRILL, Xavier (2009b). «Construcció nacional i territori». A: Cavallé, Pere (2009). *Catalunya Ciutat. Fantasies i realitats*. Xavier Ferré Trill (ed.). Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, edicions, pàg. 11-30.
- FERRÉ TRILL, Xavier (2006). *Nació i excursionisme: biografia intel·lectual de Joaquim Santasusagna*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- FERRÉ TRILL, Xavier (2014). «Aportació de Joaquim Santasusagna a la historiografia literària». *Els Marges*, núm. 104.
- FREIXA, Mireia (1994). «El Noucentisme i les “segones ciutats”». A: *Noucentisme i Ciutat*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona i Electa, pàg. 103-110.
- GAZIEL (1970). «Les viles espirituals». A *Obra Catalana Completa*. Barcelona: Editorial Selecta, pàg. 1.531-1.539.
- MURGADES, Josep (2002). «Definició territorial del Noucentisme». A: *El Noucentisme a Reus. Ideologia i Literatura*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, pàg. 25-43.
- NAVAIS ICART, Joan (2005). *Josep Maria Prous i Vila. Poemes d'amor i de guerra. Volum I: 1899-1931*. Reus. Edicions del Centre de Lectura / Prous Science.
- PROUS I VILA, Josep M. (1936). *Quatre gotes de sang. Dietari d'un català al Marroc*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- PROUS I VILA, Josep M. (2003) *Quatre gotes de sang. Dietari d'un català al Marroc*. Edició i introducció a cura de Montserrat Corretger. Reus: Edicions del Centre de Lectura / Prous Science.
- TODA I BONET, Agnès (2002). «Llaç: la revista reusenca del Noucentisme». *Revista del Centre de Lectura*, 7a època, núm. 2 (1r trimestre).
- TOUS, Jordi (1987). *La formació del catalanisme polític a Reus: «Lo Somatent» (1886-1903)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.

Traductors Joaquim Mallafre

Em demanen que parli de la traducció al Centre de Lectura. El tema és complex i no estic preparat per fer-ne un estudi sistemàtic. I només puc parlar de la traducció literària, i bàsicament en català, perquè desconec els possibles traductors reusencs i lligats al Centre que s'hagin dedicat a d'altres especialitats: científica, administrativa, comercial, etc. Puc recordar noms que intentaré ordenar d'alguna manera, ni que sigui desigual, més com a germen o pista de possibles estudis que es puguin fer en aquest sentit, que hauran d'aprofundir en la tasca traductora de cadascun d'ells. No es tracta de fer un catàleg de les seves traduccions, més enllà d'una caracterització molt general. La memòria i les possibilitats de consulta són les que són i em sap greu si em deixo alguns traductors, per desconeixement o per descuit. O els noms de professors de llengües de Reus que ocasionalment s'hi han dedicat.

No diria que hi hagi una escola de traductors del Centre de Lectura o que constitueixin un grup homogeni, però sí que els traductors, professionals o accidentals, de Reus o de la seva àrea d'influència, han practicat la traducció en el marc del Centre, n'han sigut socis actius, o bé hi han tingut alguna relació, inevitable en els intel·lectuals del territori, o hi han recalat en algun moment després de la formació en altres centres i països, que ha afavorit la traducció de diverses llengües.

Xavier Filella, en un article de la *Revista del Centre de Lectura* del 26 d'abril del 2014, «Els nostres traductors» en dona una visió general i cita els antecedents reusencs, Bartrina, Josep Aladern, Miquel Ventura, els germans Ferrate(r) més ençà, i d'altres que em són pròxims. Tractaré els que conec per tracte directe o per notícia sobrevinguda.

En la meua experiència, el patriarca de la traducció, des del Centre de Lectura, és Bonaventura Vallespinosa. En ell vaig descobrir la importància d'aquesta tasca i vaig conèixer, per mitja dels seus comentaris i les seves traduccions, autors moderns que no entraven en els programes de Llengua i Literatura de batxillerat: Eugene Ionesco, Albert Camus, Tennessee Williams, Hugo Betti, Cocteau, Pirandello, a banda dels clàssics francesos i italians: Racine, Moliere, Ariosto, o la traducció indirecta de *Xakúntala* de Kalidasa. Es van representar algunes traduccions teatrals seves (vaig tenir el goig de participar en algunes), i si bé els traductors són fàcilment oblidats, d'ell, en queda la memòria, per exemple, al

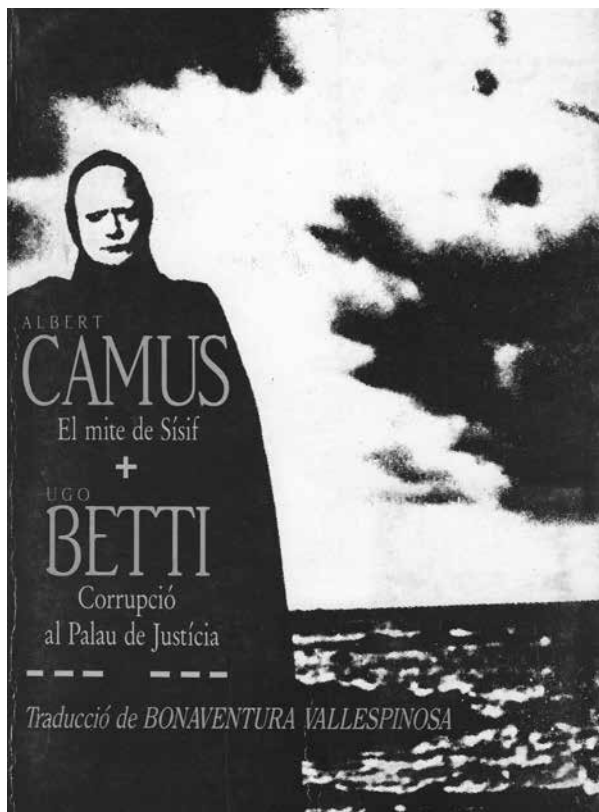

Lectura interpretativa d'*Aquesta petita cosa* de Ramon Folch i Camarasa l'any 1955 amb (d'esquerra a dreta) Xavier Amorós, Pilar Orta, Bonaventura Vallespinosa i Jaume Aguadé

Diccionari de la Traducció Catalana dirigit per Montserrat Bacardí i Pilar Gudayol, i des de la Facultat de Traducció i Interpretació de la UAB l'ha estudiat Judit Fontcoberta i s'hi han fet unes jornades sobre la seva aportació.

Jo mateix –no per vanitat sinó per cronologia m'incloc aquí–, lligat al Centre des dels meus anys de batxillerat, tinc com una trentena de traduccions de l'anglès en una tasca que, amb l'ensenyament, ha conformat el gruix de la meva feina professional i intel·lectual. M'han atret autors del s. XVIII, època de cristal·lització de la novel·la moderna anglesa (Fielding, Sterne, Boswell) i autors del segle XX i del XIX, que han fet un nou tractament del llenguatge o que m'impulsaven a traduir-ne alguna obra concreta (Beckett, Joyce, Pinter; Harwood, Ayckburn, Steinbeck; Kipling, Bulwer-Lytton). Una especial satisfacció va ser veure representades al Bartrina les meves traduccions: la de Beckett *Dies felïços*, que vaig dirigir, amb una magnífica Dolors Juanpere com a protagonista, i la d'Ayckbourn, *Casa*, complementant la de *Jardí*, aquesta representada al Teatre Fortuny.

Un altre nom molt lligat al Centre de Lectura és el de Josep Murgades, filòleg eminent, especialista del Noucentisme i de Fabra i traductor de l'alemany: *Els anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister* de Goethe, les *Narracions completes* de Kafka, entre altres obres de

Coberta d'*El mite de Sísif* d'Albert Camus i *Corrupció al Palau de Justícia* d'Ugo Betti (traducció de Bonaventura Vallespinosa) dins les Edicions del Centre de Lectura, 1987

alta mar de Slawomir Mrozek. S'hi va representar la traducció castellana de Jesús Fernández Bello, i Albouy, en no haver-hi traducció al català, pel que sé, se n'ha encarregat de passar-la a la nostra llengua. També lligat al Centre de Lectura, cal esmentar Lluís Pasqual, que com a director de teatre s'ha encarregat, ell mateix, de traduir algunes obres que ha portat a l'escena. Altres traductors i algun estudiós de la traducció, reusencs, que s'han format a Reus o que han tingut relació cultural amb el Centre de Lectura en una apreciable mesura, han participat en conferències i en jornades sobre traducció.

A la UAB, que va transformar l'Escola Universitària de Traducció i Interpretació en Facultat específica, hi van estudiar Carles Prado-Fonts, traductor del xinès, i Albert Nolla del japonès i de l'anglès. Tots dos traductors s'han fet un nom, reconegut a bastament, en

Bernhard, Thomas Mann, Hesse, Panizza i Klabund. De Murgades cal destacar, també, les seves notes sobre traducció. A la presentació d'*Els anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, per exemple, aposta per una traducció literal: «m'he estimat més de córrer el risc del possible encartonament produït pel respecte a la literalitat, que no pas el del deixatament desvirtuador resultant d'una traducció massa lliure». Cal dir que no hi ha l'«encartonament» que tem; té en compte que es tracta d'una traducció per al lector, que «no pretén ser una edició crítica» i limita molt les notes de traductor.

Al Centre de Lectura trobem, a banda dels que s'hi han dedicat amb més intensitat, algun traductor ocasional. Fina Masdéu va traduir al català *El poeta y el banquero* de Pere Mata i Fontanet, de l'original castellà. També de Reus, Teresa Albouy consta com a traductora d'una obra representada al Bràvium recentment (12 i 13 de novembre de 2016), *En*

el camp de la traducció. Nascuts i escolaritzats a la nostra ciutat, s'han format a la UAB, on diria que el professor Sean Golden va potenciar els estudis orientals, i van perfeccionar la llengua *in situ* a la Xina i al Japó respectivament: d'Albert Nolla cal destacar les diverses traduccions de Haruki Murakami, Yasunari Kawabata, Natsumi Soseki, Junichiro Tanizaki, i Banana Yoshimoto. També ha traduït de l'anglès Coetzee, Paul Auster o John Irving. Carles Prado ha estudiat el paper dels traductors en el naixement de la literatura xinesa moderna i ha traduït *Pan Gu crea l'univers: contes tradicionals xinesos* i de Lu xun, *Diari d'un boig i altres relats*.

De Mabel Bofarull, una impulsora de les trobades de teatre de secundària, conec l'eficaç traducció per a la representació teatral al Bràvium, de *Descalços pel parc* de Neil Simon. Al Centre de Lectura va fer *Una aproximació a Tennessee Williams*, i hi ha participat a les jornades sobre traducció.

Joan Alberich –hel·lenista de llarga dedicació, membre del consell de redacció de la Fundació Bernat Metge, traductor del grec de *La Ilíada* i *L'Odissea* d'Homer, i d'obres d'Eurípides, Plató i Marc Aureli– és un altre col·laborador de les activitats del Centre.

Un reusenc recuperat per a l'activitat de la nostra ciutat és Josep M. Jaumà, professor de la UAB i traductor prolífic de l'anglès, sobretot de la poesia de Shakespeare, de Frost o de Graves, etc., ha col·laborat amb Francesc Cerro, que va ser membre de la comissió artística del Teatre Bartrina i adaptador incansable de l'anglès ell mateix, per als seus cicles de lectures dramatitzades, per on han passat T. S. Eliot, Shakespeare, David Hare, Robert Graves, entre molts altres poetes i autors teatrals, sense oblidar dramatitzacions d'obres en prosa com el *Quixot*.

Freqüenta el Centre de Lectura un professor valencià d'institut de qui no goso desvelar la identitat, de múltiples interessos culturals i habilitats, des de la papiroflèxia a la pintura passant per la literatura. Es tracta del traductor de *Viamarys d'Oku* de l'autor japonès Basho Matsuo, i, humil, l'ha signat amb un pseudònim, Màrius Rius i Rius. Que el lector curiós es dediqui a interpretar les pistes que dono.

Agraeixo a Carme Puyol la notícia i les dades d'un altre traductor reusenc, Emili Donato Prunera, marit de la pintora Magda Folch, autor de llibres i articles, professor a l'institut de Reus i Tarragona, depurat després de la Guerra Civil, i docent a Eivissa una vegada rehabilitat. Va escriure a l'*Antologia de la poesia reusenca* del Centre de Lectura en diverses ocasions i ens interessa esmentar-lo aquí per les seves traduccions al castellà, segurament un complement per a temps difícils, des de l'alemany amb molt poques excepcions. En consten 35 traduccions, publicades a partir del 1955, de diferents gèneres, biografia, novel·la, assaig, divulgació, entre les 37 fitxes registrades a la Biblioteca de Catalunya.

La commemoració del Dia Internacional de la Traducció i les jornades sobre traducció han tingut una continuïtat notable, gràcies a l'interès del president del Centre, Xavier

Fotografia de Quim Mallafre Buixeda

Filella, que m'ha proporcionat les dades que em faltaven, i que va aconseguir la col·laboració de la Fundació Privada Reddis per a les Jornades. També el Col·lectiu En Veu Alta, s'ha prestat sempre a posar veu als textos. En una sessió o altra, hi han intervingut Dolors Juanpere, Montserrat Auvé, Dolors Esquerda i Jordi Francesch.

S'ha celebrat el Dia Internacional de la Traducció, una activitat que cada 30 de setembre, amb algun canvi si la data no és escaient, té lloc des de l'any 2010. És una activitat que a Catalunya coordina l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, i que el Centre de Lectura ha acollit. El primer any es va fer una lectura de traduccions de Josep Murgades i Joaquim Mallafre, el primer, de fragments de Kafka i Bernhard, i el segon, de fragments de Steinbeck amb la complicitat de Dolors Juanpere.

El 2011 van ser els traductors Albert Nolla i Carles Prado els qui van intervenir amb la lectura i el comentari de textos d'autors traduïts per ells: sobre estratègi-

es, dificultats i aproximació cultural a les respectives literatures.

El 2012, celebrat l'1 d'octubre, amb la col·laboració de l'Antena de Coneixement de la URV i l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, Jordi Llavina va presentar les traduccions de Mallafre i Murgades, *El poni roig* de Steinbeck i *La llei*, de Thomas Mann, respectivament, editades de poc, també amb lectura de fragments per part d'En Veu Alta.

El 2013 Víctor Batallé, que va treballar amb Beckett i Pinter a Londres, va parlar de les traduccions al català de *Teatre Complet* de Samuel Beckett, que havia compartit amb Sergi Belbel, Joan Cavallé i Joaquim Mallafre. Batallé va arrodonir la seva participació amb la projecció de *Film* de Samuel Beckett, amb Buster Keaton.

El 2014, Joan Alberich va presentar, amb una àmplia i enriquidora explicació, la seva traducció de *Medea* d'Eurípides.

El 2015, Lluís M. Todó va parlar de *Traduir les cultures*, sobre els reptes de traduir les diverses visions inherents a una llengua determinada. En va fer la presentació M. Eugènia Perea.

El 30 de setembre del 2016, organitzat per l'Escola de Lletres del Centre i de la Secció de Llengua i Literatura, Carles Prado-Fonts va dissertar sobre «Traduir la Xina: entre la fantasia i la realitat».

Les jornades sobre traducció s'han celebrat en tres ocasions, durant dos dies, amb una bona participació i col·loqui posterior. El 12 i 13 d'abril del 2013 va tenir lloc la primera. La va presentar Jordi Llavina i va tractar sobre traduccions de diverses llengües. Jo mateix vaig parlar d'aspectes generals, i els diversos assistents ho van fer del rus (Miquel Cabal), del xinès (Carles Prado), del japonès (Albert Nolla), del grec (Joan Alberich), del llatí (Claustre de Bofarull), del francès (Joan Cavallé), de l'alemany (Josep Murgades en conversa amb Natàlia Borbonès), i Eugènia Perea, seguidora habitual de les jornades, va estudiar les traduccions de Marià Manent, sobre les quals ha fet la seva tesi doctoral.

Els dies 25 i 26 d'abril del 2014, en les segones jornades, inaugurades pel president del Centre i per Valero Camps, en nom de la Fundació Privada Reddis, jo vaig parlar de les traduccions de Beckett, Víctor Batallé de les de Pinter, Miquel Cabal sobre les traduccions del rus, Francesc Cerro sobre el valor de la paraula posada en escena, i el segon dia, Alfred Arola va abordar les edicions de les traduccions de teatre, Mabel Bofarull sobre aspectes de la traducció, Josep M. Jaumà sobre la traducció teatral en vers, Joan Sellent sobre Shakespeare, i Josep Murgades, novament en diàleg amb Natàlia Borbonès, sobre les traduccions de Bernhard i Paniza. El Col·lectiu En Veu Alta va recitar els monòlegs de *Hamlet*.

Les terceres jornades, celebrades els dies 15 i 16 de maig del 2015, van ser dedicades a Bonaventura Vallespinosa, amb la intervenció de Margarida Aritzeta que va parlar sobre les seves traduccions teatrals, i de membres de la UAB que ja li havien dedicat una sessió a la FTI el 2014. Joaquim Sala-Sanahuja es va ocupar de les traduccions de teatre clàssic francès; Rossend Arqués, de les traduccions teatrals en general; Miquel Edo va parlar del Vallespinosa traductor de Pirandello; Ramon Lladó, de Ionesco i Cocteau. Com altres vegades, En Veu Alta va posar veu a diversos passatges de les obres tractades.

Quedi doncs constància, des dels temps que he viscut, d'una contribució que s'ha afegit a tantes altres manifestacions culturals del Centre de Lectura, de Reus i de la gent que les fan possibles.

La reserva de la biblioteca del Centre de Lectura M. Rosa Molas Capdevila

El Centre de Lectura neix amb l'única i exclusiva finalitat de fer arribar la cultura al poble, fet perfectament comparable al descobriment de Johann Gutenberg, el tipògraf alemany considerat l'inventor de la impremta. El moviment cultural i social desenvolupat a la vella Europa durant la segona meitat del segle xv va ser un camí àgil i efectiu en la divulgació de la cultura i en la publicació d'obres en llengua vernacle. L'entitat reusenca ha esdevingut al llarg dels anys una institució lliure i amb visió de futur, una institució referent en el respecte per la llengua i en la difusió de la cultura.

La procedència dels fons patrimonials de la biblioteca és un fet clar i entenedor protagonitzat per un col·leccionista, un estudiós, un investigador, una persona que acull una sèrie de documents que poden tenir o no relació entre ells i que formen un arxiu. Aquí comença el col·leccionisme i el Centre de Lectura se n'enriqueix en el moment en què el fons del mecenes entra a formar part de la biblioteca.

Els primers llibres impresos per l'alemany de Magúncia i els seus deixebles s'anomenen incunables tipogràfics, documents estampats durant la segona meitat del segle xv amb tipus mòbils. L'entitat compta amb vint-i-un llibres impresos entre 1476 i 1500, catorze dels quals són de la col·lecció particular de Miquel Ventura, 7 d'ells de procedència desconeguda i, el darrer, adquirit gràcies a la deixa de Maria Martorell, la bibliotecària que va cedir a la institució un llegat econòmic important per obtenir llibres per a la biblioteca. Durant el període incunable i, sota el risc que corrien els impressors de publicar sense censura a l'aguait d'inquisidors, confidents i deladors es va editar molt i molt bé, perpetuant així gran quantitat de textos dels autors coneguts fins al moment i els continguts de les diverses disciplines existents al món civilitzat.

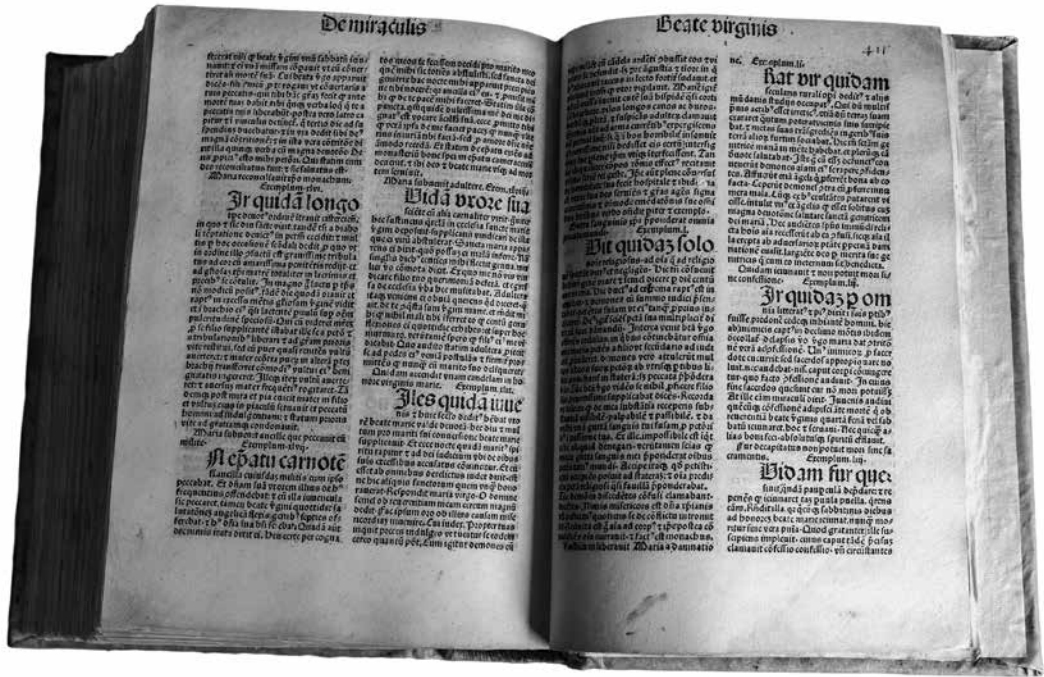
Dels incunables de la reserva del Centre de Lectura tres foren impresos a Alemanya, país impulsor de la nova tècnica. Estem parlant de tres volums de dues edicions de *Commentaria in quatuor libros sententiarum magistri Petri Lombardi*, impresos a Nuremberg el 1491 i a Friburg de Brisgòvia el 1493. Després d'Alemanya la impremta s'establí a Itàlia (Subiaco); una excel·lent representació d'aquest fet són els 10 incunables que presideixen la col·lecció antiga. El primer incunable es va estampar a la terra d'Aldo Manuzio, es tracta de *Sermonarium de peccatis per adventum et per dues quadragesimas* de Michael Carcano del

Detall de l'incunable *Rationale divinarum officiorum* de Guillem Durand (Venècia, 1478)

1476, el segueixen, per ordre cronològic, impressions com *Rationale divinarum officiorum* de Guillaume Durand del 1478, *Opera* de Lactanci del 1479, *Vitae Sanctorum Patrum* de Sant Jeroni del 1484, *Speculum de honestate vitae* falsament atribuït a Sant Bernat de Claravall i imprès cap al 1485, *Meditationes vite Jesu Christi* de Ludolf de Saxònia del 1488-1489, *Catholicon* de Balbi del 1490, *Opus medicinae* de Savonarola i *Opera* d'Abu Bakr Muhammad ibn Zakariyya' al-Razi, ambdós del 1497 i l'últim *Metamorphoses* d'Ovidi imprès cap al 1500.

Posteriorment la impremta s'establí a França (La Sorbona). Un bon exemple en són sis extraordinàries i algunes molt rares edicions sortides de les premses lioneses que llueixen als prestatges del *sancta sanctorum* de la biblioteca. El més antic és una publicació de *Sermones Discipuli* de Johann Heroldt del 1486, el segueixen també per ordre cronològic estampacions com *Tractatus insolubilium* de Thomas Bricot del 1496, *Ars amandi* d'Ovidi del 1497, *Ianua logice et physice* de Symphorien de Champier del 1498, *Introductiones logicales* de Jacques Lefèvre d'Étaples del 1498-1499, *Conceptus et insolubilia* de Pierre d'Ailly i un tiratge

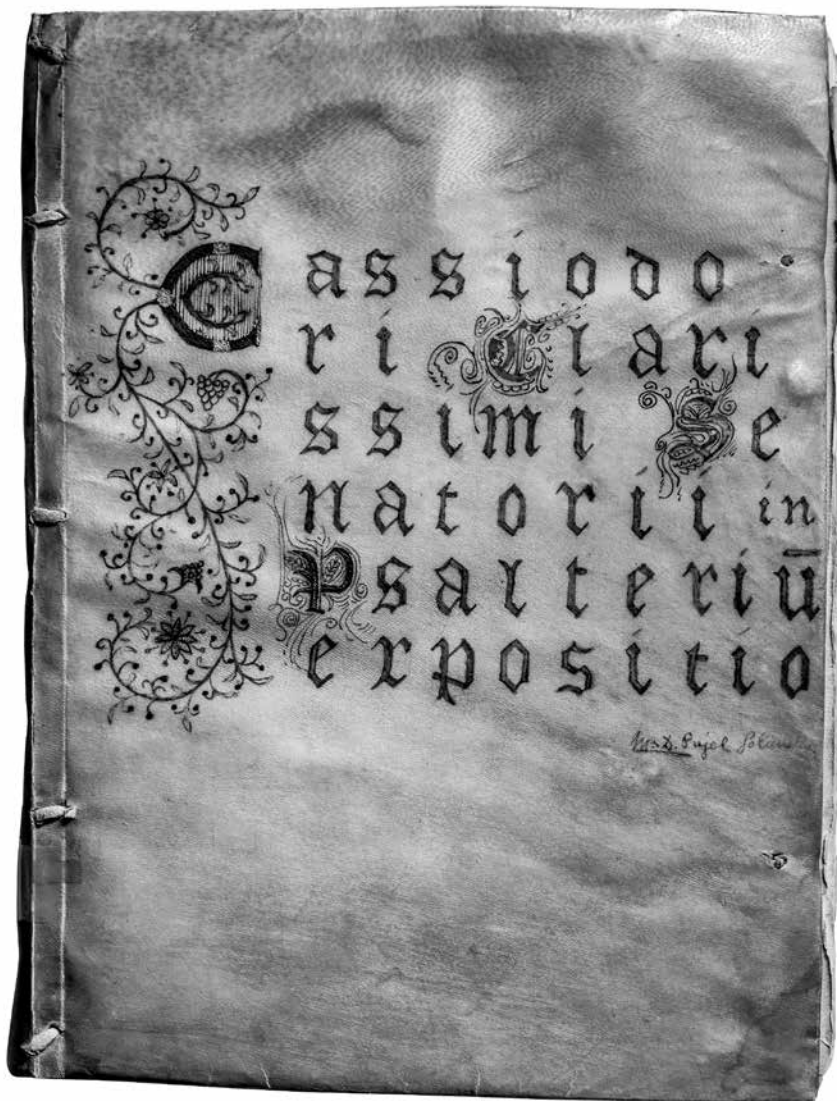

Detall de l'incunable *Sermones discipuli de tempore et de sanctis* de Johann Herolt (Lió, 1486)

de les *Metamorphoses* d'Ovidi, els dos darrers publicats cap al 1500. L'últim incunable fou imprès a Basilea (Suïssa) on la nova tècnica fou més tardana, es tracta d'una obra de Flavi Magne Aureli Cassiodor *Expositio in Psalterium* del 1491.¹

La nostra reserva a més a més dels incunables gaudeix de la presència de llibres dels segles XVI, XVII i XVIII i d'una petita secció de manuscrits, el més antic dels quals és una *Carta ejecutoria de hidalguia a petició de Diego de Torices...*, darrer document incorporat a la col·lecció, datat a Valladolid el 2 de maig del 1547. El manuscrit és d'una vellesa extraordinària, il·luminat a mà, amb lletra gòtica sobre pergamí i amb el segell de plom de la reina Joana de Castella. El còdex, cedit per Marie-Thé Gaya Schüler el passat mes de setembre, pertanyia a la família Gaya des de feia més de 70 anys i per expressa voluntat dels seus membres ha quedat custodiat a l'entitat amb els altres documents antics.²

- 1 *De los incunables al siglo XVIII*, bajo la dirección de Hipólito Escolar. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1994, pàg. 35-94.
- 2 *Los manuscritos españoles*, bajo la dirección de Hipólito Escolar. Madrid: Fundación Sánchez Ruipérez, 1993.

Coberta de l'incunable *Expositio in Psalterium* de Flavi Magne Aureli Cassiodor (Basilea, 1491)

Els primers documents impresos van ser estampats amb caràcters llatins i a mesura que es va perfeccionar la nova tècnica tipogràfica es van usar altres alfabetes. Apareixen ben aviat impresos amb caràcters grecs, hebreus, àrabs i siríacs, entre d'altres. El document més antic del Centre de Lectura estampat amb tipus grecs és un *Glossarium* i un *Funus parasiticum* de Nicolas Rigault i el *Sophistou parasitos de Libani*, edicions parisenques del 1601. El primer imprès amb tipus àrabs de la biblioteca és una obra de Dominicus Germanus de Silesia anomenada *Fabrica linguae arabicae cum interpretatione latina & italica* i sortida de les premses de la capital italiana el 1639. Amb caràcters siríacs, alfabet derivat de l'aramèu, trobem tres obres d'Aegidius Guthier: *Novum domini nostri Jesu Christi testamentum Syriacè*, Hamburg (1664), *Notae criticae in Novum Testamentum syriacum*, Hamburg (1667) i *Lexicon syriacum* també d'Hamburg (1667). Amb llengua hebraica el més antic fora *Institutiones in linguam sanctam hebraicam* de Benedetto Biancuzzi, imprès a Roma el 1608, seguit de l'*Epitome thesauri linguae sanctae* de Sante Pagnini, tipografiat a Leiden el 1609 i d'un document del segle XVII, la *Grammatica hebraica completa* de Salvador Verneda i Vila, estampada a Madrid el 1790.

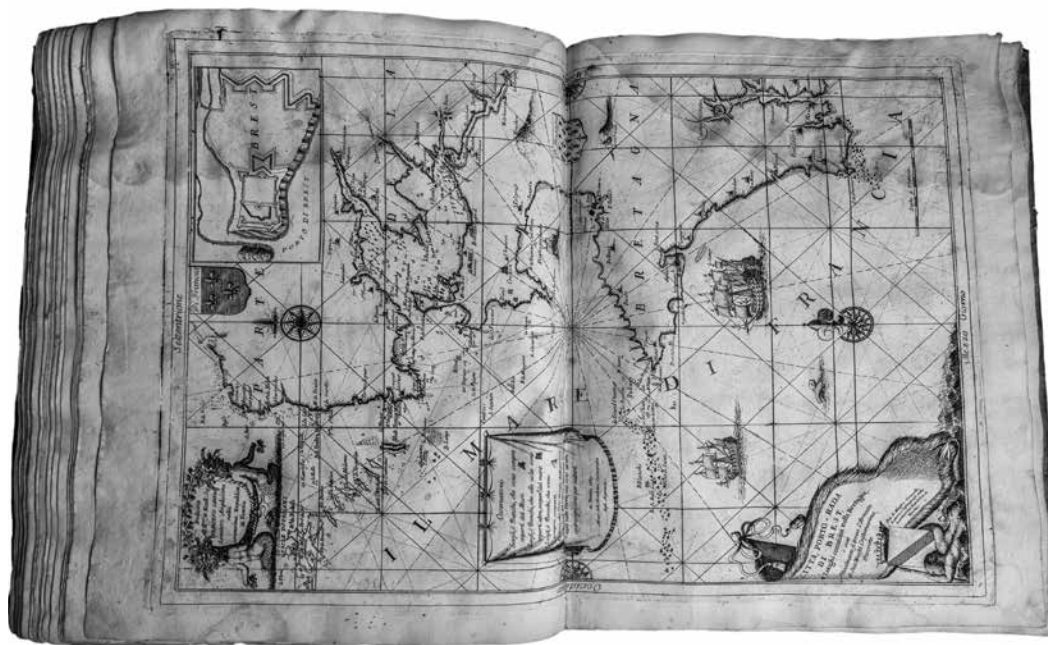
Anteriorment hem parlat de la importància que va tenir la impremta en les publicacions en llengua vernacle. El català va estar molt present en impresos del període incunable, i tot i que durant els segles posteriors va baixar la producció impresa amb la parla del Principat es va seguir publicant amb la llengua del poble. Citarem alguns exemples de textos en català dels segles XVI, XVII i XVIII presents a la reserva de la biblioteca. El més antic és un document adreçat als comerciants, un llibre de matemàtica pràctica per a ús de negociants i venedors, la *Practica mercantiuol...* del matemàtic mallorquí Joan Ventallol, publicat a Lió el 1521 i traduït al castellà per Joan Baptista Tolrà. Referent al segle XVII i també en català, destacarem una edició molt bonica de Perpinyà del 1628: el *Summari index o epitome dels admirables y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello i Cerdanya*.³

Cal recordar que a la col·lecció de llibres antics del Centre de Lectura hi ha dues de les tres edicions que es van fer de les constitucions catalanes. Es tracta de *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Barcelona (1588-1589) i *Constitutions i altres drets de Cathalunya*, Barcelona (1704). Cada una de les magnífiques i espectaculars impressions barcelonines consta de tres volums i són una compilació oficial de textos legals (usatges, constitucions, capítols, actes de cort i pragmàtiques) del Principat de Catalunya.⁴

Com a colofó de l'apartat de llibres en català i amb el segell d'un autor local citarem l'*Epitome o Compendi de las principales diferencias entre les lleys generals de Cathalunya y los*

3 GARCÍA SEMPÈRE, Marinela. «La producció impresa en català dels segles XV i XVI: observacions sobre la història de la impremta a través de l'estudi dels catàlegs». *Caplletra: revista internacional de filologia*, 51 (2013), p. 51-79.

4 *Constitucions de Catalunya, [1495-1706]*. Barcelona: Ramon & Arroyo abogados, DL 2010.

Detall de l'*Atlante Veneto* de Vincenzo Maria Coronelli (Venècia, 1695)

capitols del redres o ordinacions del General de aquella, Barcelona (1711) de Francesc Grases i Gralla. L'advocat reusenc era fill d'un passamaner benestant de la ciutat, cursà estudis de dret i s'instal·là a Barcelona, arribant a ser procurador del poble el 1693. El llibre va ser dut a la foguera per considerar-lo un intent d'eliminar el poder de les Corts, cosa per la qual el Consell de Cent i la Generalitat van provocar una condemna pública de l'obra de Grases i Gralla; és, per tant, un document molt rar.

Una de les matèries més ben representades a la reserva és la medicina, la institució reusenca ha rebut al llarg de la seva història nombroses deixes de metges de la ciutat que custodiaven interessants i valuoses col·leccions d'aquesta disciplina acadèmica. Els més antics de medicina són dos incunables l'*Opus medicinae* de Giovanni Michele Savonarola, metge, humanista i científic italià, professor de la Universitat de Pàdua i de la Universitat de Ferrara, i l'*Opera* d'Aby Bakr Muhammad ibn Zakariyya' al-Razi, metge persa, filòsof i acadèmic que va aportar grans avenços a la medicina, a la física i a la química, ambdós textos estampats el 1497.

Moltes obres d'aquesta disciplina mil·lenària es poden observar als prestatges del fons antic com és el cas de l'edició de *Flores* d'Avicenna impresa a Lió el 1508. Avicenna, metge,

filòsof, científic, musulmà i persa de nacionalitat, ha estat un dels principals metges de tots els temps. El text de *Flores* és una traducció al llatí de l'obra mestra del metge persa. Completen la col·lecció de medicina gran quantitat d'impresos dels segles XVI, XVII i XVIII, dels quals en voldríem destacar quatre: *Commentarius medicus multa rei medicae* de Pedro Vaez estampada a Madrid (1576), *Opera medica* de Lazare Rivière de Lió (1671-1672), *Praxis medica* d'Andrés Piquer de Madrid (1764-1766) i la del facultatiu àrab Ibn Masawayh Yahann titulada *De morbis internis curandis* amb estampació lionesa (1551).

Les ciències pures i les ciències aplicades també són molt ben representades a la reserva en obres com *Le Pratiche delle due prime matematiche* de Pietro Cataneo, edició veneciana del 1559; un *Cours de mathématiques* d'Étienne Bézout de París, del 1775; el *Tyrocinium chymicum* de Jean Béguin, edició ginebrina del 1659; la *Tentamina experimentorum naturalium...* impresa a Leiden, el 1731, i el Buffon. Buffon és el nom amb què és conegut el naturalista francès George-Louis Leclerc. La formació humanística de Buffon i els coneixements en ciències exactes que posseïa l'ajudaren no solament a descriure sinó també a interpretar els fenòmens naturals i a sintetitzar els coneixements adquirits amb la seva gran obra: *Histoire naturelle, générale et particulière*, publicada en cinquanta volums a Deux-Ponts entre el 1785 i el 1790 de la qual el Centre de Lectura en té una col·lecció completa.

L'altra matèria més comuna és la religió amb quantitat de bíblies, missals, breviaris, llibres conciliars, textos d'espiritualitat, escrits sobre la perfecció cristiana, sermons i altres. Destaca el *Memorial de la vida cristiana* de Luís de Granada, de Salamanca, del 1569, i els *Avisos espirituales* de Santa Teresa, impressió barcelonina del 1695. Entre els missals cal remarcar-ne un: el *Missale Romanum* d'Anvers (1606) i entre els llibres amb un interès especial, un conjunt de documents sobre l'ordre cartoixana: el *Psalterii Cartusienzi*, sevillà d'estampació del 1639; una edició de *Primer instituto de la sagrada religion de la Cartuxa* de Barcelona, del 1792, i una impressió valenciana de la *Tercera parte de la nueva coleccion de los estatutos de la orden de la Cartuxa, directorio y ceremonial de los conversos y donados de dicha orden* del 1743.

En matèria literària sobresurten dues edicions de *Los Triumphos* de Francesco Petrarca, la primera impresa a Medina del Campo el 1554 i la segona a Salamanca el 1581; *La Primera y segunda parte de Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán, de Madrid de 1641, i dues obres de Cervantes, la primera *Los trabajos de Persiles i Sigismunda* que va veure la llum a Madrid el 1728 i la segona *Vida y hechos del ingenioso caballero D. Quixote de la Mancha*, publicada a Tarragona en quatre volums per Josep Barber, el 1757.

Tanquem aquest apartat amb la història, la biografia i la cartografia. D'història destacaríem dues obres de Jerónimo Zurita. Zurita, historiador i fill del metge de cambra de Ferran II i de Carles I, fou nomenat cronista del regne d'Aragó el 1548 i li fou encarregada la crònica de la corona d'Aragó en castellà i en llatí. El Centre de Lectura compta amb una

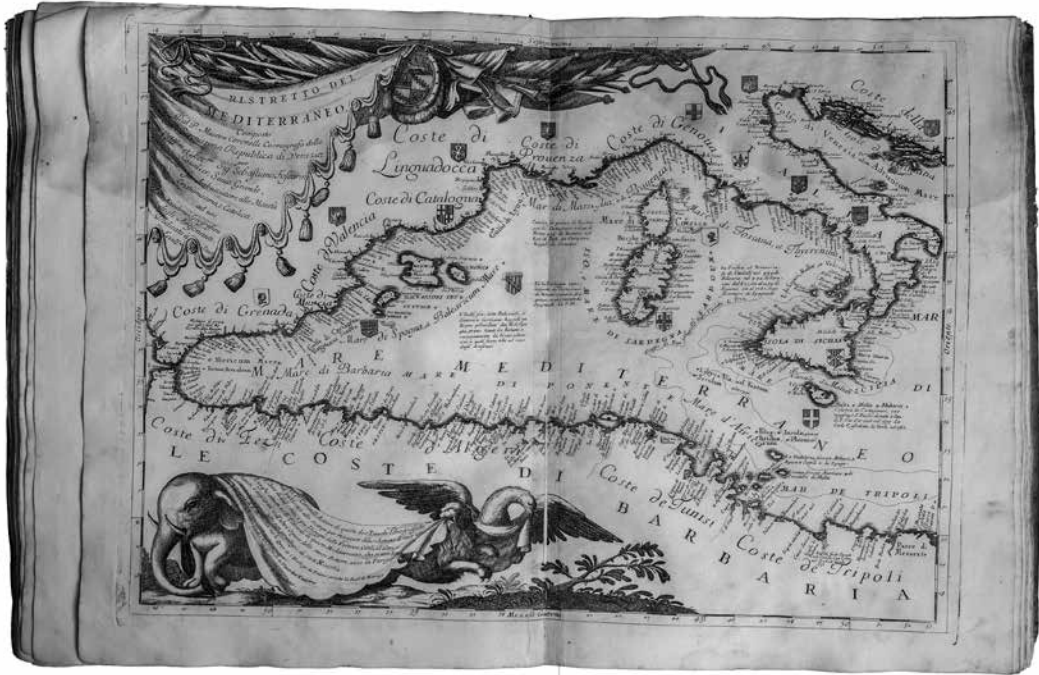
magnífica i completa edició saragossana en sis volums dels *Anales de la Corona de Aragón* del 1668-1670 i amb una edició d'*Historia del rey don Hernando el Catholico* en dos volums, també de Saragossa, del 1680. Els historiadors àrabs també són presents en aquesta secció, com Al-Rumi Salih Jalaladah, que va escriure l'obra *Anales de Egipto*, impresa a Madrid el 1678. Dins l'apartat de les biografies volem fer una especial menció a una edició sevillana del 1534 de l'obra *De los hechos del magno Alexandre rey de Macedonia* de Quint Ruf Curci i dins l'apartat de cartografia, a la magnífica i espectacular estampació veneciana de l'*Atlante Veneto* del 1695 escrita pel cosmògraf franciscà Vincenzo Maria Coronelli (1650-1718). L'*Atlante Veneto* és una obra formada per un conjunt de mapes impresos a Venècia entre el 1690 i el 1698. Esdevé una peça de gran valor tipogràfic per la bellesa de les planxes de metall que la il·lustren i de gran valor històric perquè retorna a la ciutat de l'Adriàtic l'esplendor dels antics tallers venecians.⁵

La col·lecció local, que inclou llibres d'autors de Reus, impresos a Reus i sobre Reus també acull col·leccions que podríem considerar de reserva per la seva antiguitat i raresa. Se suposa que el primer impressor de la capital del Baix Camp fou Rafael Compte i Ferrando (1756-1801). L'armari Reus té una bona mostra de documents del tipògraf reusenc procedents de diversos donatius i importants deixes. En citarem alguns per ordre cronològic: *Entremés famoso del Zapatero sordo* del 1763 o posterior, *Sumario de los papeles y demás documentos se citan en el antecedente requerimiento, que el magnifico ayuntamiento de bayle y regidores de la villa de Reus...* del 1766 o posterior i *La Negociante feliz: villancicos con que la capilla del Real Monasterio de nobles señoras de Vallbona, de la orden cisterciense festeja la solemne profesión y velo de D^a. Maria de Miró y de Folch...* del 1788.⁶

Com a colofó de les nombroses deixes de biblioteques patrimonials i de col·leccions particulars que han contribuït a completar i a ampliar aquesta secció de la institució i que fora impossible reflectir en aquestes ratlles parlarem de la col·lecció de llibres japonesos. Aquesta importantíssima deixa va arribar al Centre de Lectura l'any 1972, cedida per Joan Ribes Daura (Ascó, 1899 – Barcelona, 1982), fundador i soci de la botiga de robes Ribes & Casals de Barcelona, referent de la moda femenina durant moltes dècades. Segons sembla l'empresari català tenia afició per col·leccionar art antic i per la fotografia del paisatge, fets que indueixen a pensar que aquest fou el motiu pel qual el senyor Ribes Daura adquirí aquesta magnífica col·lecció de llibres japonesos. Segons Rebecca Pujals, probablement fou Josep Porta Galobart (1888-1958), conseller de Ribes Daura, qui li va vendre la col·lecció. La deixa consta de 29 documents de grans dimensions d'una bellesa exquisida i de 140

5 FÀBREGAS I ROIG, Josep. «El llibre antic com a font historiogràfica». *Jornades llibre antic. Llibre antic: memòria del passat*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2015, p. 179-182.

6 AGUADÉ, Enric. *Impressors i llibreters a Reus: 1720-1900*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1996, p. 43-46.

Detall de l'*Atlante Veneto* de Vincenzo Maria Coronelli (Venècia, 1695)

números de la revista *The Kokka*, documents publicats al Japó per Shimbi Shoin o The Kokka Publishing Company a la primavera del segle xx.⁷

Hem parlat de la reserva de la biblioteca, que la definírem com un espai especial, diàfan, amb bona temperatura i poca humitat, on es guarden les peces més preuades, edicions antigues, rares, de difícil localització, que tenen interès per un públic molt definit però que a la vegada, esdevenen una font d'història, de cultura i d'art per a totes les persones que tenen la sort de poder-les veure, de poder-les contemplar i de poder-les admirar. La reserva del Centre de Lectura no és morta, tot al contrari, cada vegada és més viva i oberta al públic desitjós de gaudir d'aquestes meravelles tipogràfiques i bibliogràfiques.

La institució reusenca és un motiu d'orgull pel nostre país, ha estat, és i serà un model a seguir per a totes les persones que contribueixen a què la cultura sigui un bé pel poble i del poble.

7 PUJALS, Rebeca. *Ressò de japonisme*. «Gravats i literatura artística japonesa al Centre de Lectura de Reus». *Revista digital del Centre de Lectura de Reus* (març) 2016. http://www.centrelectura.cat/revistadigital/?author_name=rebecapujals-cobo.

La biblioteca del Centre de Lectura, present i futur Montserrat de Anciola

Al llarg dels anys, les biblioteques han hagut d'adaptar-se als canvis tecnològics i evolucionar davant els canvis socials i econòmics. La biblioteca del Centre de Lectura no n'ha estat una excepció. L'arribada d'Internet i les noves tecnologies de la informació i de la comunicació han motivat el redisseny de tots els processos biblioteconòmics. La biblioteca, sense perdre de vista quin és el seu passat, ha hagut de donar cabuda a nous usuaris, nous formats de documents i nous suports. Aquesta contínua evolució comporta unes noves formes de comunicació, uns nous serveis d'informació i el fet de dotar-se d'eines de preservació i conservació per tenir cura del fons antic. Per tant, la biblioteca del Centre de Lectura ha mantingut la seva funció de servei públic i els seus objectius inicials i n'ha sumat de nous amb la voluntat d'arribar als seus usuaris i de donar un valor afegit d'informació i de comunicació constituint un referent dins de la comunitat.

La biblioteca del Centre de Lectura al CCUC

Internet ha facilitat la intercomunicació entre institucions i ha permès establir noves formes de cooperació bibliotecària. La gran majoria dels serveis que ofereix actualment la biblioteca del Centre de Lectura són fruit d'aquesta cooperació que, sota la presidència de Josep M. Balaña, es va establir l'any 1999 amb el Consorci de Serveis Universitaris de Catalunya (CSUC, <https://www.csuc.cat>). La biblioteca del Centre de Lectura va iniciar la informatització del seu catàleg aquest mateix any gràcies a la compra del programari VTLS de l'empresa Innovative. Al mateix temps va passar a ser una institució col·laboradora de l'aleshores CBUC (Consorti de Biblioteques Universitàries de Catalunya, que ha esdevingut el CSUC), fet que ens va permetre anar incorporant progressivament el nostre fons bibliogràfic al Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes (CCUC, <http://ccuc.cbuc.cat>), un catàleg que actualment compta amb més de 5 milions de títols i que dona accés a més de 10 milions de documents.

La participació de la biblioteca del Centre de Lectura va ser cabdal per donar visibilitat al seu valuós fons bibliogràfic. A més, la informatització del catàleg i la cooperació establerta amb tota la comunitat universitària catalana, la Biblioteca de Catalunya i d'altres

Detall de la biblioteca del Centre de Lectura. Foto: Josep M. Toset

entitats com la nostra –un altre exemple n’és l’Ateneu Barcelonès– ens va permetre abaratar costos gràcies a la catalogació compartida, millorar els serveis a l’usuari i gestionar-ne de nous. I no hem d’oblidar, que a partir de l’automatització de les biblioteques, l’evolució dels processos ha estat continu. Formar part del CSUC ens permet afrontar els diversos canvis que es van succeint amb solvència i eficàcia, ja que tant les universitats catalanes com la Biblioteca de Catalunya lideren tots els canvis que es produeixen en el món bibliotecari del país i són els primers a afrontar-los, abans que les altres xarxes de biblioteques catalanes existents.

Noves tecnologies, nous serveis

Actualment, la biblioteca continua incorporant el seu fons al CCUC, però tant el Centre de Lectura com el CSUC ho fan per mitjà d’altres sistemes informàtics. Aquests nous sistemes han permès ampliar encara més els serveis als usuaris, que han passat de ser usuaris passius a autogestionar el seu compte de consultes, préstecs, reserves i preferències. Si bé el programari VTLS va permetre donar visibilitat al nostre fons, el programa Unicorn de

Detall de la biblioteca del Centre de Lectura. Foto: Josep M. Toset

l'empresa Sirsi Dynix –adquirit l'any 2006 sota la presidència de Pere Anguera–, va permetre la informatització del préstec i dotar els nostres usuaris d'un espai de gestió propi.

A partir de la incorporació del nostre fons al CCUC, la biblioteca va posar en marxa el PI (préstec interbibliotecari) amb totes les entitats i institucions que col·laboraven amb el consorci. Aquest servei permet que els usuaris puguin endur-se en préstec llibres d'altres biblioteques i sol·licitar-ne còpies. D'aquesta manera, l'usuari pot tenir accés a tot els fons bibliogràfics de les biblioteques que conformen el CCUC que puguin ser prestats o reproduïts, a més dels 260.000 documents de què disposa la Biblioteca del Centre de Lectura.

Els nostres fons als repositoris digitals

La col·laboració amb el CSUC s'ha vist incrementada al llarg d'aquests anys amb la participació en dos repositoris digitals en línia amb accés obert. Enciclopèdia Catalana defineix repositori digital com a «dipòsit o repositori d'informació en format digital integrat per la producció científica que els seus productors hi han dipositat o autoarxivat voluntàriament,

Detall de la biblioteca del Centre de Lectura. Foto: Josep M. Tuset

respectant les normes de dipòsit, per tal que pugui ésser utilitzada per qualsevol usuari de manera lliure i gratuïta».

RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert, <http://www.raco.cat/index.php/raco>) i Memòria Digital de Catalunya (<http://mdc1.cbuc.cat/index.php>) són dos repositoris digitals que allotgen importants col·leccions de la biblioteca del Centre de Lectura i, al mateix temps, ens permeten recollir, preservar i difondre aquests documents a text complet.

RACO¹ és un repositori cooperatiu en el qual es pot consultar, en accés obert, el text complet de 469 revistes científiques, culturals i erudites catalanes. RACO compta amb 88 participants i 188.641 articles dels quals 168.248 a text complet. L'any 2004, sota la presidència de Pere Anguera, la biblioteca del Centre de Lectura va començar a incorporar-hi la *Revista del Centre de Lectura* a text complet. Actualment, es poden consultar pràcticament tots els articles des dels seus inicis fins a l'actualitat a text complet. El fet de ser en aquest repositori ha permès que, a més dels usuaris que

reben a la biblioteca, la revista de l'entitat hagi rebut 96.048 consultes l'any 2015 i 73.309 l'any 2016. Afegirem, com a mostra de la visibilitat que representa estar en un repositori d'aquestes característiques, que el 46% de les consultes rebudes provenen d'Alemanya i el 37% dels Estats Units.

D'altra banda, la Memòria Digital de Catalunya «és un repositori cooperatiu que conté, en accés obert, col·leccions digitalitzades relacionades amb Catalunya i el seu patrimoni» amb l'objectiu de donar visibilitat i augmentar la consulta d'aquestes col·leccions especials i patrimonials que, per la seva vàlua, raresa o condició física, són de difícil accés

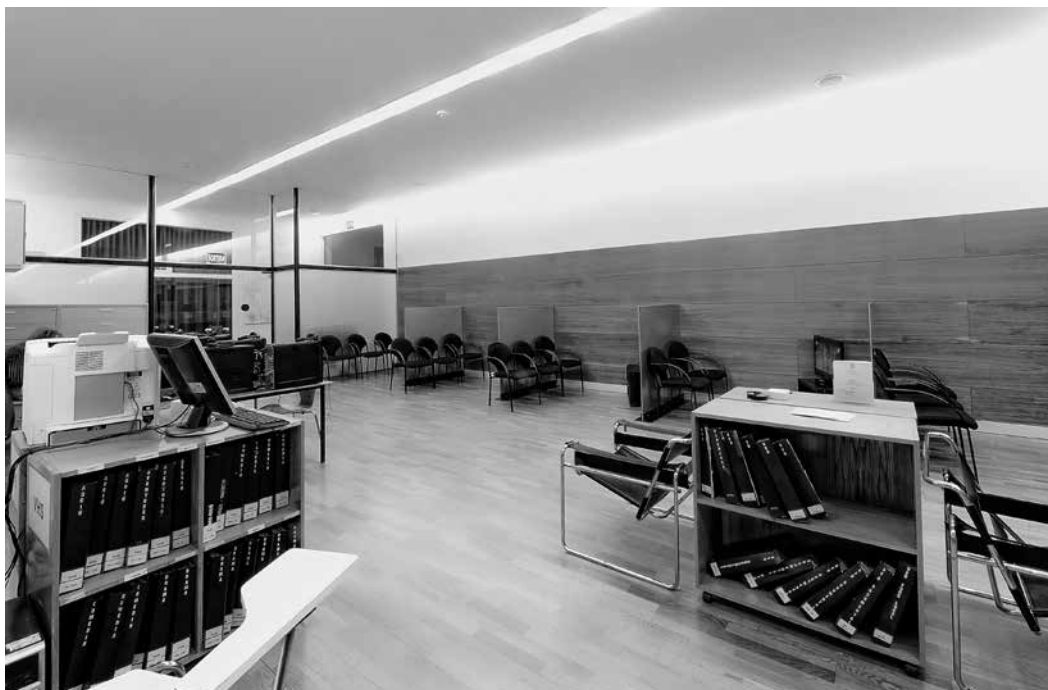
1 Dades de RACO obtingudes el dia 10 de novembre del 2016.

La sala Miquel Ventura de la biblioteca. Foto: Josep M. Tuset

o, d'accés restringit. En aquest repositori, s'hi apleguen 3 milions de documents relacionats amb Catalunya de 32 institucions diferents. Entre els documents que l'integren, hi trobem cartells, mapes, dibuixos, fullets i unes 300 capçaleres de revistes catalanes antigues digitalitzades. A la Memòria Digital de Catalunya, gràcies a un conveni signat l'any 2010 sota la presidència de Jordi Agràs, la biblioteca del Centre de Lectura hi té dipositats el seus incunables a text complet, la qual cosa permet i facilita la consulta d'un dels fons patrimonials més important de l'entitat (<http://mdc.cbuc.cat/cdm/landingpage/collection/incunableCLR>).

En l'àmbit europeu, la Biblioteca del Centre de Lectura és present a Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/es>), un projecte patrocinat per la Unió Europea i gestionat per la Fundació Europea o Stichting Europea, una entitat sense ànim de lucre que té la seva seu a la Biblioteca Nacional dels Països Baixos, a la Haia. En aquest portal d'Internet, hi participen al voltant de 1.500 institucions d'arreu d'Europa i es dona accés a milions de llibres, pel·lícules, pintures, objectes de museu i documents d'arxiu digitalitzats d'institucions com el Rijksmuseum d'Amsterdam, la Biblioteca Britànica, el Museu del Louvre o

Detall de la videoteca del Centre de Lectura. Foto: Josep M. Tuset

el Museu Nacional de Catalunya. Hi trobem els incunables de la biblioteca del Centre de Lectura. L'any 2015, amb la versió 2.0, Europeana ja ofería accés a més de 23 milions de documents des del seu portal multilingüe i multidisciplinari.

La biblioteca digital²

La biblioteca digital del Centre de Lectura (<http://bd.centrelectura.cat/>) integra tots aquells documents que, per la seva tipologia, comporten un tractament documental diferent als documents tradicionals en suport paper.

L'any 2013, sota la presidència de Xavier Filella, es va crear la biblioteca digital. La necessitat de mostrar, d'una banda, l'arxiu fotogràfic del Centre de Lectura i, d'altra banda, tots aquells documents gràfics i sonors que genera la pròpia activitat de l'entitat van ser els principals motius que van impulsar la creació d'aquest projecte. En aquest lloc web

2 Dades de la biblioteca digital obtingudes el 28 de novembre del 2016.

Detall de la sala Vidal Llecha. Foto: Josep M. Tuset

s'allotja una magnífica col·lecció de goigs digitalitzats provinents del fons Enric Prats. Actualment, a la Biblioteca digital del Centre de Lectura es poden consultar les imatges de les 652 obres d'art propietat de l'entitat, 5.465 fotografies que pertanyen a 1.232 esdeveniments, 1.658 conferències, 7.944 goigs i, darrerament, s'hi ha incorporat el fons audiovisual amb la catalogació de 39 pel·lícules antigues.

Projectes dinamitzadors i formatius

Amb l'objectiu d'oferir nous serveis als nostres usuaris i de posar el nostre fons al servei dels nostres socis, la biblioteca va iniciar durant els anys 2009 i 2010 un projecte de dinamització i de formació encaminat a potenciar la lectura i l'escriptura i a posar a la disposició dels nostres usuaris cursos i tallers que els permetessin l'enriquiment cultural.

Fruit de la línia de dinamització cultural endegada a cavall de les presidències de Jordi Agràs i Xavier Filella, la biblioteca va crear l'Escola de Lletres, que es vertebrava a partir de

Detall de la biblioteca infantil. Foto: Josep M. Tuset

dues línies d'actuació: l'oferta estrictament formativa, amb cursos i tallers literaris diversos, i l'oferta dinamitzadora, amb xerrades, jornades i cicles literaris.

Volem esmentar en aquest capítol la participació de la biblioteca a Espais Escrits, la xarxa del patrimoni literari català (<http://www.espaisescrits.cat>), una associació privada que aglutina diverses institucions que vetllen i promouen la lectura i els estudis dels escriptors de la literatura catalana.

A través de l'Escola de Lletres, la biblioteca va esdevenir soci d'Espais Escrits la qual cosa va permetre fer visible la ruta literària del Grup Modernista de Reus, una iniciativa duta a terme inicialment per l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Reus i recuperada pel Centre de Lectura, sota la presidència de Xavier Filella. Aquesta ruta literària, dissenyada per Magí Sunyer i Rosa Pagès, està gestionada per Còdol Educació i ofereix un recorregut per espais emblemàtics de Reus a partir de la lectura dels autors reusencs del segle XIX i XX que van formar part d'aquest grup d'intel·lectuals.

BIBLIOTECA DIGITAL INICI COL·LECCIONS ÍTEMS ETIQUETES

CERCA AVANÇADA

Fons fotogràfic
Item "Viatge inaugural del Carrilet de Salou"
Explora tota la col·lecció

Biblioteca Digital del Centre de Lectura

La Biblioteca Digital del Centre de Lectura vol donar accés a tota una sèrie de col·leccions especials que per la seva naturalesa no es poden consultar a través del seu catàleg informatitzat tradicional. D'aquesta manera pretén posar a disposició del públic documents en format .pdf, .doc, .jpg, .bmp, mp3, etc.

El projecte en el qual s'està treballant contempla les següents col·leccions:

- Fons d'art: el fons artístic que posseïx l'entitat està catalogat a la Biblioteca Digital.
- Arxiu fotogràfic: l'entitat posseïx un arxiu fotogràfic molt important que ens permet analitzar la seva trajectòria cultural al llarg d'aquests 154 anys.
- Arxiu sonor: el Centre de Lectura posseïx un important fons sonor de tots els actes que s'organitzen a l'entitat.
- Goigs: la biblioteca de l'entitat compta amb uns 27.000 goigs, la gran majoria cedits per Enric Prats.
- Fons local: el fons local pretén donar accés a tots aquells fulletons, targetons, invitacions, etc., d'actes organitzats a la ciutat de Reus i que es difonen a través de la xarxa.

Web de la Biblioteca Digital del Centre de Lectura

Cap on anem...

Si bé la biblioteca del Centre ja participa en molts projectes al costat d'altres entitats de gran rellevància en el mapa cultural del país, preveiem que en un futur no llunyà la biblioteca seguirà experimentant canvis que la portaran a desenvolupar nous projectes de col·laboració que permetran dotar de noves eines de difusió i de dinamització lectora. L'evolució constant en els procediments biblioteconòmics fan preveure un futur en el qual la presència de l'entitat a Internet serà cada vegada més evident amb la qual cosa, el nombre d'usuaris potencials no presencials experimentarà un augment notable.

No podem oblidar els nostres orígens, tenint en compte que la biblioteca del Centre de Lectura és la biblioteca patrimonial més antiga del país, tenim l'obligació de vetllar per la conservació i la difusió del nostre fons bibliogràfic i hemerogràfic antic. Tanmateix, la nostra funció de servei públic passa per afrontar els canvis i els nous objectius de les biblioteques fruit de l'evolució tecnològica constant i d'aquesta manera donar un servei d'atenció personalitzat de qualitat als nostres usuaris.

Testimoni d'una història Ester Ferrando

El fons d'art del Centre de Lectura és testimoni material de la història de la nostra entitat. Podem dir que la història del Centre de Lectura es podria reescriure a través d'un repàs d'aquest fons.

La col·lecció està formada per més de 800 obres. Una part important del cabal el configuren donacions particulars; cal remarcar que les primeres deixes es remunten als anys vint del segle passat, quan el Centre de Lectura es va instal·lar definitivament al carrer Major, i que un dels atractius principals del conjunt és la seva heterogeneïtat.

Així, hi trobem treballs d'artistes tan reconeguts com Joaquim Mir, Pau Gargallo, Santiago Rusiñol, Hortensi Güell, Baldomer Galofre, Joan Roig i Soler, Joan Rebull, Joan Miró, Josep M. Subirachs, Ramon Ferran, Antoni Cumella, Joan Brossa, Carlos Pazos, Evrugozush i Bigas Luna.

Cada peça que ha arribat al fons del Centre amaga la seva pròpia història, configurant un trencaclosques de petites anècdotes i grans obres que conformen el patrimoni històric de la nostra entitat. Sovint això ha estat possible com a resultat d'una línia d'actuació, una política no només desitjada sinó també perseguida per tal de dotar el Centre, a través del vincle dels propis autors, de vegades, o mitjançant tercers propietaris, en d'altres ocasions, amb l'entitat.

És el cas de l'escultura titulada *Laboremus* de Joan Roig i Solé que es troba permanentment exposada a la Sala Ramón Amigó. L'obra ens mostra una nena que està concentrada cosint i, al seu costat, a terra, ha deixat la seva joguina. És un clar reflex de la filosofia fundacional de l'entitat que propugnava la instrucció, la moralitat i els bons costums, deixant de banda el joc.

El quadre de gran format *Bosc de Cuní, Olot* de Santiago Rusiñol, que data del 1888, va ser donat al Centre de Lectura per Teresa Carreras Bartomeu. Carreras pertanyia a una important família barcelonina i va ser una destacada mecenes. Feia temps que la seva antiga propietària buscava un lloc adient per deixar el quadre i en realitzar una visita al Centre de Lectura, va quedar sorpresa de l'ambient ple de vida i de joves de l'entitat, i fou ella mateixa qui va decidir que l'emplaçament del quadre fos l'antiga sala de converses amb la voluntat que sempre estigués acompanyat de gent jove.

Exposició d'art al Centre de Lectura, 1911

A la sala d'actes del Centre de Lectura hi trobem exposades de manera permanent una important col·lecció de pintures i dibuixos d'Hortensi Güell. Un dels dibuixos més interessants és un petit esbós a color de dues figures en una platja, un home vestit que mira el cadàver d'un altre home nu, estès sobre la sorra; hi ha qui ha volgut veure el presagi del suïcidi del seu autor al Cap de Salou. El personatge, i concretament la seva mort, va convertir l'artista en un mite per als components del Grup Modernista de Reus. També forma part de la col·lecció un dibuix que va fer Hortensi Güell a Mir i que es conserva al despatx de Presidència. Com a curiositat al respecte val a dir que es troba al Museu Salvador Vilaseca de Reus una pintura que, inversament, realitzà Mir del seu amic Güell. Aquests treballs donen fe de l'amistat entre els dos artistes.

Al despatx de Presidència hi ha dos quadres a l'oli de Joaquim Mir, donats pel mateix autor, concretament el del carrer d'Alforja va regalar-lo com a mostra d'agraïment pel tracte que sempre va rebre dels socis del Centre de Lectura. També al mateix despatx hi trobem obres dels reusencs Josep Llovera i de Joan Rebull.

Manola de Baldomer Galofre, circa 1885

gallo. El desembre del 1934 es va realitzar al Centre de Lectura la darrera exposició en vida d'aquest autor, que venia d'exposar el mateix any a la galeria Brummer de Nova York i a la Sala Parés de Barcelona. El 28 de desembre, només tres dies després de la inauguració, va morir a l'Hotel de Londres de Reus. L'obra la van comprar els socis del Centre mitjançant subscripció popular, i va servir per fer front a les despeses de l'enterrament. A la biblioteca conservem una carta de Magalí Gargallo dirigida a Maria Pasqual en la qual la vídua agraeix als socis el seu gest. Un objecte curiós del fons, en relació encara amb l'artista aragonès, és la seva màscara mortuòria, realitzada en guix pels escultors Modest Gené i Maria Pasqual, que va ser donada a l'entitat l'any 1996 per Gabriel Ferraté Pasqual.

Al patrimoni artístic, hi conservem treballs de joventut de Joan Rebull. L'escultor, quan tenia tan sols 10 anys, va ser guardonat amb el primer premi en el Concurs Regional d'Aprenents per una còpia feta en fang de *La temptació de Sant Antoni*, de Rafael Atché, obra que passà a formar part del fons d'art, així com una altra anomenada *Al·legoria*, també realitzada en fang. Però la peça del fons més destacada d'aquest autor és, sense dubte, el bust *Àngela*, retrat de la filla de Conrad Felip Pagès, quan tenia quatre anys. Aquesta obra va ser donada per Conrad Felip i Sugranyes en memòria de l'estreta relació que va tenir el seu pare amb el Centre de Lectura.

Una de les escultures més importants de l'entitat permanentment exposada és el tors *Dona nua* de Pablo Gar-

Laboremus de Joan Roig i Solé, 1888

Segurament una de les obres més curioses que poseeix el Centre és el dibuix d'un projecte de gratacels destinat a oficines a Nova York, inspirat en les torres de la Sagrada Família. Durant molts anys va ser atribuït a Gaudí, i així apareix en diferents publicacions. No va ser fins a l'any 1977 quan Tokutoshi Torii, un estudiós japonès de l'obra de Gaudí que llavors estava preparant el llibre *El mundo enigmático de Gaudí*, va venir al Centre de Lectura i, en documentar-se, va poder confirmar que el dibuix era d'Ignasi Brugueras Llobet, un col·laborador del genial arquitecte. El fet és que el dibuix va arribar al Centre per tal d'il·lustrar un article sobre Gaudí escrit pel mateix Brugueras el 1952, en una publicació del Centre anomenada *V Certamen*. El dibuix no va ser mai publicat, i en el mateix article apareix la nota a peu de pàgina que explica que, no havent estat possible la seva reproducció, el dibuix resta als arxius del Centre de Lectura.

Quant a l'obra gràfica que configura part del fons del Centre, destacaríem gravats de Miró, Subirachs i Brossa. El novembre del 1977 Joan Miró va regalar una tirada de 50 litografies, *Miró Reus*, per tal de donar suport econòmic a l'entitat, el mateix que va fer uns anys després Josep M. Subirachs. El cas del gravat de Joan Brossa va ser diferent: el president d'aquella època, Josep M. Balañà, li va encarregar un gravat amb motiu dels 125è aniversari de l'entitat, amb la finalitat de recaptar fons per als actes de la celebració. El fet de demanar la col·laboració a aquest autor responia a la voluntat que l'aniversari de l'entitat tingués el màxim ressò possible dotant l'entitat d'un aire de contemporaneïtat que l'ajudés a no enquistar-se al passat històric. La

Bosc de Cuní, Olot. Santiago Rusiñol, 1888

idea del gravat va ser del mateix Brossa i el dibuix el va realitzar, sota la seva supervisió, Mercè Martínez. La imatge està formada per una gran lletra A amb un pany i una petita clau al costat. En ell, el Centre de Lectura és troba representat en la clau que dona accés a la primera lletra de l'abecedari, símbol del coneixement i pas definitiu cap a la cultura. Brossa va signar personalment tots els gravats. El mateix disseny es va fer servir pels cartells en paper de l'aniversari de l'entitat.

El paper de la política d'exposicions de l'entitat està estretament vinculat amb el fons d'art. Un dels moments claus es va produir l'any 1982 quan un nou Consell Assessor, avalat pel president Josep M. Balañá, va començar a programar exposicions a la Sala Marià Fortuny amb una voluntat de compromís envers les manifestacions artístiques més contemporànies, abandonant la funció de sala de caire comercial que havia ostentat fins aleshores. Aquest canvi de rumb, unit a la qualitat de les seves propostes, va ser reconegut amb el premi ACCA de la crítica d'art per a la millor programació de la temporada 1983-84. Aquesta època es materialitza en tot un seguit d'obres que els artistes participants de les exposicions van donar a l'entitat. Així podem dir, sense cap mena de dubte, que gràcies a aquest pla d'actuació, el fons d'art es va nodrir de tot un seguit d'obres d'artistes dels anys 80: Carlos Pazos, Amèrica Sánchez, Salvador Juanpere, Albert Macaya, Aureli Ruiz i Carles Amill, entre molts d'altres.

Paisatge de l'Aleixar, Hort. Joaquim Mir, circa 1910

Durant els anys 2000-2002 a la Sala Marià Fortuny es van realitzar dos cicles d'exposicions («Desig» i «Por», respectivament); cada cicle consistia en quatre exposicions col·lectives, amb un resultat de quaranta artistes que varen poder exposar la seva obra, cedint també una peça de la seva producció al fons d'art del Centre de Lectura. Entre aquestes destacaríem un bitllet del món imaginari d'Evru-Zush i un dibuix en tècnica mixta de Bigas Luna.

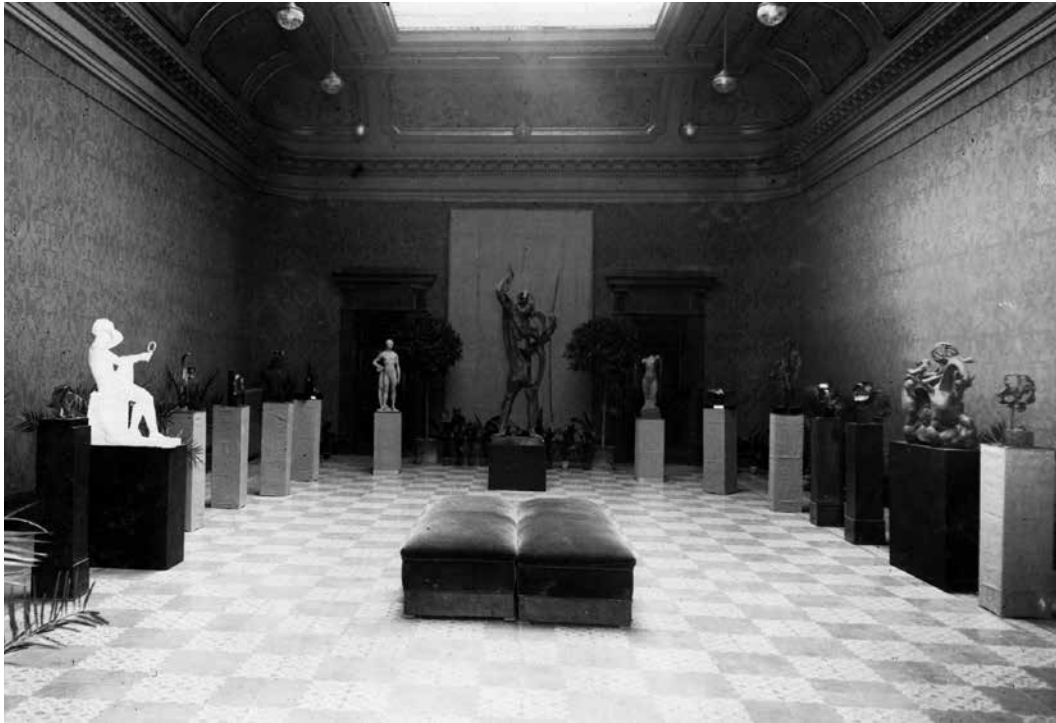
Les darreres adquisicions del fons d'art han estat donacions d'artistes, alguns estretament vinculats a l'entitat, com Ramon Ferran, que va donar tot un seguit d'apunts del natural de la seva època de formació, i Salvador Juanpere, molt representat en la nostra col·lecció. Podem gaudir de donacions recents de particulars. Cal destacar la magnífica col·lecció de llibres d'artista de Marcel Pey, que forma part del nostre fons gràcies a Mercè

Eixint del teatre. Josep Llovera

Dona nua. Pau Gargallo, 1934

Vista de l'exposició d'art de Pau Gargallo al Centre de Lecutra, 1934

Costafreda. I la donació d'Albert Arnavat, que inclou peces també de Marcel Pey, de Vanessa Pey i del mateix Arnavat.

Al llarg dels anys els diferents responsables del fons hem anat assolint reptes per tal de conservar, d'organitzar i de difondre la col·lecció. De les actuacions més recents, cal destacar la restauració del quadre a l'oli de Melcior Domenge i hem tornat a emmarcar diversos treballs que es trobaven en perill de ser malmesos.

La majoria de les obres es conserven principalment a la sala de compactes que es creà l'any 1990 amb aquesta finalitat. Una part important de la col·lecció, però, es pot admirar repartida per diferents espais de la casa: així, doncs, moltes obres acompanyen el dia a dia del soci. Aquests darrers anys hem completat la catalogació del fons i ens hem centrat en la seva informatització, per posar-lo a l'abast de tothom interessat. Aquesta actualització ens situa a l'altura d'altres col·leccions del territori i ens ha permès participar en el projecte Modernisme Accés obert. Es tracta d'una ambiciosa iniciativa de la Universitat de Barcelona per crear una base de metadades oberta i accessible via web i dispositius mòbils.

Amb aquesta voluntat de donar a conèixer el nostre fons, constantment estem cedint obres a diferents museus. Recentment l'obra de *Bosc de Cuní* de Rusiñol, que presideix la sala Ramon Amigó, ha format part de l'exposició «Santiago Rusiñol en terres gironines» al Museu d'Art de Girona. Darrerament també hem col·laborat en diverses ocasions amb el Museu d'Art Modern de Tarragona i el Museu Salvador Vilaseca de Reus. Els quadres que més han viatjat, han estat les obres de Mir, el Rusiñol i el dibuix de Brugueras.

Dèiem, al principi, que el fons va començar els anys vint del segle passat. Aquella llavor aïllada i prometedora no només va germinar, sinó que va trobar el seu espai i avui dia és un esplèndid camp adobat on contemplar el no sempre considerat món de l'art contemporani. En els darrers anys la tasca ha estat de desbrossament, de classificació, de neteja, de posar les coses en ordre. El patrimoni segueix creixent. De manera ineludible, l'art forma part de la nostra vida, de la nostra cultura, de la nostra manera de ser i de fer. S'adapta, evoluciona, i se'ns fa, sovint, incompreensible. I aquesta és una altra de les raons de tenir aquest fons: el seu estudi, la seva interpretació. La manera com ens acostem a conèixer-lo és la manera com ens acabarem coneixent a nosaltres mateixos.

Arts visuals al Centre de Lectura: un espai per a la creativitat

Albert Macaya

A l'hora de fer balanç de l'activitat cultural que ha generat el Centre de Lectura de Reus no hi ha dubte que un capítol destacat és el que té relació amb les arts visuals. En diversos moments de la seva ja dilatada història, l'entitat ha estat amatent al pols de la creativitat i ha acollit en els seus espais propostes artístiques innovadores i experimentals. El paper que han jugat els espais d'exposicions del Centre, les formes de gestió que l'han caracteritzat i la qualitat de les mostres que hi han recalat ha estat descrita i analitzada ja en altres ocasions. Repassarem aquí algun d'aquests aspectes, a manera de balanç, però caldrà abans dibuixar un context més general, per apuntar algunes idees sobre la renovada vigència que tenen avui plataformes d'activitat artística com el Centre de Lectura. Seguirem, per fer-ho, dues línies argumentals. Per una banda, el caràcter necessari i urgent dels espais on es cou la cultura de base, lluny de les fanfàrries mediàtiques i el còmput de resultats. I, per l'altra, les condicionants que els models contemporanis de consum cultural imposen sobre la producció i la difusió de les arts visuals.

Un territori vertebrat culturalment hauria de comptar amb diversos tipus d'espais d'art. Des dels que es gestionen de manera autònoma i participativa fins als que es basen en comissariats especialitzats i amb una direcció professionalitzada, tot i que al nostre país tendim a visualitzar únicament els segons, especialment si són de grans dimensions. Existeixen interessants experiències que proposen hibridar ambdós models, com en el cas dels espais d'art que s'obren a formes de gestió amb la implicació dels públics o que construeixen el seu discurs amb comunitats específiques. Des de l'aparició de moviments com l'anomenat *community based art* s'han multiplicat les propostes que entenen l'activitat artística gairebé com a investigació acció participativa, en què la creativitat és una empresa col·lectiva. Paral·lelament, en el món del comissariat i de la museologia crítica, l'enunciat de la noció de comunitat interpretativa (Hooper-Greenhill, 1999), accentua el caràcter social de la recepció artística i la relació de l'experiència de l'art amb els contextos socials i culturals dels receptors. En qualsevol cas, sembla cada cop més clar que, avui, al fil del que s'ha anomenat el «gir educatiu» en les arts (Rogoff, 2011), no només es construeix relat des

de la veu unívoca i incontestable de l'Acadèmia, encarnada en grans institucions museístiques o centres d'art, sinó que assistim a una important revalorització de les iniciatives a petita escala, on el discurs es teixeix a partir d'una multiplicitat de veus.

D'altra banda, un dels debats que envolten la producció cultural contemporània és el que se centra al voltant dels canals de difusió. La producció d'un creador individual, sigui en l'àmbit visual, en les arts escèniques o en la música necessita, òbviament, d'espais de trobada amb els públics. Però aquest fet tan evident té avui moltes dimensions a considerar. Com ha canviat l'accessibilitat als productes culturals a l'era d'Internet? Quina part del que produeixen artistes, músics, intèrprets de dansa o teatre continua requerint un consum presencial? Com poden els espais d'art i les institucions museístiques connectar amb públics cada cop més habituats al consum ràpid i distret d'imatges i missatges, en el context del que ja s'ha batejat com l'era del «capitalisme artístic» (Lipovetsky i Serroy, 2015)? I, ja posats, és el *tempo* lent de percepció «en viu» de les arts el que caracteritza el consum cultural d'avui?

No es poden donar respostes concloents a aquestes qüestions amb la brevetat que requeriria aquest text. Però resulta suggeridor emprendre l'anàlisi del que representa i ha representat en el passat recent el Centre de Lectura com a espai d'art sense perdre de vista els canvis en els models de consum cultural en la «societat de l'espectacle», sobretot per subratllar una demanda urgent. Ens calen espais per a l'art que se sàpiguen sostraire a una tendència generalitzada que afecta també la cultura: l'obsessió per la quantificació de resultats. Massa sovint l'ús o l'orientació dels espais d'art es veu condicionat per dinàmiques més pròpies del mercat que de la creació, la reflexió o l'experiència estètica. Veus destacades com Borja-Villel o Serge Gibault han denunciat com l'angoixa pels resultats –que pateixen tant responsables polítics com patrocinadors privats– deriva sovint en la tendència a convertir els centres d'art en parcs temàtics, en espais seductors, lúdics, farcits de propostes espectaculars, encabides en magnífiques bomboneres dissenyades per arquitectes famosos. Tot plegat per engreixar els còmputos de resultats de la indústria cultural: nombre de visitants, potenciació del turisme i l'oci massiu. I tot plegat, també, cada cop més lluny de les funcions teòriques d'un centre d'art: crear relat compartit, fer una tasca de mediació, constituir fòrums de debat públic entorn de les preocupacions del present o, si més no, ser espais per a l'experiència estètica.

Aquests arguments, doncs, ens urgeixen a fer una defensa dels espais culturals on es treballa de manera compromesa i a petita escala, fora del focus mediàtic i amb total independència de dictats polítics o angoixes per còmputos de resultats comercials. Dels espais que es gestionen de manera col·laboradora, en els que es dona una relació natural amb els públics, on el debat és de proximitat, on la tasca desenvolupada es vincula amb força a un territori concret, a una realitat específica. Aquestes idees, que poden semblar extretes

Inauguració de l'exposició "Miró/Reus" al Centre de Lectura, 1977

d'alguna proclama de filiació alternativa, són en realitat ben antigues. Al nostre país, la cultura dels ateneus respon en bona mesura a aquest tipus de plantejaments. Els ateneus que des de fa segle i mig van sorgir arreu del país, en mans de ciutadans i ciutadanes que s'agrupaven per impulsar activitats culturals de manera independent. Quan els més ingenus pensàvem que la producció i la difusió cultural al nostre entorn s'encaminaven finalment cap a la professionalització, la crisi del 2008 va acabar amb alguns miratges. Ens va recordar com són de fràgils les iniciatives culturals. El que va succeir a la nostra ciutat és prou eloqüent. En aquest context, la cultura dels ateneus ha cobrat un nou sentit. I l'activitat de la Sala Fortuny, com veurem, n'ha estat un bon exemple.

L'impuls de la cultura de manera independent que està en l'essència dels ateneus ha impregnat l'activitat del Centre de Lectura en el camp de les arts visuals al llarg de la seva història. I aquesta independència s'ha traduït, sovint, en una aposta per la qualitat i la modernitat. N'hi ha prou a evocar la vinculació de l'entitat amb el Grup Modernista de

Cartell de l'exposició col·lectiva "Artistes de Reus" al Centre de Lectura, 1984 (fons de Pere Anguera, Arxiu Municipal de Reus)

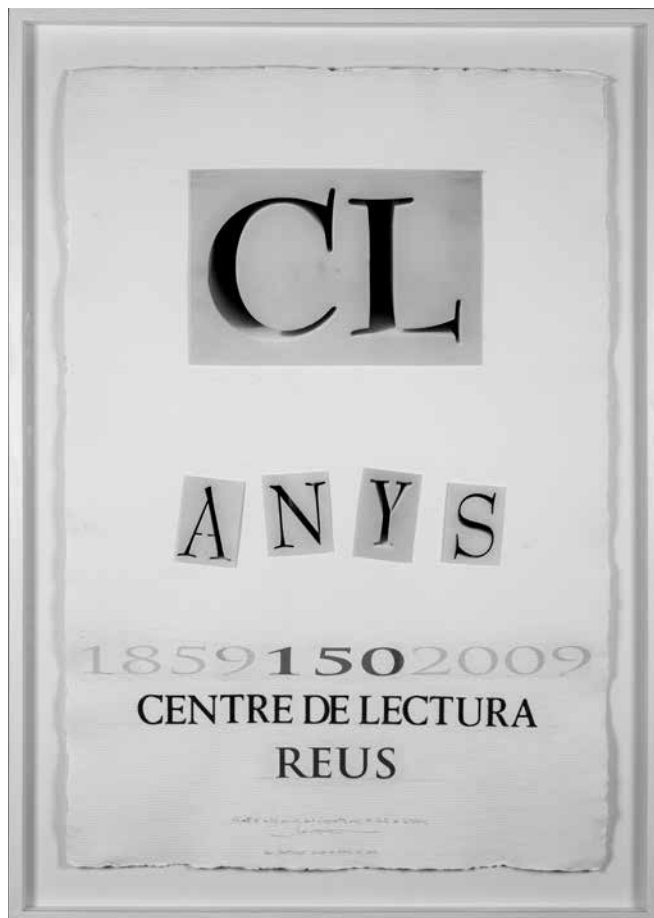
Entre aquests artistes que prenen aleshores el relleu, hi podem trobar Salvador Juanpere, Abel Figueres, Joan Rom, Aureli Ruiz, Manel Llauredó i qui subscriu aquestes línies. Tot plegat es tradueix en un gir cap a l'art contemporani que situa al Centre de Lectura com a espai de referència en la creació artística catalana. L'entitat pren una posició d'avançada en un panorama cultural encara dubitatiu. Alexandre Cirici, uns anys abans, havia retratat magistralment el moment: les dificultats de les «segones avantguardes» i els seus epígons informalistes en un context cultural que malda per establir vies de continuïtat amb el país d'abans de la dictadura (Cirici, 1969). Dit d'altra manera: una cultura d'avantguarda que es debat entre les pulsions contradictòries per reconnectar/trencar amb la tradició noucentista, sovint assenyalada com a moment fundador de la cultura catalana moderna.

Reus o les exposicions d'artistes tan destacats com Nonell, Cases, Mir, Rusiñol o Gargallo.

Centrant-nos en les darreres dècades, hi ha un moment en la trajectòria del Centre de Lectura en relació amb les arts visuals que ha estat assenyalat sovint com un pas endavant decisiu. A principis dels anys vuitanta, coincidint amb un canvi generalitzat de l'entitat, iniciat durant la presidència de Xavier Amorós (1981-1982) i consolidat al primer mandat de Josep Maria Balaña (1982-1989), l'aprovació d'uns nous estatuts propicia un nou mode de gestió de la sala d'exposicions. Pren forma la idea d'un consell assessor d'art, amb un director d'àrea nomenat pel president del Centre. La nova estructura permet la integració d'un col·lectiu d'artistes de generacions joves, en un moment d'especial puixança de la creativitat artística a la nostra ciutat.

Vista de l'exposició "Lactatios" de Bigas Luna a la Sala Fortuny, 1997

Projecte de cartell per als cent cinquanta anys del Centre de Lectura. Salvador Juanpere, 2009

nova generació d'artistes fa seu l'espai, hi creix professionalment, i el converteix en plataforma d'operacions. Durant la presidència de Joan Ballester (1989-1995), el Centre de Lectura intensifica l'activitat relacionada amb la creativitat contemporània: la Sala Fortuny programa exclusivament artistes amb estètiques actuals, l'entitat acull els Premis Reus d'Arts Plàstiques, es consagra un segon espai d'exposicions al treball dels artistes més joves a l'actual Sala Vidal Llecha. Cada exposició és documentada amb l'edició d'un catàleg que recull textos escrits *ad hoc* per crítics o teòrics destacats del moment com Manel Clot, Pilar Parcerisas, Luís Francisco Pérez, Amparo Lozano o Alberto Cardín. Val a dir que

L'aposta del Centre de Lectura és, doncs, precursora: mirar endavant i donar cabuda a noves veus.

El fet que en aquells moments a Catalunya no hi ha gaires centres artístics de pes fora de Barcelona, juga a favor del Centre. La seva aposta per l'art contemporani aviat és objecte d'atenció. A les seves sales recala l'obra d'artistes que més tard han estat de referència al nostre país. Des de «clàssics» contemporanis com Miró o Joan Brossa fins a figures clau del conceptual català com Francesc Abad, fins a destacats representants de les generacions posteriors com Antoni Abad, Jordi Colomer, Marcel Pey o Ignasi Aballí. L'eclosió d'una segona onada d'artistes joves al país porta a les sales del Centre noms com Anna Mauri, Jaume Barrera, Jordi Jové, Carles Guerra i Ramón Parramón.

En l'àmbit local, el rol de l'entitat és decisiu. Tota una

aquesta aposta per la creativitat contemporània es dona en un context propici. La societat reusenca d'aleshores acull aquestes iniciatives amb una receptivitat notable, pròpia potser d'un context cultural que s'obre a la novetat després de dècades de reclusió imposada. En aquells mateixos anys, l'Escola d'Art de la Diputació de Tarragona obre una seu a Reus que aviat esdevé un altre focus d'activitat artística. Sota la direcció de Rufino Mesa i comptant entre els seu professorat amb Assumpta Rosés, Joan Casals i Carles Amill, l'Escola d'Art i el Centre de Lectura es complementen aquells anys com a catalitzadors d'un moment d'efervescència creativa.

Encara en la producció artística local, a més dels ja esmentats, entra en escena als anys 90 una segona tongada d'artistes que es vincula també amb l'entitat i es compromet amb la gestió de les sales, entre els quals destacaríem a Jordi Abelló i Àlvar Calvet, primer, i Ester Ferrando i Lidia Pérez, poc després.

A principis dels anys 90 comença a prendre forma a Catalunya un vell propòsit, encara avui per materialitzar: coordinar els esforços dels centres d'art arreu del país. Inspirada en la xarxa dels FRAC francesos o les Kunstverein alemanyes, la idea d'una xarxa de centres d'art que vertebrí o coordini en alguna mesura el que es produeix amb esforços a les ciutats mitjanes de Catalunya es dibuixa com una possible via per solucionar els dos grans maldecaps de les entitats culturals dedicades a l'art de l'«*off* Barcelona»: les limitacions pressupostàries i la visibilitat de la tasca realitzada més enllà dels límits locals. La xarxa transversal, que va aglutinar ajuntaments amb preocupacions afins en matèria cultural uns anys més tard és, probablement, l'intent més reeixit fins a dia d'avui de vertebrar la difusió cultural que es produeix fora del focus centrípet de Barcelona. Però cal reivindicar, també en aquest aspecte, el rol precursor del Centre de Lectura. L'any 1991, el Centre inicia una línia de partenariat amb la sala d'exposicions d'El Roser de Lleida i el Centre Alexandre Cirici de l'Hospitalet de Llobregat. Plegats afronten el projecte Pazos Brand, amb què mostren conjuntament el treball inèdit que Carlos Pazos ha realitzat en una recent estada a Nova York. Una segona experiència en aquesta línia, també amb la complicitat d'El Roser de Lleida i amb el Patronat de Cultura de Mataró com a nou *partner*, permet coproduir la instal·lació «Travessar límits» d'Eugènia Balcells, més tard exhibida a les sales del MACBA. En una línia similar de col·laboracions amb altres ciutats, el Centre de Lectura promou el 1996 la mostra «Trastocaments» que acull artistes de Mataró alhora que els espais municipals de Mataró acullen artistes de Reus.

En altres moments, les exposicions de la Sala Fortuny s'han orientat cap a les mostres temàtiques, com en els cicles «Por» i «Desig», en què diversos artistes eren convocats entorn el tema proposat per les comissàries. També als darrers sis anys s'ha optat per exposicions «de tesi», en què temàtiques com la resistència, la mirada sobre l'entorn natural o el paper de les arts com a forma de coneixement han estat objecte de reflexió pels artistes

convocats. Cal destacar que, en una felix sinergia amb els estudis d'art de la Universitat Rovira i Virgili, a les tasques de coordinació dels dos darrers cicles d'art contemporani, s'hi han sumat noves veus del comissariat artístic com Aida Marín, Claudia Egea i Rebeca Pujals.

Sempre es fa enutjós reiterar arguments ja molt sabuts. S'ha parlat sovint del paper imprescindible jugat pel Centre de Lectura en l'emergència de successives generacions d'artistes a Reus i el seu radi d'influència en les darreres dècades. S'ha fet repàs, en moltes ocasions, de l'impacte de les exposicions d'artistes de referència a la Sala Fortuny, del paper de catalitzador que van tenir aquestes mostres, de l'esforç fet per l'entitat per tal d'acollir nous formats i llenguatges visuals i de l'activitat cultural generada pels mateixos artistes de la ciutat des de la Secció d'Art o des del Consell Assessor d'exposicions i la direcció de la Sala Fortuny. Amb alts i baixos, amb moments dubitatius o funcionant a tota màquina, el balanç de la feina feta ha de ser indubtablement positiu.

Però els temps han donat un nou sentit a aquests arguments tan sabuts. Davant la fragilitat de les iniciatives culturals cal, encara, reivindicar el valor de la feina feta. Cal, de nou, destacar el compromís cívic dels artistes que han gestionat desinteressadament l'activitat cultural. Altres ciutats mitjanes del país han sabut catalitzar el potencial que les arts aporten a la vida cultural en l'àmbit local. Els casos de Girona, Mataró o Lleida podrien ser aduïts com a exemples. La nostra ciutat, que ha jugat en el passat un paper capdavanter en l'art contemporani, ha assistit darrerament al tancament d'infraestructures culturals municipals assolides en el passat recent després de dècades de reivindicacions. Davant la desídia dels responsables de la gestió pública de la cultura, ens queda tan sols la iniciativa cívica, el compromís individual de les persones des de plataformes d'acció com el Centre de Lectura.

Referències:

- CIRICI, A. (1969): *L'art català contemporani*. Barcelona: Edicions 62.
- HOOPER-GREENHILL, E. (1999): *The Educational Role of the Museum*. Londres: Routledge.
- LIPOVETSKY, G. i SERROY, J. (2015): *La estetització del mundo. Vivir en la época del capitalismo artístico*. Barcelona: Anagrama.
- ROGOFF, I. (2011): «El Giro». A: *Arte y Políticas de Identidad*, vol. 4, p. 253-266.

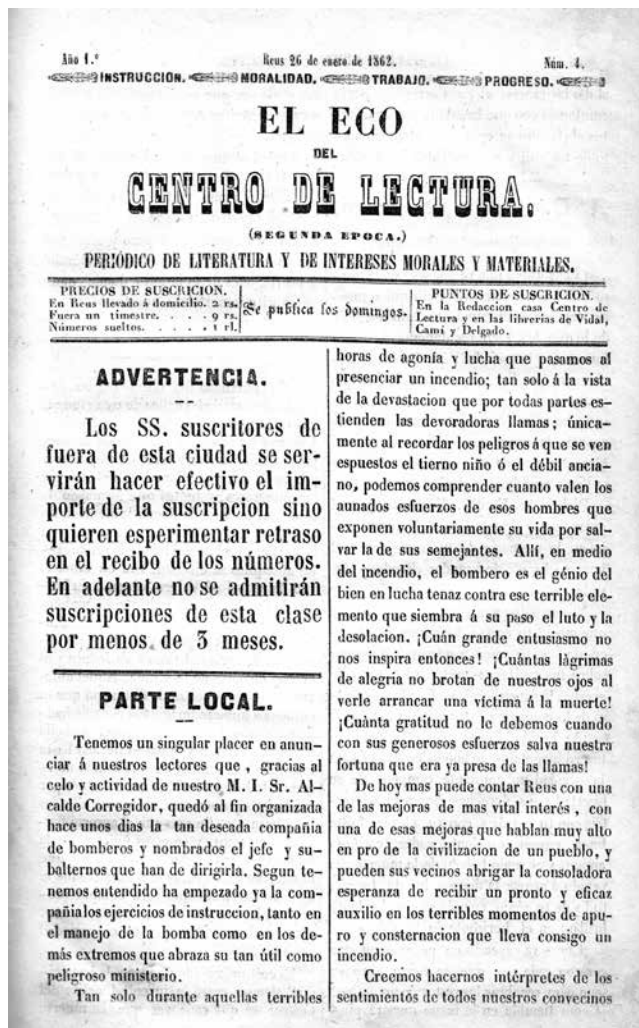
Comunitat imaginada Xavier Ferré Trill, Universitat Rovira i Virgili

Cal recórrer a la sociologia històrica per interpretar un projecte cultural. En el cas que m'ocupa maldo per relacionar el context «intern» de la revista del Centre amb el context «extern», que n'explica les influències i aportacions en clau de nexes amb moviments intel·lectuals. Tan sols així podré contestar la pregunta que se'm formula: per què –o en quin grau– han estat rellevants les publicacions del Centre de Lectura?

Les quatre èpoques de l'*Eco del Centro de Lectura* –1859-1882– fins a la primera etapa de la *Revista del Centro de Lectura* i la cinquena època de l'*Eco* –1883-1898– foren receptores del realisme i naturalisme literaris, del positivisme cultural i del republicanisme polític, quan la revista intercanviava cada nou exemplar amb publicacions literàries i polítiques afins que es rebien a la redacció. L'afany culturitzador hi era evident atès el subtítol «*semanario científico, literario y artístico*». Aquest fet, no gens secundari, era comú a les publicacions ateneïstes del país i en mostrava les identifications culturals. Aquesta primera etapa serví per definir el programa cultural de la publicació que, com veurem, fou afaiçonat segons cada conjuntura intel·lectual (i presidencial de la institució). Aquest període era equiparable als corrents ideològics socialitzats per d'altres associacions com el *Boletín del Ateneo Barcelonés* (1879-1883).

L'època definida entre les darreries del vuit-cents i començaments del nou-cents significà la irradiació del Modernisme, del qual la revista fou baula transmissora. Aquest període, que n'impulsà definitivament la catalanització, divulgà la concepció neoromàntica oberta a filosofies que vindicaven la voluntat humana –Nietzsche i Wagner– i la recepció de Marx, referents progressius de l'imaginari de cenacles i agrupacions intel·lectuals.

La segona etapa de la *Revista* (1901-1904) –i la publicació que en fou continuadora, *Athenium* (1911)– definí la fase superior de l'etapa modernista i alhora explicava la celebració del I Congrés d'Ateneus de Catalunya (1911). L'alba del nou segle bastí alguns marcs conceptuals del que havia de ser el cicle primordial de la publicació: el primer terç del segle vintè. L'etapa de començaments del nou-cents, però, no tingué continuïtat, i, per tant, la capacitat de difondre idees restà condicionada, en contrast amb el que s'esdevenia amb publicacions com el *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès* (1915-1920).

El Eco del Centro de Lectura (segona època), 1862

li). Aquest context explica l'edició del monogràfic dedicat als renaixencistes locals (1933),³ un dels pocs (sinó l'únic) per l'ambició de la proposta, que es coneix, com a publicació

Els anys vint i trenta –conjuntura que es debatia entorn del projecte noucentista republicà– encetaren la dècada més rellevant de la revista fins a l'ensulsiada del 1934. No en va, en aquest període –1920-1934– la publicació se situava en l'orientació de la nacionalització polític-cultural endegada per la *Revista de Catalunya* (1924), amb la qual és susceptible d'establir un paral·lisme. En aquest sentit, el lideratge intel·lectual –i moral– de determinats activistes i intel·lectuals –Josep Iglésies, Joaquim Santasusagna, Pere Cavallé, Josep Recasens– era indestriable de la concepció nacional de la publicació: ressò de debats i recepcions al voltant de concepcions estètiques, culturals i ideològiques, nacionals i internacionals. Fou quan el Centre de Lectura –i de retop la revista– tractà idees sobre minorització ètnica i política internacional (Maspons Anglasesell i Joan Estelrich), política lingüística europea (Alexandre Galí), socialisme i catalanisme (Serra i Moret) o federalisme nacional (Rovira i Virgili

3 «La Renaixença literària de Catalunya i l'aportació dels reusencs», *Revista del Centre de Lectura* [RCL], 246-248, octubre-desembre, 1933.

AÑO I. 5.ª ÉPOCA. REUS 25 DE ABRIL DE 1897.

LABOR PRIMA VIRTUS
ECO DEL CENTRO DE LECTURA

SEMANARIO CIENTÍFICO, LITERARIO Y ARTÍSTICO

DIRECTOR: D. EUGENIO NATA Y MIARONS

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN		ADVERTENCIA	PUNTOS DE SUSCRIPCIÓN	
En Reus trimestral,	120	Para cuantos se refiere a este periódico dirigirse al director del mismo en la Sociedad «Centro de Lectura» en esta calle de la Fuente, número 5.	En Reus, Sociedad «Centro de Lectura», calle de la Fuente, número 5.	En los Departamentos de Cataluña y Vila, Avenida Topo de Jesús, núm. 4. y Galileo Ferraris, Plaza de la Constitución.
En el extranjero,	300			
Número suelto,	10			

SUMARIO
Centro de Lectura, Anuncio.—A nuestros colegas, M.—Reformadores, por M. S. M.—Fuerzas eléctricas, por S.—En tres expresos, por Pedro A. Sanz.—Primeral, por F. Matto.—Cris de las alajas, por E. Roalón.—Bogotá, por J. Augusto Bannister.—Centro de Lectura, por Eugenio Nata.—Crisolal Cuba y el desmoronamiento de América, por Joaquín Barrios de March.—Miscelánea.

CENTRO DE LECTURA
ANUNCIO

Con motivo de trasladarse esta Sociedad á la casa número 15 de la Calle Mayor, esta Junta de Gobierno ha acordado usar de la autorización que le fué concedida en la reunión general últimamente celebrada, anticipando la admisión de socios de número sin pagar derechos de entrada; lo que podrá verificarse solo durante el mes de Mayo próximo.

Reus 24 Abril de 1897.—P. A. de la J. de G.
El Secretario de turno, B. DOMENECH.

¿ A NUESTROS COLEGAS

EL ECO DEL CENTRO DE LECTURA ha entrado en la quinta época de su publicación, lo cual prueba el interés manifiesto de la Sociedad que lo inspira, dispuesto á hacer toda clase de sacrificios para sostener un semanario que á la par que sea su representación genuina, contribuya al movimiento literario de la nación, como órgano que es de una Sociedad destinada á la instrucción de las clases obreras.

La importancia que tiene el CENTRO DE LECTURA, que, cual lo indica su mismo nombre, tiende á favorecer y estimular la lectura como uno de sus principales objetivos, le impone la obligación, si ha de tener personalidad propia y ha de estar á la altura de su creciente desarrollo, de publicar un periódico en donde manifestarse con sus naturales y propios elementos de vida, atrayendo hacia sí á cuantos por su posición social, por sus conocimientos y estado de cultura, se hallan en condiciones de poder prestarle nuevas actividades para el afianzamiento de su misión civilizadora.

Este y no otro es el fin para el cual ha sido creado el presente semanario, de modo que al dirigirnos hoy á nuestros estimados colegas en la prensa, debemos manifestarles que con el fin de facilitar aun más la lectura á los obreros y para que estos hallen toda la variedad posible en la materia, á ellos hemos acudido en demanda de un justo cambio en las respectivas publicaciones, cohonestando la súplica con el laudable propósito de ayudar con todas nuestras fuerzas á difundir la cultura é ilustrar el entendimiento de los que forman la gran masa de los hijos del trabajo.

Por de pronto tenemos la satisfacción de manifestar que apesar de no haberse publicado más que los tres primeros números de este periódico, nos honran con el cambio, buen número de diarios, revistas y semanarios, facilitándonos la realización del pensamiento en el sentido de despertar nuevos estímulos y aficiones á la lectura, no dudando que, á medida que los demás colegas vayan teniendo conocimiento de los propósitos que nos animan, todos sin excep-

Eco del Centro de Lectura (cinquena època), 1897

ca conservadora possibilista; l'Ateneu Mercantil de València (1879), amb orígens d'estudis comercials i hegemontitzat per la burgesia local, i, amb sectors emprenedors –sota la consubstancial influència del pragmatisme britànic–, l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó (1905). L'orientació de la biblioteca del Centre de Lectura era homologable al patrimoni bibliogràfic d'aquestes associacions, i aquest fet –juntament amb les activitats pedagògiques que s'hi organitzaven: classes de comptabilitat, gramàtica, ciències polítiques

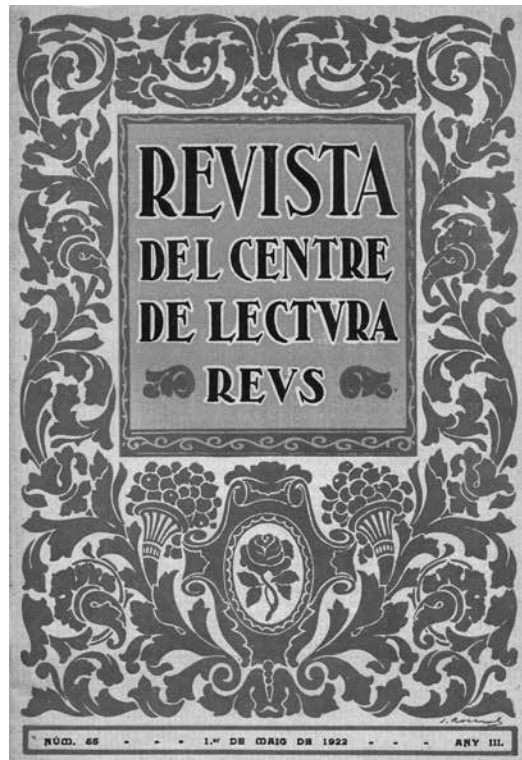
d'una associació, al sud del Principat.⁴

Rere aquest primer període global –1859-1934– el portaveu dels associats del Centre fou conscient de les influències intel·lectuals europees que codificaven concepcions del món en pràcticament tots els àmbits del coneixement: historiografia, ciències físico-naturals, filosofia, corrents ideològics, orientalisme. Aquest fil conductor es materialitzava en traduccions de capítols d'obres de referència, ressenyes bibliogràfiques, treballs literaris amb afany didàctic i intercanvis de publicacions amb d'altres associacions culturals. Cal tenir present que aleshores al Principat, al País Valencià i a les Illes hi havia centres culturals que, amb el Centre de Lectura, tenien finalitats comunes, per bé que amb estructura social diferenciada: l'Ateneu Barcelonès (1872), als orígens, d'adscripció ideològica

4 Una altra publicació coetània –comparable a la finalitat cultural (al marge de la llengua vehicular) de la *Revista del Centre*– fou la valencina *Cultura* (1928). Vegeu: Miquel TRENCHS I MESTRE: «*Cultura*: índex de monografies», *Quaderns de Vilaniu*, 25, 1994, p. 3-47.

Ars, 1906

Revista del Centre de Lectura, 1922

i socials— era el que projectava l'entitat —amb l'edició de la revista, que no s'entenia sense el marc de dinàmica associativa general— a agrupacions culturals de la resta del Principat, aspecte encara per analitzar.

Aquesta etapa interanual del portaveu associatiu traduïa pel que feia als àmbits local i comarcal els corrents polítics definits nacionalment representatius de la menestralia i de les classes populars, i que essencialment es polaritzaven entorn del reformisme social i de noves concepcions culturals —lliurepensament, un cert nihilisme— i, als anys trenta, al voltant de l'ampli ventall del republicanisme catalanista. Fou aquest darrer codi cultural el que fou transmès per epígons generacionals dels anys trenta a nuclis resistents pertanyents a la primera meitat dels anys quaranta i cinquanta, un període que, dins la quarta etapa de la publicació de la revista, es pot desglossar en tres subetapes: 1952-1967 i 1968-1972 i 1972-1979.

Revista del Centro de Lectura (quarta època), 1974

meitat dels anys seixanta— on es possibilità —en un decidit procés de catalanització interna de la publicació encapçalat pel centenari del naixement de Pompeu Fabra (1868)— el fet de donar veu a manifestacions culturals que es produïen fora del Centre de Lectura, com fou l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear.

Si fèiem una comparació entre l'article tipus de la revista amb les incorporacions bibliogràfiques del Centre hi veuríem una certa connexió. Ara bé, la influència de noves lectures, de representacions teatrals, de taules rodones i l'influx de les seccions de Literatura, de Pedagogia, de Ciències Polítiques i Socials, que, és clar, cobraven expressió en la publicació del Centre, corresponien a una certa cohesió de grup de treball, la qual cosa equival a dir que la sèrie cronològica de la revista permet de recórrer els graons cívico-polítics del país: emergència de dissidències articulada entorn del fet político-cultural.

En efecte, l'escenari associatiu es traduïa —entre el 1972 i el 1979— en un progressiu relliu generacional quant a sumari de col·laboradors, els quals, entre la segona meitat dels

Des de la dècada dels anys cinquanta —la segona etapa evolutiva «liberalitzadora» del franquisme que no va arribar a controlar del tot esclatxes endegades per possibilistes del règim i per nuclis que des de l'exili interior impulsaren un nou procés de construcció nacional— fins a una certa recepció de la revolució cultural que suposà el maig del seixanta-vuit francès —que abastà fins a la segona meitat dels anys setanta—, la *Revista* introduí —en consonància amb els projectes intel·lectuals de la resta dels Països Catalans— nous corrents ideològics i metodològics, estètics i «polítics»: literatura existencial, estructuralisme, nou avantguardisme estètic, realisme/materialisme històric. Aquestes fites, és clar, es potenciaren en l'etapa 1968-1972, la qual marcava una frontissa envers el període —anys cinquanta i primera

anys seixanta i la segona meitat dels anys setanta, estudiaven essencialment a la Universitat de Barcelona. D'on sorgeixen els estudis sistemàtics sobre sociologia comarcal;⁵ la recuperació de la memòria literària amb vocació d'avantguarda;⁶ l'establiment d'episodis de la història contemporània;⁷ l'anàlisi sobre l'estat de conreus i del projecte de política agrària;⁸ la recepció de referents pedagògics,⁹ d'història de l'art (Marià Fortuny);¹⁰ el bastiment de la memòria històrico-política (Rovira i Virgili);¹¹ els estudis de prospectiva urbana i geogràfica,¹² i els treballs sobre memòria literària (Prous i Vila).¹³

La revista s'incorporava,¹⁴ sota una estètica motivadora, al ventall de publicacions nacionals que proclamaven la fi de l'esteticisme –la literatura per la literatura– davant l'auge del realisme històric a través de la recepció de l'obra d'Arnold Hauser: *Història social de l'art i de la literatura*, i, doncs, la socialització de l'imperatiu ètic definit per la funció alliberadora de la cultura, en clau de la recepció del missatge pedrolà.¹⁵ En conjunt, la dècada dels anys setanta recuperava en part –amb noves concepcions metodològiques– l'orientació nacional de l'etapa dels anys vint i trenta en el sentit d'aglutinar-ne portaveus generacionals –Josep Iglésies– i de fer-ne una projecció de modernitat a través de canals d'expressió –teatre– que connectaven amb la cultura europea a través de les traduccions del Dr. Bonaventura Vallespinosa.

No fou casual que en aquest context modernitzador la política editorial del Centre comptés amb edicions pròpies des del 1979 –assaig i narrativa– a fi de donar sortida a recerques d'abast intermedi, és a dir, compendis sobre noves matèries que aleshores quasi no s'havien estudiat: història del periodisme, reedició de referents ideològics i d'economia regional –*Què és socialisme?* de Josep Recasens i *La crisi del Priorat* de Romà Perpinyà Grau.

5 V. DAURA: «Breu panorama del futur de les nostres comarques», *RCL*, 238, setembre, 1972.

6 Vegeu-ne el monogràfic sobre el modernisme publicat als números 239 i 248 (octubre, 1972/juliol, 1973).

7 Vegeu la sèrie d'articles de M. D. Capdevila sobre el portaveu socialista local *La Justícia Social*, *RCL*, 250, setembre, 1973–258, maig, 1974.

8 «L'avellaner al Camp», *RCL*, 244-245, març-abril, 1973; «Monogràfic agricultura», *RCL*, 295, juny, 1977.

9 *RCL*, 254, gener, 1974.

10 *RCL*, 261, agost, 1974.

11 A. BLADÉ I DESUMVILA: «A l'ocasió del 25 aniversari de la mort del gran tarragoní: Rovira i Virgili», *RCL*, 262, setembre, 1974, p. 2-4.

12 Fou del tot innovador en el moment de la publicació –donar compte de la sociologia urbana viscuda pels nouvinguts– el monogràfic del número 259 de la *Revista* (juny 1974) «notícia del barri Gaudi».

13 *RCL*, 308-316, març, 1979.

14 Caldrà fer, en definitiva, un estudi monogràfic sobre l'etapa de la *Revista* des del 1972 al 1979 a fi de concretar els corrents estètics, ideològics i literaris que són aplicats –com a aportació màxima– al coneixement de la realitat del Baix Camp i, en conseqüència, del que s'esdevenia a la resta del país.

15 P. ALBANELL: «Unes notes sobre Pedroló», *RCL*, 293-294, abril-maig, 1977, p. 59-60; J. MURGADES BARCELÓ: «Qüestió de límits», *RCL*, 299-308, octubre, 1977, p. 44-52.

Revista del Centre de Lectura (setena època), 2003

fet que no es donà amb la mateixa intensitat en publicacions d'altres ateneus.¹⁷

Ara bé, si he esmentat el mot «crisi» no és a contracor, sinó que la necessitat d'un plantejament de projecció enllà del context territorial més proper ocasionà una pregona renovació de la revista quant a orientació durant els tres primers anys del nou segle XXI. L'introït d'aquest propòsit correspongué a una etapa de transició concretada en els 72 números publicats durant la sisena etapa –octubre 1993-juny 2001–, alguns aspectes tractats de la qual –vindicació d'exponents culturals i polítics canònics, prospectiva comarcal i balanç estètic¹⁸ foren impulsats durant el període següent. Amb tot, l'etapa esmentada

La continuïtat del projecte ha dut a editar volums miscel·lanis fruit de jornades temàtiques que relacionaven perspectives nacionals amb dinàmiques territorials: la qüestió nacional ibèrica, el Modernisme, el Noucentisme, la història de l'independentisme, els efectes de la crisi estructural del capitalisme. L'àmbit d'abast d'aquesta línia editorial –fonamentalment a partir dels anys vuitanta del segle passat– han estat els centres universitaris i els centres d'estudis.¹⁶

Aquest balanç, però, no fou homogeni. La revista del Centre conegué una crisi de conceptualització en el decurs de la dècada dels anys vuitanta –emergència de la post-modernitat i del relat denominat «pensament feble»– la qual cosa es reflectí en un eclecticisme de plantejament en intentar sumar-hi el protagonisme de la generació nascuda a l'entorn de començaments dels anys seixanta. Fou el que s'esdevingué en la cinquena etapa (octubre, 1987 – juny, 1993),

16 P. ANGUERA NOLLA: «Edicions 100 +13 llibres», *RCL*, 1r trimestre, 2006, p. 41.

17 Fou el cas de la revista *Ressò* començada a publicar el 1981 per l'Ateneu Popular de Ponent de Lleida.

18 Vegeu, com a exemple el número dedicat a «El llegat de Joaquim Santasusagna», *RCL*, 5, febrer, 1994; a Josep ALADERN, *RCL*, abril, 1994; «Antoni Rovira i Virgili: 50 anys de la mort d'un referent nacional», *RCL*, 54, juny, 1999; el número dedicat al «Desenvolupament dels pobles del Priorat», *RCL*, 68, febrer, 2001; número dedicat a l'«Art contemporani a la Catalunya Meridional», *RCL*, 72, juny, 2001.

tenia prou afinitats d'orientació amb d'altres publicacions associatives com la de l'Ateneu Barcelonès, *Ateneu. Revista de Cultura* (1985-2003).

Fou així que els vuit números publicats entre el 2001 i el 2003 recuperaren l'esperit editorial de la *Revista* dels anys vint i trenta, i de l'etapa 1972-1979 en un doble sentit. Primerament, en voler estendre les col·laboracions arreu de tota la nació cultural, la qual cosa obria la publicació a opinions no prou conegudes al Principat. Els dos monogràfics dedicats a Joan Fuster i als Països Catalans suposaren una fita pel que fa a tota la història de la revista. Segonament, perquè aquesta etapa volia aportar anàlisi des d'àrees de coneixement interdisciplinari: no únicament literàries. Tot plegat, el que mogué el nou projecte fou el batec comarcal arreu del país, tal com expressà l'article de Josep Murgades en el dossier dedicat al Noucentisme.¹⁹

La continuïtat de la publicació –sota la mateixa etapa, però amb canvi de direcció– mirà de continuar l'esperit emprès, fet que s'assolí en els números centrats –dels tres que se'n publicaren entre el 2004 i el 2006– als condicionaments econòmics i polítics a les comarques del Camp i al projecte d'una Unió Europea.²⁰

Com valorar en conjunt el capital cultural al·ludit? Si prenem com a referència el sud del Principat, el conjunt de publicacions del Centre de Lectura esdevé un notable far intel·lectual en el context associatiu cultural. Actualment no es coneix la densitat editorial a cap altra institució d'orientació semblant –no hi incloc centres d'estudis comarcals– en l'àrea d'influència meridional.

A partir d'aquí, l'aportació –i la rellevància– dels més de cent cinquanta anys –amb interrupcions de tipus polític (repressió governamental), pressupostari, cerca de relleu generacional– d'iniciativa editorial del Centre rau a haver confegit un univers referencial, conceptual, comunitari, amb el qual s'ha identificat i s'identifica el pol cultural més important de la ciutat amb vocació popular. Per aquest motiu podem parlar –superant l'esperit de campanar– amb tota la precaució que calgui, que les publicacions de l'entitat –sempre articulada al voltant d'un nucli intel·lectual capdavanter– han col·laborat a construir un relat col·lectiu de ciutat, de comarca i de nació: una comunitat imaginada. I aquesta fita d'identificació –prenent com a punt comparatiu la coetaneïtat– ha estat fonamentalment assolida –com he intentat d'exposar– en tres períodes de la publicació: 1920-1934, 1972-1979 i 2001-2003/2005. Cada imaginari que s'hi organitza i s'hi vehicula –és una obvietat– correspon a moments identitaris del teixit sociocultural.

19 Josep MURGADES: «Definició (territorial) de noucentisme», *RCL*, 2, 1r trimestre 2002, p. 10. De fet aquest article serveix per definir el sentit de la revista al llarg de la seva història i, especialment, la dècada dels anys vint i trenta.

20 «El Camp de Tarragona: present i futur», *RCL*, 9, 4t trimestre, 2004; «Vers on va la Unió Europea», 10, 1r trimestre, 2005.

Passat, present i futur de les Edicions del Centre de Lectura

Natàlia Borbonès

La profusa i notable activitat editorial del Centre de Lectura és una de les iniciatives que més destaquen de l'entitat i que més la singularitzen d'altres ateneus culturals del país. Des del 1979 fins al novembre del 2016, s'han publicat 136 títols amb una mitjana de 3,5 llibres anuals, una xifra important per a una empresa no comercial i que depèn dels recursos propis.

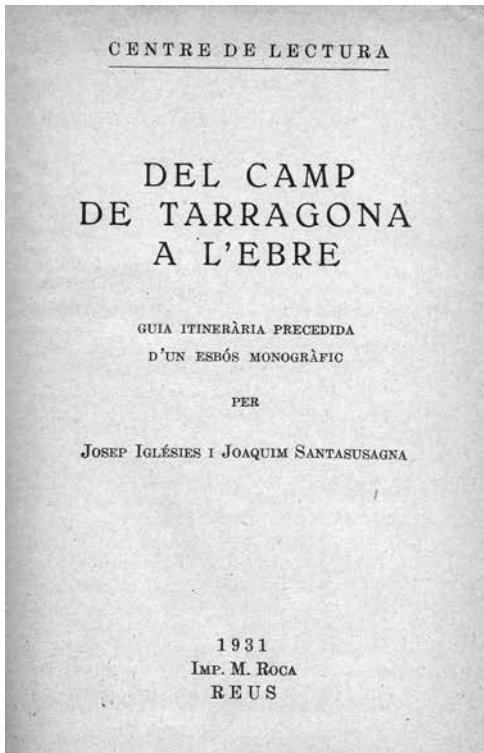
Parlem del 1979 perquè és l'any en què podríem afirmar que l'entitat reprèn les motivacions de l'any 1927, en què el Centre de Lectura va deixar de ser «un nucli simplement transmissor de cultura» per iniciar «una funció creadora i de nucli propulsor actuant com a editor de llibres a més de publicar la revista», tal com va assenyalar Pere Anguera a *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana* (1977). I així és. El gener del 1928 la Junta encapçalada per Pau Font de Rubinat ja té preparada una ambiciosa proposta editorial: reunir en un volum les traduccions de Víctor Hugo al català que s'havien publicat a *El Eco del Centro de Lectura*. El projecte engresca perquè poques setmanes després un seguit de personalitats, encapçalades per Josep Iglésies, signen una comunicació on afirmen que «ens plauria de veure com pren florida una editorial que tingué cura d'embarcar els treballs que per la seva extensió i interès van més enllà de les possibilitats d'una revista. [...] Advoquem, doncs, per la creació de les Edicions del Centre de Lectura.» El document també aporta idees per finançar l'editorial i, sobretot, ofereix una primera llista de les obres a publicar: *Archiepiscopologi de la Santa Metropolitana Iglésia de Tarragona*, obra inèdita escrita al segle XVII pel canonge Josep Blanch; *Llibre de la història catalana en lo qual se tracta de història o descripció natural, ço és de coses naturals de Cathaluña*, escrita al segle XVI pel jesuïta reusenc Pere Gil; *Llibre de la Cadena de Reus*, en què es guarden les ordinacions de la vila, i les obres inèdites i els manuscrits revisats del folklorista Cels Gomis. Al costat de volums erudits o científics, s'aconsella incloure llibres de «literatura pura» com dos poemaris inèdits de Ramon Blasi i Ventura Gassol. A més a més, hi proposen reeditar llibres de tema o autor de Reus i la seva comarca que ofereixin un interès elevat.

Fotografia de Carles Fargas

Però del llistat d'obres esmentat, no se'n publicarà cap. Dificultats de tota mena ho impediran, a banda que la *Revista* continuarà sent el mitjà preferit per publicar comunicacions i ponències de seminaris i altres activitats organitzades pel Centre. Només tres llibres portaran el segell de les Edicions del Centre de Lectura abans de la guerra: les tres guies excursionistes de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna, és a dir, *Les muntanyes de Prades, el Montsant i la serra de la Llena* (1929), *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* (1931) i *Les valls del Gaià, del Foix i del Miralles* (1934). I totes tres van obtenir una gran acollida de públic i crítica.

Com ja s'ha apuntat al principi, caldrà esperar l'any 1979 per recuperar les Edicions del Centre de Lectura, tot i que durant el franquisme, en concret l'any 1951, es funda l'Associació d'Estudis Reusencs (AER), la qual en la col·lecció Rosa de Reus publicarà monografies d'història local. És pertinent esmentar l'AER aquí perquè va néixer a redós del Centre de Lectura, tant perquè els seus promotors n'eren socis com perquè la seva seu social era, i encara és, la de l'ateneu del carrer Major.

Portada de la guia excursionista *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna, 1931

Cartell de la Diada de Sant Jordi de 1979 amb els primers volums de les Edicions del Centre de Lectura (fons de Pere Anguera, Arxiu Municipal de Reus)

Qui era el president de l'entitat el 1979, Jordi Escoda, recorda en el documental *Pere Anguera. Tres segles, una veu* (Àcid Factory, 2012) com en una conversa al cafè de l'entitat va acordar amb l'aleshores jove historiador impulsar una activitat editorial pròpia de l'entitat. Anguera en portaria la direcció editorial i Escoda s'encarregaria de les subscripcions, les quals encara ara són el principal suport econòmic de la iniciativa. En els inicis d'aquesta etapa, existien dues sèries de publicacions, una de creació i una altra d'assaig. La primera es va deixar aviat de banda per centrar la col·lecció en els treballs d'assaig «de manera que el territori pogués comptar amb títols que abastessin investigacions històriques, lingüístiques i literàries, llibres de memòries, guies de muntanya i actes de congressos científics», recorda la historiadora i actual responsable de les Edicions, Mercè Costrafreda, en l'article «Les Edicions del Centre de Lectura. Una continuïtat», publicat en l'edició digital de la *Revista* l'any 2013. Les publicacions comencen la seva singladura sota la direcció

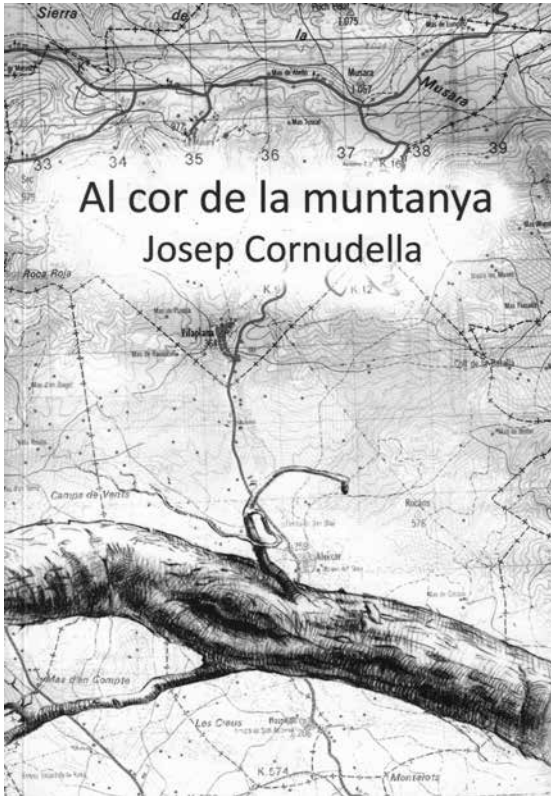
Coberta del llibre *Entre la revolució i la guerra* de Joaquim Santasusagna (1983), número 12 de la col·lecció d'assaig de les Edicions del Centre

Coberta del llibre *A bodes em convides. Estudis d'història social* de Pere Anguera (1987), número 23 de la col·lecció d'assaig de les Edicions del Centre

d'Anguera, que, segons l'opinió de l'expresident de l'entitat Josep M. Balañà expressada en el documental esmentat, «fou, de fet, la seva pròpia col·lecció». Una col·lecció que es distanciava de les publicacions de l'AER, «diguem-ne massa cultes o noucentistes», per agafar un ventall «més popular». Anguera fou pràcticament fins a la seva mort, l'any 2010, l'ànima única de les Edicions.

El primer número de la col·lecció fou un títol firmat pel mateix Pere Anguera i Rosa Cabré, *Ideologia i història dels diaris reusencs en català*. A partir d'aquí, es van anar publicant els llibres, molts dels quals eren els treballs guanyadors del premi Antoni Pedrol Rius, ja desaparegut; altres, investigacions que es duïen a terme a universitats catalanes,

Coberta del llibre *Al cor de la muntanya* de Josep Cornudella (2012), número 121 de la col·lecció d'assaig de les Edicions del Centre

més difusió dels llibres. I de l'altra, els canvis en l'aspecte formal d'algun dels volums i, fins i tot, la introducció de temàtiques que s'escapen de la historiografia local. Aquesta novetat es va fer palesa en els títols publicats al voltant de la celebració, l'any 2009, dels 150 anys de la fundació del Centre de Lectura: *Blog de treball*, de Salvador Juanpere (2009); *150 autògrafs* (2010), recull dels textos i imatges de l'exposició sobre el llibre de signatures de l'entitat que es va exhibir l'any 2009; *Les ciutats del món* (2010), edició facsímil de l'obra de Josep Iglésies del 1948 actualitzada amb les aportacions d'escriptors, fotògrafs i dibuixants del Camp de Tarragona; i *Història de Reus a través del ball* d'Aleix Cort (2011).

El pas de l'era analògica a la digital també ha suposat canvis en les Edicions del Centre de Lectura, ja que al web de l'entitat és possible descarregar actualment dos títols: el ja

sobretot a la Rovira i Virgili; i altres, encàrrecs directes d'Anguera a historiadors i investigadors, dels quals «ell feia el seguiment puntual fins al darrer moment quan el llibre sortia a la llum, sota la inflexible i precisa vigilància lingüística del recordat Ramon Amigó», apunta Costafreda. Es fa difícil destacar títols concrets de la col·lecció, tot i que ho podríem fer amb *Manual de la Companyia Nova de Gibraltar*, de Pierre Vilar i amb traducció de Venanci Bonet (1990), perquè aquest testimoni de l'activa vida comercial catalana durant la guerra de Successió traspassava el pur interès local; *Josep M. Fontana i Tarrats. Biografia política d'un franquista*, de Joan Maria Thomàs (1997), per la repercussió que va tenir fora de Reus; i *Les muntanyes de Prades. Guia itinerària*, de Rafael Ferré (1995), un autèntic *best-seller* per a l'entitat, amb dues edicions.

Amb el nou mil·lenni, les Edicions han sofert canvis. D'una banda, l'entrada com a coeditor, l'any 2012, d'Arola Editors, determini que es va prendre per optimitzar recursos i per obtenir

esmentat 150 autògrafs i el llibre de Jaume Massó *Patrimoni en perill: notes sobre la salvaguarda dels béns culturals durant la Guerra Civil i postguerra (1936-1948)*, la versió en paper del qual es va publicar l'any 2004. I un títol que no s'ha plasmat en un volum físic de les Edicions: la novel·la curta *L'home que ponía ous* de Rosa Pagès (2012). La progressiva digitalització de les Edicions o la incorporació en el catàleg de títols pensats exclusivament com a llibres digitals semblen camins de futur per a una iniciativa que, malgrat els anys i els alts i baixos, el Centre de Lectura ha consolidat. Segur que amb el múscul que li és propi, l'entitat sabrà adaptar les seves Edicions als nous temps.

El Teatre Bartrina, cent deu anys d'història Dolors Juanpere i Xavier Filella

Conjuntament amb la Biblioteca, el Teatre Bartrina ha estat un dels principals motors del Centre de Lectura que ha irradiat cultura en l'àmbit local i nacional. L'origen del Teatre Bartrina, l'any 1905, presenta el mateix ideari que el dels fundadors del Centre: un grup de ciutadans que s'associen per afavorir el conreu de les arts, el teatre, la música i la dansa.

El Centre de Lectura havia gestionat durant la segona meitat del segle XIX els Jardins de l'Euterpe i havia programat alguna temporada al Teatre Principal. També havia proposat a la societat El Círcol de gestionar conjuntament el Teatre Circ (un teatre d'estiu, prefabricat, de fusta), però, finalment, es va considerar millor disposar d'un teatre propi. El 1904 el Centre de Lectura disposa d'un teatre d'estiu als jardinetes de l'entitat, amb gran èxit de públic, la qual cosa provoca que l'any següent, el 1905, s'hi fessin unes petites obres, es cobrís i es convertís en el Teatre del Centre de Lectura, avui Bartrina.

A la revista del Centre de Lectura del febrer de 1904, es publica tota una declaració d'intencions pel que fa a la necessitat de disposar d'un altre teatre a la ciutat, malgrat que ja funcionessin el Fortuny i el Teatre Circ. Llegim textualment: «cal un altre teatre per revitalitzar la vida cultural de la ciutat. El teatre del Centre de Lectura neix amb la voluntat de fer cultura i apartar-se del teatre que es pot veure a la ciutat, perquè a Reus encara no ha arribat la modernitat, l'avantguarda cultural que ja floreix per tot Catalunya».

Des de la representació de *Lo primer amor* de Josep Martí Folguera aquell 19 de març del 1905 fins ara les vicissituds per les quals el teatre ha passat han estat moltes. L'any 1908 arriba el cinema i s'hi instal·la un cinematògraf Gaumont amb la corresponent instal·lació elèctrica. Deu anys més tard, el 1918 s'inicia un nou procés de construcció i millora: es passa del gas a l'electricitat i s'enderroquen unes cases al carrer de l'Abadia per guanyar espai, tot mantenint l'estructura inicial. També el teatre del Centre de Lectura passa a dir-se Teatre Bartrina, en homenatge al poeta i activista Joaquim M. Bartrina, estretament vinculat durant la seva curta vida al Centre de Lectura. Aquesta reforma segueix un projecte de Josep Simó Bofarull i manté l'estructura original ideada per J. Batlle l'any 1905. La decoració anà a càrrec de l'escenògraf del Teatre Romea de Barcelona, Josep Rocarol. El Centre de Lectura torna a reivindicar «la necessitat que té la ciutat d'un teatre dedicat a

Panoràmica del Teatre Bartrina, anys vint

les arts escèniques, un altre teatre». Una necessitat que es va tornar a esgrimir setanta anys després, per endegar la definitiva remodelació del Bartrina.

L'any 1924 s'hi construí la platea mòbil que ha perdurat en el temps i que constitueix un dels principals trets identitaris de l'equipament que permet utilitzar el pati de butaques per a activitats culturals diverses.

Després de la guerra els teatres de la ciutat van ser intervinguts pel règim franquista i no fou fins als quaranta que van registrar alguna activitat, sempre vetllada, vigilada i censurada pels que manaven. Fins i tot s'hi van celebrar combats de boxa a la platea. Però a partir dels cinquanta s'anava recuperant la programació teatral: el Teatre de Cambra, fundat per Bonaventura Vallespinosa, ofereix una programació arriscada al Bartrina, programant a l'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Una jove Núria Espert hi va estrenar *La veu humana*, de Cocteau, traduïda al català per Vallespinosa. Això era el 1955 i 1956. Després el Teatre de Cambra passà al Fortuny durant dues temporades, però va resultar un error, i el

Càl. Gub. de Letúrs (Reus) A. 121936

TEATRE BARTRINA
MAJOR, 15 REUS TELEFON 618

**GRAN SESSIÓ Extraordinària i única
de cinema rus**

Dissabte, dia 5 de maig de 1934. A les 10 de la nit

L'obra cabdal del cinema soviètic
dirigida per A. DVORCHENKO

LA TERRA
(Autoritzada per la Censura)

Començarà la sessió amb la divertida pel·lícula de CHARLOT
Charlot al carrer de la Pau

La Terra és un film rus, amb totes les seves característiques de novetat i de tècnica original i personalíssima, degut a la direcció d'A. Dvorchenko.

La Terra reflexa la transformació al camp amb les lluites internes i externes.

La Terra és un film que s'ha fet amb la més alta concepció humana.

La Terra és el document més pur per a conèixer la vida dels pagesos russos en la seva lluita heròica per crear noves formes de vida.

La Terra serà comentada per **J. MUSTE**
de la Secció de Literatura i Belles Arts de l'Ateneu Enciclopèdic de Barcelona

Preus Popularíssims.

Seient platea i principal.	1.-	pta
DAVANTERA	0'80	"
GENERAL	0'95	"

(Inclou l'impost de la mendicitat)

Cartell d'una projecció de cinema soviètic al Bartrina, 1934

català que va guanyar Jaume Melendres amb l'obra *Meridians i Paral·lels*, prohibida per la censura franquista. Els anys vuitanta s'hi va traspasar el Concurs Exposició Nacional de Roses que abans es feia a la Sala Fortuny. El teatre necessitava urgentment una restauració i l'adaptació als nous estàndards; requeria un escenari de bo de bo. Hi havia un costat de l'escenari que topava amb una casa annexa (que sota la presidència de Josep Maria Balaña el Centre havia adquirit) i que calia enderrocar per tal de plantejar un nou projecte complet.

1958 va plegar veles. El 1962 l'Agrupació Pericial amb Xavier Amorós i Joan Ballester al capdavant ho va tornar a intentar fins al 1967. Ricard Salvat, Núria Espert, Salvador Espriu, Maria Aurèlia Capmany, Fabià Puigserver, entre molts altres, participaren en tots aquests projectes.

Al Bartrina, també s'hi va projectar cinema comercial durant força anys, fet que van gestionar diversos empresaris. Els anys 1968 i 1970 s'hi va tornar a crear el Teatre de Cambra (que va programar uns anys Ramon Llop) i el 1969 va néixer el Cineclub, que avui encara programa pel·lícules en versió original. Els anys setanta la programació del Bartrina va tornar a tenir un cert nivell amb La Cuadra, de Sevilla, diversos espectacles d'Elis Joglars (en acabar-se la representació de *La torna*, el 2 de desembre del 1977, van detenir-ne els actors), els primers espectacles dirigits per Lluís Pasqual, com *La setmana tràgica* i *Leonci i Lena*... També l'any 1970 s'hi va celebrar l'acte de lliurament del Primer Premi Reus de Teatre en

Panoràmica del Teatre Bartrina en l'actualitat

El 1983 es va formar un grup de teatre independent a la ciutat, el Col·lectiu de Teatre La Vitxeta que resultarà cabdal en la recuperació del Bartrina. El 1988, quan es va inaugurar el remodelat Teatre Fortuny, va encapçalar juntament amb el Centre de Lectura una campanya ciutadana per recordar i reivindicar la necessitat d'un altre teatre a la ciutat. El títol del manifest era: «El Bartrina, un teatre necessari» i es comprometia, com així ho va fer, a generar continuades propostes, fent evident que un segon teatre, el Bartrina, podia tenir vida pròpia, plena d'activitat i contingut. El Col·lectiu de Teatre La Vitxeta, des del 1983 va produir molts espectacles i va fer més d'un centenar de representacions al Bartrina. En una de les seves visites al teatre, Fabià Puigserver, reivindicava: «Si deixeu que es perdi aquest teatre mereixeu pena de mort.» També, a partir del 1989, l'Institut Municipal d'Acció Cultural hi va programar temporades regulars que van contribuir a recuperar nous públics i a justificar la restauració de l'equipament.

Panoràmica del Teatre Bartrina en l'actualitat

La suma de moltes coincidències va permetre afegir la reforma del Bartrina a la llista de teatres que el Ministeri d'Obres Públiques, d'acord amb el Ministeri de Cultura, rehabilitava per tot l'Estat espanyol, amb un pla de suport a ajuntaments. Una gestió coordinada en la qual el Centre de Lectura i l'Ajuntament es van posar d'acord per tal de superar diversos requisits públics, el més important, la titularitat del teatre. El Centre de Lectura va ser molt generós i va cedir gratuïtament el dret de superfície del solar per trenta anys a l'Ajuntament amb la voluntat de crear un consorci que es gestionés conjuntament.

Entre els anys 1995 i 1997, es va recuperar el Bartrina, se'n va remodelar la sala, tot i mantenir el seu encant original, es va dotar d'una caixa escènica tècnicament molt preparada i pràctica per a tot tipus d'espectacles i se li va afegir un edifici annex, modern, amb façana a la plaça del Teatre, amb camerinos, sales d'assaig i comunicació directa amb el Centre de Lectura. També es va mantenir la seva platea basculant que permet, amb un

Detall de l'effigie de Joaquim M. Bartrina que presideix el teatre

mecanisme molt pràctic, anivellar-la i poder acollir espectacles (com la reposició l'any 2000 de *La nit de les tribades*, de Per Olov Enquist, que el seu dia havia dirigit Fabià Puigserver) o l'exposició de roses. El projecte de remodelació va anar a càrrec de l'arquitecte Anton Pàmies Martorell, que també es va encarregar posteriorment de les obres de la plaça del Teatre. Joan Ballester es va encarregar del seguiment a peu d'obra, la qual cosa va propiciar que la reforma durés només dos anys.

El Bartrina remodelat i de titularitat municipal es va inaugurar el 21 de maig del 1997. Lluís Pasqual va muntar un espectacle especial: *Benvinguts*, amb textos de Frederica Montseny, M. Aurèlia Capmany, Montserrat Roig i Mercè Rodoreda que van interpretar les actrius Montse Guallar, Emma Vilarasau, Montserrat Salvadó i Dolors Juanpere, acompanyades per l'Orquestra Camerata XXI. La inauguració va durar deu dies, amb un cicle d'espectacles, coordinat pel mateix Pasqual, en què el mateix director i Núria Espert van

estrenar *La oscura raíz* de Garcia Lorca. La companyia d'Antonio Canales, Els Joglars, l'Orquestra de cambra del Teatre Lliure, el Col·lectiu La Vitxeta, Gossos... formaven part del cartell del cycle inaugural. Una comissió artística formada per tres persones seria l'encarregada de programar i decidir la línia artística del teatre (Ramon Gomis/Xavier Filella/Lluís Graells; Joaquim Mallafre/Dolors Juanpere/Ferran Madico; Xavier Graset/Francesc Cerro/Rosa Mateu; Xavier Graset/Lluís Pasqual/Ramon Gomis).

El temps es va encarregar de demostrar la capacitat de generar activitat teatral de manera continuada i veure com la inversió feta havia estat molt profitosa. Una optimitzada plantilla fixa va permetre obrir prop de tres-cents dies a l'any el teatre. L'ocupació i oferta del teatre a partir del 1997 ha estat altíssima i molt sòlida; hi ha contribuït, en primer, lloc la residència i les produccions locals de la mà del Col·lectiu de Teatre La Vitxeta (fins 2003), el Grup de Dansa Neoclàssic (fins l'any 2000), el Tebac i l'orquestra Camerata XXI; en segon lloc, les programacions professionals regulars trimestrals i, finalment, les coproduccions d'abast nacional, fins al 2005 entre el Consorci del Teatre i altres teatres públics i privats i a partir de 2005, i fins a 2012, a través el centre de producció nacional, el Centre d'Arts Escèniques de Reus (CAER), dotat pel Departament de Cultura de la Generalitat.

Algunes coproduccions destacades del primer període van ser *Ricardo i Elena* amb la companyia de Carles Santos (2000), *Taurons*, de David Mamet, dirigit per Ferran Madico (2000) amb Lluís Homar al repartiment, *Edipo XXI* (versió de Lluís Pasqual sobre la tragèdia de Sòfocles) amb Alfredo Alcon al capdavant (2002) i *Wit* (de Margaret Edson) amb Rosa Sardà (2003), dirigides per Lluís Pasqual; *Final de partida*, de Beckett, amb Jordi Boixaderas i Jordi Bosch (2005) coproduïda amb la sala Muntaner, dirigida per Rosa Novell, i algunes coproduccions amb el Teatre Lliure: *Tot esperant Godot*, de Beckett, amb direcció de Pasqual amb Eduard Fernández, Anna Lizaran, Marc Martínez i Francesc Orella (1999), *El tercer policia*, de Flann O'Brien (2000), *Unes polaroids explícites*, de Mark Ravenhill (2001), *Ronda de mort a Sinera*, d'Espriu dirigida per Ricard Salvat (2002), *Romeu i Julieta*, de Shakespeare dirigida per Josep M. Mestres (2003), *Santa Joana dels escorxadors*, de Bertolt Brecht dirigida per Àlex Rigola (2004).

El Bartrina també ha acollit representacions del Festival de Mim i Teatre Gestual COS (l'any 2004 va actuar-hi Marcel Marceau amb una conferència), de circ (festival Trapezi), molts espectacles de Dansa (IT Dansa, Lindsay Kemp, Cia de Dansa Robert G. Alonso, Sara Baras, Àngels Margarit, Marta Carrasco, Sol Picó...), la Nit del Claqué, les projeccions del Festival Europeu de Curtmetratges (des del 2002) i del festival Memorimage (des del 2006), la programació en versió original del Cineclub i les programacions musicals de l'AMCA, del cycle Ressonans a Catalunya o del desaparegut Festival Internacional de Jazz de Reus. L'escenari del Bartrina va acollir durant uns anys els lliuraments dels Premis Reus en el quals van participar La Locomotora negra, Manolo Sanlúcar i Nina, entre d'altres.

Amb la creació del Centre d'Arts Escèniques de Reus l'any 2005 la ciutat semblava avançar cap a un teatre complet. Aquell que no només es dedica a programar i tirar endavant propostes locals sinó que hi incorpora l'arrel creativa professional, s'avançava en la definició d'un model de producció en xarxa. Després la xarxa es va completar amb Girona (Teatre del Canal) i Terrassa. La notícia de la creació del CAER la va donar la Consellera de Cultura de la Generalitat, Caterina Mieras, quan van anunciar el 10 de juny del 2004, a Reus, la creació del primer centre nacional de producció escènica fora de Barcelona que contemplava inicialment un contracte programa per a quatre anys (2005-2008). La direcció artística per a aquest període se li encarregaria a Ferran Madico. A partir del 2009 el pressupost es va aprovar anualment fins a l'any 2012. Unes noves produccions que des d'una visió multidisciplinària contemplaven tots els camps i gèneres vinculats amb les arts escèniques: el teatre de text, el teatre gestual, el circ, la música i la dansa contemporània.

L'any 2005 es va estrenar el centre amb un esdeveniment teatral: *Casa i Jardí* d'Alan Ayckbourn, dirigida per Ferran Madico. Del 13 al 23 d'octubre, 8.321 espectadors van assistir a les dinou representacions al Teatre Fortuny (4.702 espectadors) i al Teatre Bartrina (3.619). Ha estat l'espectacle teatral més vist a Reus en les darreres dècades i va representar un punt culminant en la trajectòria escènica de la ciutat en el qual els nostres teatres van ser alguna cosa més que recipients teatrals, convertint-se en centres de producció d'abast nacional. L'espectacle («un formidable producte comediogràfic del britànic Alan Ayckbourn») va ser representat de manera simultània en els dos teatres amb una sèrie de personatges que es traslladaven d'un a un altre escenari. Amb traducció de Joaquim Mallafrè, es representà simultàniament als teatres Fortuny (*Jardí*) i Bartrina (*Casa*); comptà amb un repartiment de primera línia del teatre català: Andreu Benito, Rosa Novell, Mar Ulldemolins, Ricard Borràs, Rosa Renom, Dafnis Balduz, Pep Tosar, Carles Martínez, Lluïsa Castell, Maria Lanau, Anna Güell, Xavier Capdet, Carme Fortuny i Mercè Martínez. Tot el sector professional teatral hi va ser present i la crítica li va donar una molt bona acollida en les pàgines especialitzades i suplementes culturals (*El País*, *La Vanguardia*, *El Punt*, *El Periódico*, *Avui*, *Diari de Tarragona* i al seu suplement: *Diari de Reus*).

La llista d'espectacles produïts i coproduïts pel Centre d'Arts Escèniques de Reus va ser extensa, molt fructífera, i en la qual hi van participar els principals actors, directors i escenògrafs del sector teatral del país i també local. Espectacles estrenats al Teatre Bartrina van recalar després als principals teatres del país i van fer gira per Catalunya, Espanya i l'estranger: *Mòbil* de Sergi Belbel dirigit per Lluís Pasqual; *Adreça desconeguda* de Katherine Kressman Taylor i *Carta d'una desconeguda* d'Stefan Zweig i *La dona justa* de Sandor Marai versionada per Eduardo Mendoza dirigides per Fernando Bernués, *L'espíadimonis* de Ramon Gomis dirigit per Iban Beltran, etc.

Cartell del cicle inaugural dirigit per Lluís Pasqual, després de la remodelació del Bartrina, 1997

Altres produccions van recollir els treballs de creadors de les nostres comarques: *Que demà me'n recordi*, amb un format multidisciplinari (dansa, música projeccions audiovisuals), dirigida per Rosa Mateu, recollia una selecció de peces d'autors reusencs com Gabriel Ferrater, Ramon Gomis, Jordi Agràs, Hortensi Güell i Pere Cavallé, recopilats per Fina Masdéu; *Una nevera no és un armari*, de Miquel Argüelles, dirigit per Jordi Vall. Les produccions de Reus van editar-se a través d'Arola Editors com a «Textos del Centre d'Arts Escèniques de Reus». També a través d'aquesta editorial es van anar publicant els premis de teatre Joaquim Maria Bartrina que, des del 2000 fins a l'any 2009, va dotar l'IMAC (dels vuit convocats un, el del 2007, es declarà desert). En van resultar guanyadors els escriptors: Rosa Maria Isart, Miquel Argüelles, Beth Escudé, Vicent Tur, Marta Buchaca, Jordi Faura i Ferran Joanmiquel Pla.

L'any 2005, coincidint amb els cent anys del teatre, es van presentar al Centre els dos volums de *100 anys de Teatre Bartrina* que va recopilar Albert Arnavat dins la col·lecció «Les arts» de Pragma Edicions. En el volum primer es fa un repàs exhaustiu de les diferents programacions teatrals: Rosa Cabré s'ocupa del període del 1904 al 1939 i Francesc Massip del 1939 al 1994.

Actualment el consorci del teatre programa trimestralment però sense apostar per la producció i la coproducció d'espectacles.

El Teatre Bartrina és inseparable de la història del Centre de Lectura, amb èpoques més reeixides que altres que coincideixen amb moments alts i baixos de l'entitat i la ciutat.

El Cineclub del Centre de Lectura. Del plaer de la mirada a la gosadia del debat Isabel Martínez

Reivindicava l'escriptor alemany J.W. Goethe l'ull com l'òrgan amb el qual havia comprès el món. Un sentit, el de la vista, que permet la percepció física de la realitat, obre la porta a possibles interpretacions i, a més, possibilita la delectació estètica del nostre entorn. Emprant una tecnologia que s'assembla a l'ull humà, a les darreries del segle XIX, els germans Lumière van inventar el cinematògraf, un aparell que ràpidament va passar de generar mirades encuriosides a salons i fires a profitós negoci d'entreteniment adreçat, sobretot, a les masses urbanes. Estigmatitzat durant dècades com a simple espectacle d'entreteniment destinat a la població menys instruïda, el cinema ha estat, també, en la seva més que centenària història una finestra oberta al coneixement d'altres realitats, a l'expressió artística i experimental i un mitjà de denúncia social.

Uns mesos després que es realitzés la primera projecció cinematogràfica a Barcelona el 1896, Reus va acollir la primera exhibició pública de les encara anomenades «fotografies animades» el 20 de febrer de l'any següent al Cafè de París de Reus.¹ Més de mig segle després de l'assistència a aquella sessió, un dels reusencs presents, Florentí Cubells, explicava que l'espectacle no havia comptat amb «anuncis sensacionals i, per conseqüent, amb escassa expectació»² per part dels que van tenir el privilegi d'assistir a aquella primera i històrica exhibició de pel·lícules a Reus. De manera similar als primers espectadors d'arreu del món, Cubells va quedar impressionat, especialment, per l'avui icònica projecció del tren que arribava a l'estació així com per la dansa serpentina de la ballarina Loie Fuller. Tot i la manca de promoció entre els potencials primers espectadors del que s'acabaria convertint en el setè art, el cinema era un invent que havia nascut per quedar-se. Una mostra d'aquest fet és que les projeccions escassament publicitades a Reus van perllongar-se fins al 12 de març del 1897. Posteriorment a aquesta presentació en societat, els reusencs de tombant de segle tindrien l'oportunitat de veure més pel·lícules a cinematògrafs ambulants que sovint feien estada a la ciutat fins a l'obertura de la primera sala estable de projecció, la Sala Reus, el 1906.

1 DD.AA., *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus, Fundació la Caixa, 1998.

2 CUBELLS, F., «De cine». A: *Semanario Reus*, núm. 40 (1953), p. 7 i 10.

El primer cinematògraf al Teatre Bartrina

Ben aviat, el Centre de Lectura va tenir també contacte amb aquell nou mitjà d'expressió. La primera experiència amb el cinema de l'ateneu reusenc es va produir el 1903 en llogar un cinematògraf per vuit dies per exposar fotografies, una activitat que es va desenvolupar a la terrassa cafè. A banda de mostrar les imatges guardonades en el concurs fotogràfic, el Centre de Lectura va programar sessions de cinema que s'alternaren amb concerts, propostes que van tenir una bona recepció pública però que van acabar suposant un dèficit econòmic per l'entitat.³

Sota la presidència d'Evarist Fàbregas, el Centre de Lectura va comprar l'1 de febrer del 1908 el seu primer aparell cinematogràfic⁴ amb la intenció de projectar-hi tant imatges fixes com animades. Tal i com havia passat anteriorment, els requisits que van implicar l'obligada modificació de l'assegurança del Teatre Bartrina van fer poc rendible econòmicament l'activitat. Per amortitzar costos, el Centre de Lectura va llogar a altres entitats la màquina entre el 1908 i el 1915, un aparell que romandrà a l'entitat fins al 1932 quan s'acabarà venent a peces.

Els primers cineclubs reusencs

Amb la popularització del nou mitjà de comunicació, part de la intel·lectualitat criticava l'invent davant d'altres formes culturals més tradicionals o de les projeccions més instructives i educatives. En aquest sentit, un article publicat a la *Revista del Centre de Lectura* el 1903 menyspreava el cinema dient que de la mateixa manera que a molts altres llocs havia tingut «el seus dies de glòria» i el descrivia dient que «amb tota la seva vistositat» no hi havia res «més trivial que el seu secret».⁵

Com a reacció al cinema comercial que guanyava de manera imparable adeptes, la revista *La Gaceta Literaria* va impulsar el Cineclub Español⁶ a Madrid el 1928, un moviment que s'estendrà per l'Estat espanyol durant la dècada següent i que només aturarà l'impacte de la Guerra Civil. En l'àmbit estrictament local, el pas dels anys no esmorteirà, en absolut, les crítiques al cinema comercial. De fet, el 1953 s'afirmava que «el gust està tan pervertit que la gent omple els locals on s'exhibeixen cintes espectaculars, vulgars i sorolloses, no assistint, en canvi, a aquelles sessions selectes, científiques, històriques,

3 NOGALES, Pedro, *El cine no professional a Reus. Pioners i amateurs (1897-1989)*. Reus: Fundació Privada Liber, 2006.

4 ANGUERA, Pere, *El Centre de Lectura de Reus: una institució ciutadana*. Barcelona: Edicions 62, 1977.

5 A.P.P., «Lo que es un cinematógrafo». A: *Revista del Centro de Lectura*, núm. 62 (1903), p. 147-48.

6 NOGALES, *El cine no professional...*

Fitxa de la projecció del film *El timbal de Ilauna* de Volker Schlöndorff, 1980

documentals o senzillament instructives que de tant en tant pot organitzar una entitat com la nostra, el Centre de Lectura».⁷

Tot i aquesta opinió, caldrà esperar que la dècada dels cinquanta estigui prou avançada per tal que la iniciativa dels cineclubs arribi a Reus. En primer lloc, tiraran endavant aquesta fórmula el Cineclub Universitari i, posteriorment, el Cineclub del Reus Deportiu, que esdevindran antecedents immediats del Cineclub del Centre de Lectura.

Oficialment, el Cineclub Universitari neix el 23 de desembre del 1957 a partir de les sessions de cinema documental desenvolupades a l'Escuela de Maestría Industrial. Després de diferents modificacions respecte l'espai de projecció, la iniciativa desapareix definitivament cap a mitjan 1963. Entre els títols exhibits en aquest breu període, destaquen sobretot diferents exemples del neorealisme italià, del cinema clàssic francès i de l'expressionisme alemany.

7 ERRE, J., «Cine y deportes». A: *Revista del Centro de Lectura*, núm. 7 (1953), p. 73-74.

Per la seva banda, les sessions del Cineclub del Reus Deportiu s'inauguren oficialment el 1958 i van perllongar-se, aproximadament, durant una dècada. Segons l'estudiós Pedro Nogales, «no és un cine-club que pretengui reivindicar res respecte el cinema o la societat» sinó que simplement es busca que «l'espectador gaudeixi i aprengui».⁸ Organitzat amb regularitat en cicles diferents, el Cineclub del Reus Deportiu va comptar des dels seus inicis amb la reiterada intervenció del cap del Departament de Filmologia de la Universitat Laboral de Tarragona que va pronunciar-hi xerrades sobre els films projectats.⁹

Malgrat les diferències en l'enfocament d'aquestes experiències respecte a la proposta del Cineclub del Centre de Lectura, resulta evident que els passos donats per aquests grups van servir per generar un grup d'espectadors interessats en el fet cinematogràfic i encuriolit per les diferents formes d'expressió que aquest art representava respecte a l'habitual cinema comercial. Un gruix que, sens dubte, aprofitaria la nova proposta del Centre de Lectura un cop posada en marxa, tal com ho reconeixia Francesc Subirà i Rocamora el 1970 en assegurar que «el Cine-Club recull espectadors forjats en aquelles sessions, que havien programat en quantitat i qualitat notables».¹⁰

Gairebé 50 anys del Cineclub del Centre de Lectura

Veure, debatre, opinar Com a altres indrets de l'Estat espanyol, la realització lliure d'aquestes accions no era gens fàcil al Reus de finals dels anys seixanta. La ciutat vivia les darreres conseqüències d'un franquisme oficial culturalment erm on esdevenia una utopia connectar obertament amb els corrents internacionals més avançats en camps com la literatura o l'art. A despit d'una oficialitat carrinclona, el cinema podia ser un camí que obrís noves perspectives a un jovent àvid de coneixement i necessitat de referents. En aquest context, un grup de socis –i en la línia d'experiències que ja s'havien realitzat a la ciutat i a altres municipis– va impulsar la creació del Cineclub del Centre de Lectura. Segons afirmava un dels impulsors de la iniciativa i primer president del Cineclub, Enric Roig Cornet, la intenció inicial de la iniciativa era la «d'aprendre a veure cinema, a valorar les pel·lícules, a comentar-les en comú, d'assimilar tot el que en puguem captar d'original i d'interessant. El cinema seria així un mitjà d'augmentar la nostra cultura, d'ampliar els nostres punts de vista, d'activar la nostra imaginació, d'educar la nostra sensibilitat.»¹¹

Per a l'actual president del president del Cineclub, Venanci Bonet, l'espurna que va propiciar la posada en marxa de la iniciativa van ser «les inquietuds» de molts joves

8 NOGALES, *El cine no professional...*

9 *La Vanguardia Española*, 9 de maig de 1958, p. 28.

10 SUBIRÀ, Francesc. «Bergman en Cine-Club». A: *Revista del Centre de Lectura*, núm. 220 (1970), p. 945.

11 ROIG, Enric. «Cine-Club». A: *ibid.*, núm. 206 (1969), p. 764.

CENTRE DE LECTURA
REUS

SECCIÓ DE COMUNICACIÓ
CINE-CLUB

23 NOVEMBRE 1983

ANY XV • CURS 14 • PROJECCIÓ NÚMERO 660

CUIRASSAT POTESKIN

Sergei M. Eisenstein

Fitxa de la projecció del film *Cuirassat Potemkin* de Sergei M. Eisenstein, 1983

universitaris, alguns dels quals havien conegut aquests espais a Barcelona i «volien que a Reus i el Centre de Lectura tingués aquesta alenada d'aire fresc».

Com ja és conegut, la memorable data escollida per encetar aquest projecte va ser el 4 de desembre del 1969 sota el padrinatge de Miquel Porter-Moix, figura clau de l'estudi de la història del cinema a Catalunya. En aquest context, la pel·lícula triada per encetar aquell projecte nou va ser prou significativa, *Los Olvidados*, del sempre poc complaent director aragonès Luis Buñuel, la qual fins aleshores no s'havia projectat a la ciutat. Coherent amb els objectius d'ampliar punts de vista, aquell primer curs del flamant Cineclub es tancaria amb un altre exemple de cinema no menys exigent: *El hombre no es un pájaro* del director Dusan Makavejev. Segons comenta avui Bonet, els impulsors del projecte pretenien «fer legal tota una expressió que no hi havia canals per fer-ho en aquella època» amb l'excusa del fet cinematogràfic. I és que d'acord amb la pràctica dels cineclubs arreu, la projecció era

només una part del programa que s'acompanyava d'una presentació prèvia i un col·loqui posterior dels espectadors. «Venia gent que a banda d'estar molt preparada cinematogràficament, tenia una gran consciència social i política», comenta Bonet sobre els primers temps d'aquests col·loquis tan vinculats a la mateixa experiència del visionat del film.

Seguint la tònica iniciada amb les primeres projeccions, el primer curs sencer del Cineclub, el del 1970, va presentar pel·lícules d'autor com *La jauria humana* d'Arthur Penn i *Sed de mal* d'Orson Welles que compartiren pantalla amb tres cicles: un de cinema txecoslovac, un del director suec Ingmar Bergman i un que presentava pel·lícules curtes de Charlot. Especialment en referència amb la cinematografia dels països de l'Est, Bonet considera que «era una cosa insòlita que no estava distribuïda ni comercialment» i que permetia als espectadors «veure un cine que no s'havia vist mai i que no tenia ressò en cap de les sales» de la ciutat. Aquesta circumstància, segons el president del Cineclub, contribuïa a «aprofundir més el debat» intrínsec a l'exhibició dels films.

Malgrat l'aparent dificultat que podien tenir aquestes pel·lícules entre un públic acostumat al cinema comercial, cal pensar que l'assistència d'espectadors era prou bona ja des dels primers temps. Segons Subirà, el Cicle de Bergman del 1970 va tenir l'assistència de «tres-centes i quatre-centes persones» a les dues primeres sessions del director nòrdic (*El setè segell* i *Maduixes salvatges*). Després de parlar en un article de les impressions subjectives copsades a la sala durant les projeccions, el mateix cronista assegurava que «Bergman acontenta, irrita, confon...des del primer dia».¹² Crítics per naturalesa, els impulsors del Cineclub en tot moment històric sempre han estat conscients que la seva proposta «serveix a les minories»¹³ davant del consum comercial del cinema i les resistències –també empresarials– per tirar endavant la seva acció cultural a la ciutat i a l'entorn immediat.

La voluntat d'anàlisi col·lectiva no es reduïa simplement al moment puntual de l'exhibició sinó que, anant més enllà, generava documents propis que estudiaven diferents escoles o moviments concrets i que podien ser de consulta general al Centre de Lectura. Fruit d'aquest treball, per exemple, l'anomenat Equip d'Informació i Publicitat del Cineclub (integrat per Claudi Arnavat i Arcadi Vilella) va elaborar dossiers específics sobre cine ibèric o sobre ciència-ficció l'any 1973. Altres dossiers com l'elaborat per Venanci Bonet sobre cinema socialista mostren les limitacions que havien d'afrontar els programadors dels cicles per emmarcar l'exhibició cinematogràfica que es podia veure a la pantalla del teatre Bartrina de films d'altres contextos sociopolítics. D'aquesta manera, el redactor d'aquest darrer treball afirma que «la falta de presentadors del cicle» no permet «donar una idea completa i sòlida sobretot de les cinematografies iugoslaves i hongareses»; un buit de referents per introduir

12 SUBIRÀ, Francesc, «Bergman en Cine-Club». A: *ibid.*, núm. 220 (1970), p. 945.

13 LLOBET, Joan, «El cinema, el cine-club i la màfia omnipresent». A: *ibid.*, núm. 238 (1972), p. 1.267-68.

CENTRE DE LECTURA
REUS 1859
SECCIÓ DE COMUNICACIÓ
CINE-CLUB

ANY XV • CURS 14 • PROJECCIÓ NÚMERO 467

ROMA, CITTA APERTA

Roberto Rossellini

20 GENER 1984

Fitxa de la projecció del film *Roma, città aperta* de Roberto Rossellini, 1984

adequadament un tipus de cinema tan diferent al de la cultura oficial que va ser excepcional a les projeccions impulsades per aquest departament. I és que, com s'ha dit anteriorment, la petjada de Miquel Porter-Moix va ser molt present durant molts anys al Cineclub del Centre de Lectura. Bonet comenta que l'historiador «va facilitar contacte amb un seguit de persones de Barcelona que després va fundar la Federació Catalana de Cine-Clubs, molts deixebles seus». Amb el pas dels anys, Porter-Moix també va ser una de les ànimes que «va participar en la creació de la Videoteca del Centre de Lectura, ja en els anys 90», segons Bonet.

Precisament, una de les maneres d'afavorir el coneixement cinèfil i social, des dels primers setanta va ser celebrar diferents cursos de cinema on –a banda de commemorar els 75 anys de vida de la seva història, per exemple– els membres del Cineclub es van atrevir a exhibir determinats clàssics cinematogràfics de forma clandestina. Una situació que es va repetir sovint durant el franquisme i que, paradoxalment, mai va comportar cap ensurt amb les autoritats com si va passar amb la representació teatral de *La torna* d'Els Joglars al mateix Teatre Bartrina.

Aquesta voluntat d'anàlisi col·lectiva i de divulgació va transformar-se a partir de la temporada 1979-1980 en l'edició d'unes fitxes explicatives dels films que permetien als espectadors una aproximació a cadascun dels films projectats. Així mateix, aquesta mateixa temporada va representar la creació d'una nova Secció, la de Ciències de la Comunicació, en la qual es va inserir l'activitat que des de la seva posada en marxa s'aixoplugava a la Secció de Tecnologia.

Significativament, el primer cop que el Cineclub va desafiar la censura va ser, precisament, amb la projecció d'una pel·lícula tan simbòlica com *El Cuirassat Potemkin* del director rus Serguei M. Eisenstein el 29 de gener del 1971 al Cicle d'Història del Cinema dirigit per Miquel Porter-Moix i on, subtilment, la publicitat anunciava que es realitzarien «projeccions antològiques». Oficialment, però, les pel·lícules anunciades eren *Charlot* i *La batalla d'Eldesbuch* de David Griffith. Segons explica Bonet, els membres del Cineclub havien de passar al Ministeri d'Informació i Turisme el llistat de les projeccions previstes perquè passessin la censura pertinent. Aquest fet obligava a anunciar un títol determinat tot i que se n'exhibia un altre, una situació que comportava un risc important. Malgrat tot, Bonet assegura que mai hi va haver cap problema i que des del punt de vista oficial no van transcendir els diferents canvis que es van fer en la programació, alguns d'ells, paradoxalment, quan ja feia anys que Franco havia mort. Al respecte de la dificultat pràctica que representava canviar el títol i aconseguir que la informació arribés al màxim d'assistents possibles sense aixecar cap sospita de les autoritats, Bonet explica que s'havia de confiar en el «boca-orella» entre els potencials espectadors.

Encara abans de la mort de Franco, el Cineclub va tornar a saltar-se de nou la censura en tornar a exhibir clandestinament *El Cuirassat Potemkin* el març del 1975 i projectar per primer cop *Octubre* l'abril del mateix any dins d'un Cicle de Cinema de l'Est. Un desafiament que van tornar a repetir el maig del 75 amb la projecció, també clandestina, de *La cena* de Pere Portabella en el marc del cicle «L'home contra l'home». Aquestes projeccions clandestines van ser habituals també durant els anys 76, 77 i, fins i tot, 78 amb nous passis d'obres d'Eisenstein però també amb altres films vinculats a la nova realitat que vivia al país. D'aquesta manera, entre el 10 i el 16 d'octubre del 1977 es van projectar cinc films clandestins sobre els fets de Vitòria, la manifestació de Sant Boi de l'Assemblea de Catalunya, el procés 1.001 i les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer del 1976. Finalment, la darrera projecció clandestina que es va realitzar va ser *La hora de los hornos*, el maig del 1978.

Des del punt de vista material, el patrimoni que representa tant l'anagrama de Pere Prats com els diferents dissenys de cartelleria i de fitxes que ha anat evolucionant al llarg de les diferents temporades és un altre dels valors tangibles del que ha representat el Cineclub a la ciutat i a l'entorn més immediat.

ANY XV • CURS 14 • PROJECCIÓ NÚMERO 472

L'IMPERI DELS SENTITS
Nagisa Oshima

CENTRE DE LECTURA
REUS 1859

SECCIÓ DE COMUNICACIÓ
CINE-CLUB

17 FEBRER 1984

Fitxa de la projecció del film *L'imperi dels sentits* de Nagisa Oshima, 1984

Amb la irrupció de la democràcia, els darrers anys setanta són una època apassionant en tots els camps i el Centre de Lectura s'implica obertament en el procés que viu la societat. Sota la presidència de Jordi Escoda, l'entitat viu moments de compromís que la porten a organitzar, per exemple, els primers mítings polítics amb les noves forces polítiques en un moment en què encara no estan reconegudes legalment. Al final d'aquesta etapa, el Cineclub viu una vaga d'una temporada entre el 1980-81 a causa de divergències entre la direcció i els membres de la Secció. Un moment que, finalment, es tanca amb la reducció dels integrants de la Secció i la represa, sota la presidència de Xavier Amorós, del Cineclub que el «consolida» tant «pel que fa a l'aportació cinematogràfica com de ressò de públic», explica Bonet.

Un simple repàs de les temàtiques dels cicles cinematogràfics que s'han organitzat durant els quasi 50 anys del Cine-Club ja és per si mateix una mostra de la importantíssima tasca realitzada per aquesta proposta cultural del Centre de Lectura. De *l'underground* a

la psique, de la indústria del cinema a la infantesa o del *Spain is different* al món del còmic els gustos, les preocupacions i els interessos que es volien abordar a través de la projecció a la pantalla gran han anat variant i evolucionant al llarg de les dècades de manera similar a les transformacions socials. D'aquesta manera, el component més volgutament crític i d'anàlisi que va emparar el naixement del Cineclub s'ha complementat amb etapes més lúdiques sobre el fet cinematogràfic, tal com ho demostren la celebració de festes i projeccions a l'entorn dels 60 anys del Tintín d'Hergé, o les festes dels pirates o sobre el vampirisme, entre d'altres.

En el marc del primer quart de segle del Cineclub celebrat el 1994, s'afirmava que l'espectador aleshores contemporani estava integrat per «un 50% de jovent i un 50% de persones adultes» que volien tenir un «contacte social estimulant». Anar aleshores al Cineclub havia esdevingut per a alguns joves una mena de «ritus iniciàtic» en les seves primeres sortides nocturnes a la ciutat. Sense l'èpica d'altres moments històrics en què la llibertat d'expressió estava realment compromesa, la projecció de determinats films va convertir-se en tot un esdeveniment públic que va provocar que als dos dies de projecció previstos (dijous i divendres) al Teatre Bartrina s'hagués d'afegir puntualment dissabte per satisfer la demanda del públic sol·licitant sobre una proposta cinematogràfica concreta.¹⁴ Amb la realització de les obres de reforma del Teatre Bartrina durant els mateixos noranta, les sessions van haver de traslladar-se durant tres temporades a la sala d'actes per, en tornar al seu espai històric el 1997, reiterar que «el Cine-Club no és un negoci sinó una aportació cultural».¹⁵

Més a prop en el temps, els canvis socials i d'hàbits de consum d'entreteniment dels darrers anys han fet que, actualment, el Cineclub pugui oferir a un públic adult la revisió de clàssics imprescindibles de la història del cinema a través dels minicicles i que, a la ciutat, es puguin estrenar pel·lícules que, d'altra banda, no tindrien sortida en l'escassa oferta comercial que existeix actualment.

A través del manteniment en la qualitat i l'exigència en les propostes cinematogràfiques programades, el Cineclub es planteja celebrar el seu primer mig segle de vida amb activitats que s'avançaran ja des del mateix 2017. Unes accions que permetran mostrar tant als fidels espectadors com al nou públic de les sessions que l'ull continua sent, avui, un òrgan essencial en la percepció de la realitat i en la comprensió de la vida i de les emocions que envolten l'ésser humà.

14 «25 anys de Cine-Club». A: *ibid.*, núm. 7 (1994), p. 9.

15 *La Vanguardia*, 16 d'octubre de 1997, p. 2 (*Vivir en Tarragona*).

Els Museus del Centre de Lectura de Reus (1860-1940) Jaume Massó Carballido

El Centre de Lectura va ser la primera institució cultural reusenca que va posseir una col·lecció d'objectes d'interès historicoartístic. Si repassem la monografia de Pere Anguera sobre la història de l'entitat (*El Centre de Lectura de Reus. Una institució catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1977), veurem que al començament del 1860, poc després de la fundació, ja es van fer efectives donacions que inauguraren el que avui –ensems amb els fons de la biblioteca– és un patrimoni realment extraordinari. El 5 d'abril del 1862, la Junta Directiva va fer pública la seva intenció de formar un «museu d'antiguitats» i va nomenar un equip d'onze persones per dur a terme tasca de recol·lecció, sota la presidència de l'escultor Andreu Arpa. A partir del 1870, gràcies a socis com Enric Anguera o el jove Eduard Toda, es va anar formant un petit «museu arqueològic i numismàtic» que s'instal·là en una de les dependències de la casa palau de Ferran de Miró, aleshores seu del Centre (a la plaça de Prim), per bé que no es va arribar a formar un museu pròpiament dit fins que no es va poder disposar d'un domicili definitiu i prou ampli, l'actual del carrer Major. Al llarg dels anys, a les revistes de l'entitat hi trobem referències a diverses cessions d'objectes. A l'article 68 del *Reglamento del Centro de Lectura* publicat el 1873, quan era president Tomàs Lletget, hi constava que «*uno de los salones del Centro de lectura [sic] estará destinado á contener, en estanterías adecuadas al objeto, ejemplares de cuanto produzca esta provincia, debidamente ordenados y clasificados, formando un Museo ó exposicion permanente de Agricultura, Mineralogía, Industria, Artes, etc., tan necesario en esta comarca*». Però als reglaments posteriors, com el del 1908, l'esment desaparegué.

Paral·lelament, i des del 1915, l'Agrupació Excursionista de Reus (AER) va anar formant una altra col·lecció d'objectes, que augmentà prou considerablement per mitjà d'una continuada activitat d'exploració i prospecció directament lligada a la realització d'excursions a diferents indrets de l'entorn de la ciutat i de les comarques veïnes. L'ànima de l'AER fou Ricard Ferraté i Gili, que va presidir l'entitat des del seu començament i que era germà de Joan Ferraté, que va ser president de la Secció Excursionista del Centre. El 9 de juliol del 1916, l'AER va inaugurar, al primer pis de la casa número 9 del carrer de Sant Elies,

Visita del president Macià i del conseller Gassol a l'exposició de la col·lecció de prehistòria de Salvador Vilaseca, 1932

una «Col·lecció Arqueològica» i un «Museu de Ciències Naturals», el qual va obtenir fins i tot el reconeixement municipal. Un dels socis destacats de l'AER fou Salvador Vilaseca, que va classificar-ne la col·lecció paleontològica que, juntament amb diversos materials arqueològics i d'interès històric local, formava el gruix d'aquesta interessant mostra museogràfica reusenca. Aviat, però, es va perdre l'impuls inicial.

El 8 de juliol del 1924, la Junta Directiva del Centre de Lectura, presidida per Pau Font de Rubinat, conegut bibliòfil i col·leccionista, va acordar la creació d'una Junta de Museus de l'entitat. A més del president suara esmentat i del delegat de la Directiva, Pere Barrufet i Puig, van ser designats vocals Eduard Toda, Josep Caixés i Gilabert, Francesc Font de Rubinat i Salvador Vilaseca. Més endavant, en la reunió del 9 de desembre d'aquell mateix any, fou nomenat secretari Joan Llevat, aleshores president de la Secció d'Art del Centre. En la primera reunió d'aquesta Junta de Museus, portada a terme el 23 de gener del 1925, el president Pau Font va fer referència a les negociacions que estaven realitzant per a la incorporació al Centre de Lectura de «bon nombre d'objectes procedents del Centre [sic] Excursionista d'aquesta Ciutat», el traspàs dels quals es va aconseguir, efectivament, poc temps després, tot incorporant també a la Junta de Museus del Centre la persona que s'havia fet càrrec dels materials de l'AER, Ricard Ferraté.

Postal amb una imatge del museu del Centre de Lectura en què destaca la figura del "Jueu del Raval", 1934

A la mateixa reunió del 23 de gener, Eduard Toda va parlar «de la conveniència de procurar més espai a l'actual Museu indicant la utilitat que podrien prestar les dues sales adjuntes, dedicant una d'elles a Prehistòria, oferint dit Sr. inaugurar-la amb objectes de la seva propietat que oferirà al Centre». L'acta de la reunió següent, del 10 de febrer, diu que Toda va confirmar la seva promesa, tot explicant que es tractava de «diferents objectes de l'època neolítica, com sílex, ossos, objectes d'adorn [sic], coure, pedra, ferros, restes d'animals, ceràmica, etc, etc, així com també de diversos exemplars de mineralogia, designant aquesta Junta, d'acord amb el Sr. Toda, al Sr. Vilaseca per a què passi a Escornalbou a l'objecte d'escollir lo que millor li plagui i portar-ho al Centre». A l'oferiment generós de Toda es va afegir tot seguit el mateix Vilaseca, qui –segons l'acta– «promet també fer donació al nostre Museu d'una col·lecció d'objectes de la prehistòria que té de la seva propietat», una donació que no es va fer efectiva. A la vista de les bones perspectives, la Junta acordà «començar els treballs necessaris a l'objecte de fer lo més prompte millor la instal·lació de la Sala destinada a Prehistòria», i això va fer que Toda s'animés a parlar «de lo molt interessant que fóra realitzar una excursió a les coves properes a Escornalbou, quines coves donen a migjorn, essent per lo tant les més apropiades en aquells temps [prehistòrics] per a viure-hi els homes, i en les que s'hi ha trobat objectes variats».

Escultura anomenada "El Jueu del Raval", circa 1763

La reunió següent, el 10 de març del 1925, és l'última de la qual es conserva documentació. Entre altres temes relacionats amb el Museu del Centre, l'acta indica que «després d'algunes indicacions dels Srs. Toda i Vilaseca, s'acorda pel bon ordre a seguir en la formació del Museu del Centre, la divisió en tres seccions» (Zoologia i Botànica; Geologia, i Prehistòria i Arqueologia), que «correran a càrrec de tres "Conservadors", essent designats respectivament els Srs. Caixés, Vilaseca i Ferrater». Pel que fa a la catalogació dels materials, s'explica que Vilaseca digué «que creu poder comptar amb elements suficients de col·laboradors aficionats, i creu també que es podran trobar dos o tres individus més o menys pràctics en exploracions, per a anar a la cova d'Escornalbou a la recerca d'objectes de Prehistòria que puguin enriquir els nostres Museus, ofrena que féu en altra ocasió el Sr. Toda». No sembla que Vilaseca exercís amb la suficient dedicació aquest nou (en)càrrec de conservador d'una secció del Museu del Centre de Lectura, o

almenys no n'ha quedat gaire constància. Pel que fa a les exploracions de les coves esmentades, val a dir que aquell mateix 1925 Toda va editar el llibre *Escornalbou prehistòrich [sic]*, redactat per mossèn Serra i Vilaró, i que les peces procedents d'aquell indret van anar a parar al Museu Diocesà de Tarragona l'any 1939, després de curioses vicissituds. En una carta datada el 5 de setembre del 1926, Toda explicava a Vilaseca que no havia tramès «las cosas del Museo perquè fa dias que'l carro no va a Reus, y ahir se'm va morir una de las mulas».

Segons una descripció coetània, «els Museus [del Centre] contenen notables exemplars de ceràmica, d'indumentària i d'arqueologia, molt interessants per a la història de la nostra comarca». La instal·lació es va poder mantenir d'una manera prou digna, tal com es pot veure en una de les postals que edità aleshores l'entitat (en què destaca la figura del «Jueu del Raval»), si més no fins a l'any 1937, per bé que tres anys després moltes de les seves peces es van traslladar al Museu Municipal de Reus, que havia estat inaugurat el 14 d'abril del 1934 però que fou «reinaugurat» per les autoritats franquistes el 30 de juny del 1940.

El Centre de Lectura i els orígens de la ràdio a Reus i a les comarques del Camp Joan Navais

D'ençà del seu naixement l'any 1859, el Centre de Lectura sempre s'ha mostrat obert als avenços tecnològics i científics, considerats un dels símbols i estendards del progrés humà. La divulgació de les innovacions tecnològiques, doncs, ha estat ben freqüent en la dilatada trajectòria cultural i cívica de l'entitat. N'és una bona prova i en una data ben primerenca, l'ampli ressò que tingué a les planes d'*El Eco del Centro de Lectura* l'acte realitzat la nit del 16 de juny del 1862 al Salón Filarmónico de la ciutat, un espai ple de gom a gom, per tal de promoure la subscripció popular en pro de la construcció de la nau submarina de Narcís Monturiol, el cèlebre i mític *Ictíneo*.

En les primeres dècades del segle xx, la telegrafia sense fils i en especial la ràdio es van erigir en una de les principals i més trencadores innovacions tecnològiques d'aquell temps. A Catalunya, l'invent de l'enginyer italià Guglielmo Marconi va despertar i captar la curiositat d'una bona colla d'apassionats per la ciència. I aviat, l'interès pel fenomen de la radiofonia es va escampar a poc a poc pel país. Reus i el Centre de Lectura no es van voler quedar al marge d'aquella innovació que havia de facilitar i millorar –si es vol, revolucionar– el món de la comunicació.

Els pioners de la ràdio a Reus i a les comarques del Camp foren els joves Francesc Balsells i Joan Díaz que el 1923 emetien (tot fa pensar que al mateix Centre de Lectura) des d'una emissora d'ona curta sota l'indicatiu de radioaficionats 7BD. L'1 de novembre d'aquell any, per exemple, van contactar amb l'aficionat belga que responia a l'indicatiu B7.

A poc a poc, al voltant de la Secció Científica del Centre de Lectura es va aplegar un grup d'amants de la telegrafia sense fils. És ben significatiu que el desembre del 1923 el president Josep Caixés i Gilabert obtingués l'autorització de l'Ajuntament per instal·lar una antena –en forma de cable i d'uns 60 metres de llargària– del campanar de la Prioral de Sant Pere al Centre de Lectura per millorar l'abast i la recepció de l'estació de radiotelefonía i radiotelegrafia que s'havia instal·lat a l'entitat. Segons la petició adreçada a l'Ajuntament, l'entitat volia recollir «el parte meteorològic que per a França i Nord d'Àfrica

JUAN DIAZ GALCERÁN
REUS (TARRAGONA - ESPAÑA)

A Radio.....
Recibidas sus señales el..... de..... de 193... a las... T.M.G.
llamando..... QRK:r QSB QRH mts. QRN QSS.....
Observaciones.....

Receptor:..... } Emisor:.....
Antena: hilos de..... metros. } INPT: watos. QRH: metros.
QSO:..... } Antena: = hilos de... mts.

PSE QSL CRD OM.
Best 73's & DX
Op:

GRAFICOS NAVAS - REUS

Tarjeta amb l'indicatiu EAR-5, l'embrió de Ràdio Reus (Cadena SER-Ràdio Reus)

trasmet diàriament la Torre Eiffel, el servei de premsa de l'estació de Lió i quantes noves es trasmetin, les quals farà públiques». Així, l'atenu del carrer Major va esdevenir el referent de la tímida però creixent activitat radiofònica a la ciutat i al Camp.

El primer contacte dels reusencs amb el món de la telefonia sense fils va tenir lloc el 8 de juny del 1922 quan el gironí Enric Calvet va protagonitzar una conferència i una petita exhibició pública al Teatre Bartrina per divulgar el fenomen de la radiotelegrafia i la radiotelegrafia –a tall d'exemple, els assistents van poder escoltar els senyals horaris de l'Observatori de París. L'acte formava part d'una gira per Catalunya per difondre la radiofonia.

Al cap d'un temps, la nit del 29 de gener del 1924, un públic encuriós i expectant va omplir un cop més el Bartrina per assistir a una nova conferència, molt més ambiciosa, sobre radiotelegrafia i radiotelegrafia. Aquest cop, però, l'acte fou organitzat per la Secció Científica i dut a terme per Francesc Balsells i Joan Díaz, socis actius del Centre, amb la voluntat de donar a conèixer i divulgar definitivament aquesta innovació tecnològica, «la novíssima ciència del Radio», a Reus. L'acte no era únicament tècnic o teòric sinó que també es volia fer una exhibició de l'aparell receptor que havia adquirit el Centre de Lectura i captar en directe senyals radioelèctrics de l'estranger.

Comandament radiofònic, anys 30 (Cadena SER-Ràdio Reus)

Per mitjà d'un equip tècnic molt senzill d'un vat de potència —«un aparato radio-receptor de la casa Ducretet y Ernest Roger de París»—, els assistents, bocabadats, van poder escoltar els senyals horaris de la Torre Eiffel de París, de l'estació alemanya de Nauen (a prop de Berlín) i les melodies musicals d'uns concerts emesos des de Londres i Bournemouth, a milers de quilòmetres de distància de Reus. L'exhibició fou un èxit i va tenir un ampli ressò en els periòdics de l'època que, fins i tot, van reproduir fragments de la conferència (per exemple, es destacava la rapidesa de la ràdio per divulgar notícies).

Arran d'aquest èxit que va esdevenir la primera gran audició pública de ràdio feta a Reus i a les comarques del Camp protagonitzada per persones arrelades al territori, els aficionats per la radiotelefonía del Centre de Lectura van fer un pas endavant i van constituir

formalment el Grup Ràdio encapçalat per Balsells i Díaz i integrat per Ernest Camps, Jaume Montpeó, Eugeni Baiget, Josep M. Romero, Manuel Cuadrada, Àngel Mercader, Cunillera i Bertrán (algunes fonts indiquen que el grup s'havia constituït abans de la conferència). Les proves es van succeir dia sí, dia també a l'ateneu del carrer Major per tal de perfeccionar els coneixements i la tècnica dels membres del Grup Ràdio.

L'any 1925, aquest petit però incansable nucli de pioners va construir i engegar la primera emissora de la ràdio, això sí molt rudimentària, de la ciutat. Van saber aprofitar hàbilment les peces d'una emissora de la casa Lucien Lévy adquirida a París que es va cremar al cap de poc, per muntar un aparell propi d'uns 50 vats de potència instal·lat al terrat de l'antic palau dels marquesos de Tamarit amb una antena trifilar d'uns 60 metres de llargada que anava de l'ateneu al campanar de la Prioral. Ben aviat, aquell aparell tan precari va començar a radiar de manera esporàdica i intermitent –fins i tot, van arribar a retransmetre alguns actes culturals de l'ateneu. Fou l'embrió, humil, de Ràdio Reus, la primera emissora de les comarques del sud de Catalunya.

De fet, la primera emissora del país i de l'Estat que va rebre la llicència oficial per emetre i, per tant, l'indicatiu EAJ-1 fou Ràdio Barcelona el novembre del 1924, pocs mesos després de la conferència de Balsells i Díaz al Teatre Bartrina. De la mà –i la veu– de Balsells, Díaz i la colla d'apassionats per la ràdio del Centre de Lectura, doncs, Reus havia esdevingut una ciutat precursora en el món de la ràdio al Principat. A poc a poc, el fenomen radiofònic va créixer i les llars reusenques amb més capacitat econòmica van poder adquirir un aparell de ràdio.

Com era lògic, el juny del 1926 l'emissora es va haver de legalitzar, però per motius econòmics, es va inscriure en la categoria d'estacions de radioaficionats d'ona curta amb l'indicatiu EAR-5 i, més endavant, es va traslladar al domicili particular de Joan Díaz –al quart pis del número 50 del raval de Santa Anna– que es va fer càrrec de l'emissora. A poc a poc, la programació va créixer i es feu més regular.

En l'etapa republicana, uns anys d'embranchada per l'activitat radiofònica a Catalunya, l'emissora reusenca ja consolidada, va fer un salt endavant i va adoptar l'indicatiu gairebé mític d'EAJ-11 d'ona mitjana –l'aparell va passar a tenir una potència de 200 vats. Així, pas a pas, Reus va esdevenir l'epicentre de l'activitat radiofònica a les comarques del Camp i del sud del Principat.

La Secció Excursionista, 116 anys reivindicant el país mitjançant l'excursionisme Andreu Ferré

Amb aquest escrit no es vol ni es pot fer un recull exhaustiu de les nombrosíssimes aportacions a la cultura local que ha fet la Secció Excursionista durant els 116 anys de la seva existència. Es tracta d'un breu recull, si voleu subjectiu, d'aquelles actuacions fetes per la Secció i que més han cridat l'atenció de l'autor d'aquest article ja sigui pel coneixement directe que n'ha tingut (en els darrers 40 anys) o bé per la pervivència dels esdeveniments amb anterioritat als anys setanta del segle passat.

La Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus fou fundada l'any 1901. Amb més de 116 anys d'existència és la més veterana de l'entitat i després del Centre Excursionista de Catalunya, la segona entitat més antiga del país i conseqüentment és l'entitat excursionista degana de les cinc entitats excursionistes locals. Durant tots aquests anys la Secció Excursionista ha format part de manera activa de la vida social i cultural de Reus llevat dels anys de la immediata postguerra (entre el 1939 i el 1948) en què el Centre de Lectura fou clausurat per ordre de la dictadura espanyola del general Franco. Només donant un cop d'ull al llistat de presidents seccionals trobem que alguns d'ells han estat destacats referents al si de la vida cultural de la ciutat: Josep Prunera, Josep Iglésies, Joaquim Santasusagna, Salvador Vilaseca...

L'excursionisme ha estat a Catalunya quelcom més que una pràctica esportiva, ha esdevingut un instrument per conèixer el nostre país, estimar-lo, reivindicar-lo i quan ha convingut defensar-lo de qui l'ha amenaçat de múltiples maneres. La Secció Excursionista del Centre de Lectura ha recollit aquest esperit i l'ha fet seu durant tots aquests anys.

Entre les activitats que realitzava la Secció en els seus primers anys, a més de les excursions i sortides, hi figuraven els diversos concursos fotogràfics que va convocar. La fotografia era aleshores una nova tecnologia bastant incipient i no encara a l'abast de tothom i amb aquests concursos es pretenia divulgar-la. La dotació econòmica dels premis eren a càrrec de diferents prohoms de Reus entre els quals esmento el mateix Evarist Fàbregas o Eduard Toda.

A partir del 1927, la Secció Excursionista inicia l'organització dels aplecs excursionistes de les Comarques Tarragonines amb la intenció d'estendre l'excursionisme més enllà de

Sortida de la Secció Excursionista del Centre de Lectura al Cau Ferrat de Sitges, 1902

l'estricta àmbit dels seus associats. El primer fou a Santes Creus i se'n van celebrar deu edicions fins al 1936. Aquests aplecs s'organitzaven juntament amb altres entitats excursionistes de l'entorn i van arribar a reunir centenars de persones. Quan el 1977 s'organitzà el I Aplec Excursionista dels Països Catalans, portava com a subtítol «i 11è de les Comarques Tarragonines» amb la intenció d'enllaçar-lo amb el aplecs antecessors d'abans de la guerra.

Els deu anys compresos entre el 1927 i 1936 són els que la Secció Excursionista viu el seu període més esplendorós. A més de l'activitat excursionista pròpiament dita, ofereix cursos, xerrades i conferències de personatges d'aleshores de primer ordre en les seves disciplines: Pau Vila, Josep M. Batista i Roca, Higiní Anglès, Pere Bosch i Gimpera, Josep Canudes, Lluís Nicolau d'Olwer, Lluís Soler i Sabarís o Lluís Estasen, per destacar alguns noms d'una llarga llista de personatges.

L'any 1929, el Centre de Lectura publicava la primera edició de la guia itinerària de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna sota el títol *Les Muntanyes de Prades, el Montsant i*

Excursió a l'arbreda de Santes Creus, cap al 1902

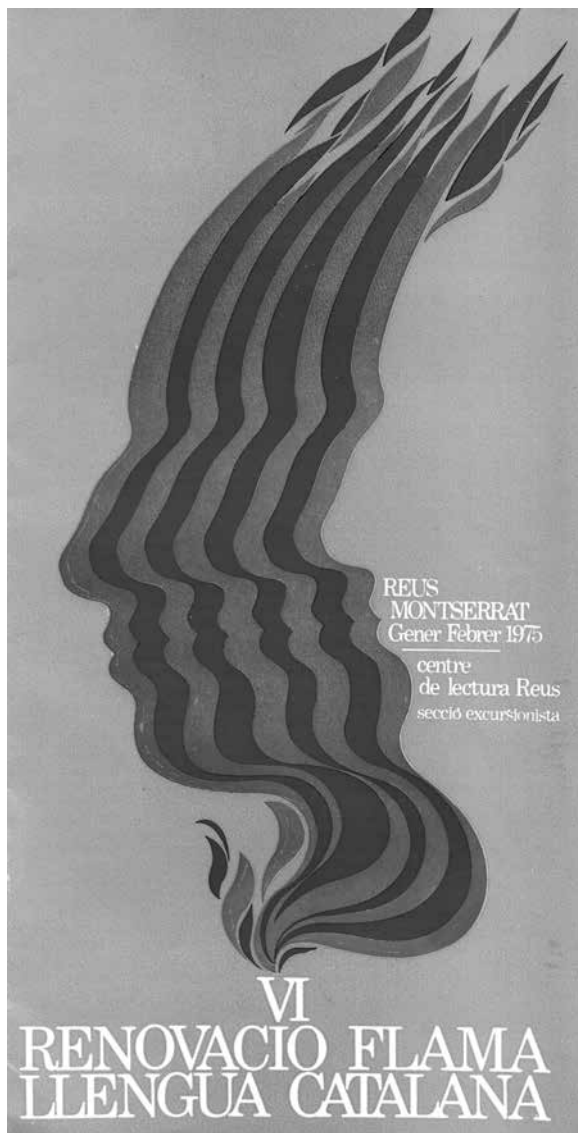
Serra la Llena. Aquesta obra ha esdevingut una fita històrica dins la literatura excursionista. Fou reeditada el 1930 i anys després, el 1960, se'n feu una nova edició totalment revisada a càrrec dels autors esmentats als quals s'hi afegí l'aleshores jove Ramon Amigó que amb els anys esdevingué un mestre i referent de la toponímia a Catalunya, cal dir que aquesta darrera edició fou produïda per l'extinta Associació Excursionista de Reus. El Centre de Lectura també publicà el 1931 *Del Camp de Tarragona a les Terres de l'Ebre* i el 1934 *Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles*, ambdues també d'Iglésies i Santasusagna. Amb aquestes tres guies totes les serralades del rerepaís de Reus quedaven recollides en reculls itineraris la qual cosa possibilità el coneixement d'aquests territoris per part dels excursionistes catalans en general, però molt especialment per l'excursionisme reusenc que durant bona part del segle XX ha tingut una posició capdavantera dins l'excursionisme català. Posteriorment Josep Iglésies, ja als anys 60, publicà *l'Enciclopèdia de l'Excursionisme*, obra en la qual recollí en dos volums (1876-1939 i 1940-1965) la història de l'excursionisme català. Iglésies morí el 1986, i l'any 2002, coincidint amb el centenari de la seva naixença, la Secció Excursionista

Sortida a l'Ermida de Sant Bartomeu de Riudecols, 1903

va organitzar el cicle d'excursions «Les Ciutats del Món» amb excursions als poblets inclosos en el relat que en feu Iglésies el 1948. Posteriorment, el 2010 les Edicions del Centre de Lectura el va reeditar en format facsímil i s'hi van afegir la visió actual dels mateixos llogarrets a càrrec de diversos autors.

En plena dictadura les activitats excursionistes que s'organitzaven s'havien de fer envoltades d'una pàtina que poguessin compatibilitzar-se amb el nacionalcatolicisme imperant aleshores. A tall d'exemple trobem el campament organitzat el 1959 a la Mussara amb motiu de la celebració de Sant Bernat, patró dels excursionistes. Malgrat això, i coincidint amb el 60è aniversari de la Secció, s'organitza una sessió acadèmica en català sota el títol «Les relacions amb l'Alguer».

Programa de la VI Renovació de la Flama de la Llengua Catalana, 1975

El 1963 i mercès a la donació del financer reusenc Francesc Recasens la Secció Excursionista construeix al poble de Mont-ral el refugi Musté-Recasens. Aquest refugi ha estat destinació de les excursions de cap de setmana de molts reusencs que, aprofitant que s'hi podia anar en tren des de Reus, anaven a Alcover o a la Riba i des d'allí pujaven a peu fins a Mont-ral per les valls del riu Glorieta o la del Brugent. Actualment el Refugi segueix oferint allotjament a excursionistes i principalment escaladors que trien les cingleres de damunt les fonts del Glorieta per escalar.

El 1965 s'organitza la primera marxa inter-social entre Reus i Montserrat i el 1968 la Secció organitza la I Marxa Excursionista d'Orientació, en la qual, malgrat el seu àmbit «provincial», també hi assisteixen excursionistes de l'Aragó, Barcelona i Vilanova i la Geltrú.

Els anys setanta i coincidint amb el final de la dictadura franquista, la ciutat viu anys de gran activitat social que també es viuen al si de la Secció Excursionista. És reivindicat el país i la seva catalanitat, primer de manera més o menys soterrada i a partir de la mort del dictador de manera més lliure.

Des del 1971 s'organitza anualment la Festa de les Roses i Sant Jordi en al-

guna ermita del nostre entorn muntanyenc on després d'una excursió es llegeix una glossa per part d'algun soci al voltant de la figura de Sant Jordi, l'excursionisme o la muntanya.

Foto: 1er Aplec Països Catalans (Prades)

Xè APLEC EXCURSIONISTA DELS PAÏSOS CATALANS

Ermita de la Trinitat - L'Espluga de Francolí
(Muntanyes de Prades)

31 d'Octubre, 1 i 2 de Novembre de 1986

Organitza: SECCIÓ EXCURSIONISTA del Centre de Lectura de Reus

AMB EL SUPORT DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA Dist. - Reus / 017.3.113/84

Cartell del Xè Aplec Excursionista dels Països Catalans, 1986

El 1973 la Secció Excursionista participa conjuntament amb les aleshores sis entitats excursionistes de Reus en l'organització de la 37a Marxa de Regularitat de Catalunya que aplegà entre la Mussara i Gallicant centenars d'excursionistes d'arreu del país.

Entre el mes de gener i febrer del 1975 s'organitza la VI Renovació de la Flama de la Llengua Catalana. Aquest esdeveniment significa la presència a la ciutat de Reus d'una sèrie de personalitats de primer ordre dins del món cultural català en una sèrie de conferències que es van dur a terme: Vicenç Andrés Estellés, Josep Palau i Fabre, Octavi Fullat, Maria Aurèlia Campmany o l'arquebisbe Josep Pont i Gol entre altres conferenciants. També dins els actes de la VI Renovació de la Flama de la Llengua, la Secció Excursionista va portar l'Orfeó Català al Teatre Fortuny on va fer un destacat concert després de moltes dècades sense fer-ho a la ciutat.

Fou en aquells anys quan va crear-se el Grup Juvenil d'Iniciació a la Muntanya, (que més tard s'anomenaria Grup Juvenil Edelweis) amb l'objectiu que els nens i joves adquirissin formació com a muntanyencs i comencessin a sortir d'excursió per esdevenir els excursionistes del futur. Malauradament aquest Grup Juvenil no ha perdurat en el temps i els més joves han deixat de venir a la Secció Excursionista i la seva massa social ha anat experimentant un envelliment progressiu i irreversible.

L'any 1977, i dins els actes commemoratius del 75è aniversari de la Secció Excursionista, es va organitzar el I Aplec Excursionista del Països Catalans al Tossal dels Tres Reis als Ports prop del poble de Fredes, justament al cim on conflueix el Principat de Catalunya, el País Valencià i la Franja i que va aplegar més d'un miler de persones. La celebració d'aquest Aplec Excursionista ha tingut continuïtat des d'aleshores arreu del Països Catalans (la Secció Excursionista n'organitzà dos més el 1986 i 2001). També coincidint amb el 75è aniversari de la Secció Excursionista es va organitzar el IV congrés Excursionista Català entre el 1976 i el 1977. Aquest Congrés, formava part del conjunt de les activitats del Congrés de Cultura Catalana, i suposà la represa dels congressos excursionistes que no es feien des dels anys 20. La discussió de les ponències es feu a la sala d'actes del Centre de Lectura i el 1977 es col·locà una placa commemorativa a la Mola dels Quatre Termes, on Josep Iglésies feu un parlament.

El 1985, i dins les Edicions del Centre de Lectura, es va publicar *Les Muntanyes de Prades. Guia Itinerària*, a càrrec de Rafel Ferré i Masip. Amb aquesta obra, que també anava acompanyada d'un mapa excursionista, es pretenia actualitzar les guies d'Iglésies i Santasusagna esmentades anteriorment. L'aparició posterior de la *Serra de Montsant. Guia Itinerària* el 1999 i la guia *Siurana* l'any 2001, a càrrec del mateix autor, en completarien la tasca.

L'any 2001 la Secció Excursionista va celebrar el seu centenari. L'Ajuntament de Reus li va atorgar la Menció Honorífica Municipal i entre les nombroses activitats previstes arran de l'efemèride es va organitzar la Renovació de la Flama de la Llengua Catalana. Dins

les Edicions del Centre de Lectura es va editar el llibre *Història de la Secció Excursionista del Centre de Lectura* a càrrec d'Òscar Subirats. Es va organitzar el 37è Dia del Camí de Muntanya a Vilanova d'Escornalbou. També es va organitzar el 25è Aplec Excursionista dels Països Catalans a Prades. La commemoració es va culminar amb l'organització d'una ascensió al Toubkal, punt culminant de la serralada de l'Atlas marroquí. Els actes del centenari de la Secció es van fer durant les respectives presidències de Rosa Magrané i Albert Via, ambdós malauradament ja desapareguts.

Actualment la Secció Excursionista del Centre de Lectura segueix amb el seu tarannà fundacional al servei de la ciutat i del país mitjançant l'excursionisme i la cultura excursionista. En els darrers anys s'ha coordinat amb la resta d'entitats excursionistes reusenques i de manera conjunta hem organitzat la 45a Renovació de la Flama de la Llengua Catalana el 2014, el 42è Dia del Camí de Muntanya el 2016 i per al desembre del 2017 estem treballant per organitzar a Reus el 41è Aplec Excursionista dels Països Catalans.

Com va dir Josep Murgades en la presentació de l'Aplec Excursionista dels Països Catalans el 1986 «l'excursionisme ha de ser reivindicatiu, en darrera instància, de tot allò que els excursionistes coneixen i senten com pocs: la terra i les seves gents». La Secció Excursionista del Centre de Lectura amb la seva trajectòria així ho ha fet. Tant de bo que els anys que han de venir persisteixi amb aquest esperit.

La projecció nacional i internacional de la Secció Coral del Centre de Lectura (1860-1908) Frederic Samarra

El 14 de novembre del 1860 quedà constituïda de manera oficial la Secció Coral del Centre de Lectura. Joan Josep Sociats i Jaume Cort, inspirats per la figura de Josep Anselm Clavé, en foren els impulsors i esdevingueren alhora pioners, ja que fou la primera agrupació coral d'aquest tipus que es formà a la Catalunya meridional.¹ La seva aparició esdevingué l'estímul per a l'aparició d'altres formacions corals a la ciutat com La Floresta (1861), Llotja i Tívoli (1862), i La Minerva (1863). No obstant això, la Secció Coral del Centre de Lectura esdevingué de lluny la més exitosa de la ciutat. El mateix Sociats fou l'impulsor de la construcció d'uns jardins musicals a Reus «emparats en el Centre de Lectura». Els Jardins d'Eu-terpe s'inauguraren el vespre del 14 de juny del 1862 amb un concert de setanta cantaires dirigits pel mestre Clavé i trenta músics dirigits per Josep Moliné. Fins i tot s'organitzà un tren especial des de Tarragona i hi assistí gent d'altres localitats catalanes.²

En aquests primers anys, des del punt de vista competitiu, assoliren el quart lloc en un certamen celebrat a Barcelona el 28 de setembre del 1862 en el qual participaren onze formacions, o el sisè en el celebrat el 6 de juny del 1864 en competència amb unes altres vint-i-tres agrupacions participants. L'actuació més memorable d'aquesta primera etapa fou la que efectuà en el concurs que se celebrà a la capital catalana amb motiu de l'Exposició Universal del 1888. Els cantaires reusencs foren premiats però renunciaren públicament al guardó per discrepàncies amb el procediment del jurat. L'octubre del 1892 la Coral

- 1 De fet, fou la setzena que es constituí a Catalunya. Les altres quinze pertanyien a Barcelona i la seva àrea circumdant. Josep Banús explica que l'estendard de la secció duia la inscripció següent: «*Sociedad Coral del Centro de Lectura. Primera de la Provincia de Tarragona. 1860*». Era blanc d'un cantó i magenta de l'altre, lluía les armes de la ciutat «*realadas con fondo de plata*», amb cordons i borles de seda i cordonet metàl·lic. L'asta estava rematada per una lira i una corona de llorer d'or esmaltada de verd. Josep BANÚS I SANS, *Charlas del Reus de antaño*. Reus, EAJ11 Radio Reus de la Sociedad Española de Radiodifusión, 1952-1953, p. 301-302. Per a la resta de referències a la Secció Coral d'aquests anys vegeu Ezequiel GORT i Josep GOMIS, *Annals de l'Orfeó Reusenc (1918-1993)*. Reus, Orfeó Reusenc, 1994, p. 9-15.
- 2 Arran la clausura governativa del Centre de Lectura el 1866 els jardins entraren en decadència. El 1886 s'enderrocaren per construir l'estació dels Directes. Pere ANGUERA, *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Barcelona, Edicions 62, 1977, p. 38-41.

participà, sota la direcció de Florenci Cogul, en un certamen que s'inseria dins les festes del quart centenari del descobriment d'Amèrica. En aquesta ocasió compartí la representació reusenca amb El Eco Republicano, una agrupació creada el 1886 i que rivalitzaria amb la Coral del Centre durant els anys següents.³

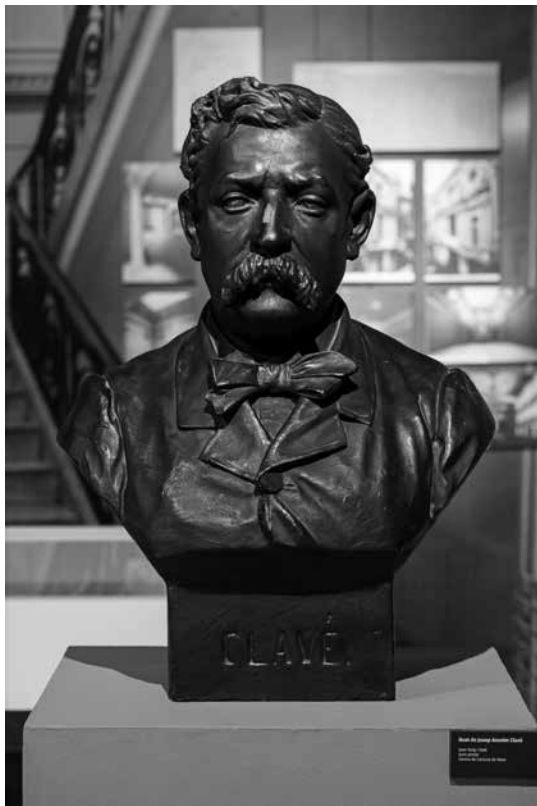
L'octubre del 1892 el mestre Estanislau Mateu i Mas prengué les regnes de la Secció Coral. Mateu havia estat sotsdirector de l'agrupació de Cors de Clavé a Barcelona. La seva arribada suposà una professionalització de la formació ja que a partir de llavors tots els seus integrants haurien de saber solfeig. A més, la Secció Coral passà a denominar-se Orfeó Reusenc del Centre de Lectura, sens dubte inspirant-se en l'exemple de l'Orfeó Català fundat un any abans per Lluís Millet i Amadeu Vives.⁴ Amb el mestre Mateu l'Orfeó assolí el seu màxim esplendor. El 28 de maig del 1893 l'Orfeó interpretà «*algunas de las mejores composiciones del repertorio de Clavé*» davant els delegats de la Segona Assemblea de la Unió Catalanista que s'hostatjaven a casa de l'advocat reusenc Pau Font de Rubinat. El maig del 1894 l'Orfeó participà en un gran festival coral que, sota la direcció del mestre Joan Goula, se celebrà a la plaça de braus de Saragossa. Hi prengueren part agrupacions corals provinents del Principat, del País Valencià i de les Illes. Per encàrrec del mateix Goula, Estanislau Mateu dirigí divuit corals en l'acte de clausura de l'Exposició de Belles Arts de Barcelona el 8 de juliol del mateix any. Aprofitant l'avinentesa l'Orfeó Reusenc oferí un concert al Teatre Tívoli.⁵

El 25 de juliol del 1895 tingué lloc a la plaça de Vista Alegre de Bilbao un gran festival de cors catalans, valencians i mallorquins dirigits pels mestres Joan Goula i Estanislau Mateu. El dia 29 actuaren a Sant Sebastià on aprofitaren l'ocasió per oferir una serenata als monarques espanyols al palau de Miramar. L'Orfeó Reusenc fou el primer a actuar al festival i segons el corresponal ho feu de «*manera magistral [...] arrancando grandes aplausos*».

3 En aquesta ocasió es repetiren les discrepàncies amb el jurat del certamen. El 18 d'octubre la premsa barcelonina publicà una carta datada el dia 15 i signada per més de 1.500 persones entre les quals hi havia Florenci Cogul i Joan Mercadé en representació de la Coral del Centre, en la qual denunciaven les resolucions del jurat i exigien «*la revisión de dicho fallo y de las informalidades que han concurrido en la constitución y marcha del Jurado predicho*». *La Vanguardia*, 18-X-1892.

4 El canvi de nom comportà l'elaboració d'un nou estandard, obra de la brodadora Magdalena Cavallé, presentat en societat el 1894. La premsa de l'època el descrigué amb detall: «*Dentro de un círculo formado por la inscripción Orfeón Reusense, bordada al realce en letras de oro, se destaca el escudo de esta ciudad con la corona mural por remate, desprendida de su parte superior de la tela, formada de tupido tejido de oro, confeccionado a la aguja. En el centro del escudo, bordada en blanco, se destaca la simbólica y tradicional rosa, bordada en finísima seda de delicados colores, suspendida de un plafón imitación al bronce, bordado en seda, cuyos claros y oscuros son de una perfección sorprendente. Al pié del escudo hay unos caprichosos ramajes bordados al realce en oro.*» *El Correo de la Provincia*, 11-V-1894.

5 *La Vanguardia*, 29-V-1893 i 13-V-1894; *El Correo de la Provincia*, 6 i 8-VII-1894.

Bust de Josep Anselm Clavé per Joan Roig i Solé

mer premi de la secció estrangera per la seva excel·lència interpretativa consistent en una palma d'or i argent, mentre que Estanislau Mateu aconseguí la palma d'argent per la seva direcció. El corresponçal destacà que l'Orfeó obtingué «*un éxito ruidosísimo, habiéndole obsequiado con un valioso regalo la redacción del Petit Meridional*». Fins i tot la revista *La Vie Montpelliéraine* publicà un retrat d'Estanislau Mateu i una fotografia de l'Orfeó amb el seu estendard. Les mostres d'afecte i admiració als cantaires reusencs no s'acabaren aquí. L'11 d'agost l'Orfeó rebé dues medalles commemoratives de part del Comitè i del Jurat del

en la qual es podia llegir «*Al Orfeón reusense, El Basco, periódico carlista, -Bilbao 25 de julio de 1895*».⁷ Un parell de mesos després, el 22 de setembre, els cantaires del Centre de Lectura participaren en un certamen organitzat per la societat coral La Tarraconense en el qual obtingueren una escrivania d'argent. Sembla ser, però, que de nou sorgiren sospites i protestes envers un jurat que ni tan sols assistí al repartiment de premis. L'escàndol fou tan gran que fins i tot el president de l'Ateneu Tarragoní de la Classe Obrera hagué de manifestar als indignats participants que l'entitat «*no había tenido arte ni parte en el certamen ni había intervenido para nada en el mismo*».⁸

L'any 1896 l'Orfeó Reusenc participà al Concurs Internacional d'Orfeons que se celebrà a Montpeller el 26 de juliol. Els reusencs prepararen a consciència les peces obligatòries i tenien previst estrenar, per primer cop, la peça «Himne a Reus» composta pel mestre Joan Goula. L'Orfeó feu un gran paper ja que guanyà el primer

7 *Diario del Comercio*, 14 i 30-VII-1895; «Los coros de Bilbao», *La Vanguardia*, 25 i 28-VII-1895; *El Correo de la Provincia*, 2-VIII-1895.

8 RAMÓN, «Desde Vendrell», *La Vanguardia*, 27-IX-1895.

Imatge de l'Orfeó Reusenc del Centre de Lectura, 1894

certamen.⁹ Així mateix, el compositor francès Laurent de Rille, «*en prueba de su aprecio y admiración*», obsequià l'Orfeó amb un retrat seu i les peces musicals «Les Patineurs» i «Super Flumina» que havia compost per participar als certàmens de Lille i Bilbao.¹⁰

Els dies 5, 6 i 7 de juny del 1897 l'Orfeó Reusenc tornà a viatjar a terres franceses per prendre part en un concurs vocal internacional que se celebrà a Marsella. L'Orfeó tornà a triomfar ja que obtingué el primer premi en el concurs d'honor, un segon premi en el d'execució (compartit amb El Eco Republicano) i un altre segon premi en el concurs de primera vista. El diari reusenc *Lo Somatent* aprofità l'èxit assolit per les agrupacions locals per reivindicar els obrers catalans i bascos enfront del tòpic castís espanyol: «á España no tot son toreros, xulos y flamenchs, que hi ha regions com la basca y la catalana, en las que'l poble procura vindicarse als ulls dels estrangers presentantshi en forma de nombrosas

9 La primera duia la inscripció següent: «*El Comité del Concurso Musical de Montpellier al Orfeon Reusense del Centro de Lectura de Reus (España). Testimonio de admiración y de simpatía*»; i la segona: «*El Jurado del Concurso Musical de Montpellier á don Estanislao Mateu, por su magnífica dirección*». *La Actualidad*, 12-VIII-1896.

10 *El Correo de la Provincia*, 17-VII i 4-VIII-1896; *Diario de Tarragona*, 25, 28 i 29-VII-1896; *La Opinión*, 2-X-1896. «Les Patineurs» fou estrenada per l'Orfeó l'1 de novembre del 1897 al Centre. *Eco del Centro de Lectura*, 7-XI-1897.

Associacions que suspiran per l'art verdader, y en ell hi posan lo poch que'ls queda de les sevas forsas, quan ja les han gastat en lo treball». De tornada, feren una aturada a Montpeller per interpretar un recital.¹¹

Amb el canvi de segle l'activitat de l'Orfeó Reusenc del Centre de Lectura anà decaient. Si bé continuà participant en festivals corals com el que tingué lloc a Alacant i Múrcia el setembre del 1901, i en certàmens com el concurs nacional d'orfeons que se celebrà a Saragossa l'octubre del 1904,¹² l'agrupació entrà en crisi. Malgrat els esforços d'Estanislau Mateu per redreçar el rumb la veritat era que el moviment orfeonista es trobava en plena decadència. L'any 1908 el Centre de Lectura canvià els seus estatuts i esdevingué un ateneu dividit en set seccions. Els integrants de l'Orfeó s'hi mostraren en contra i acabaren per abandonar l'entitat que els havia vist néixer. El Centre va refer la Secció dirigida pel mestre Piqué, però l'època daurada del cant coral ja mai no tornaria. L'Orfeó Reusenc, per la seva banda, continuà la seva trajectòria en solitari i esdevingué la referència del cant coral a Reus i la seva comarca.

Fonts i bibliografia

El Correo de la Provincia, Tarragona: 1894-1896; *Diario del Comercio*, Tarragona: 1895-1896; *Diario de Tarragona*: 1896; *Eco del Centro de Lectura*, 1897; *La Actualidad*, Valls: 1896; *La Autonomía*, Reus: 1897; *La Opinión*, Tarragona: 1895-1897; *La Vanguardia*, Barcelona: 1892-1895, 1901, 1904; *Lo Somatent*, Reus: 1897.

ANGUERA, Pere: *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Barcelona, Edicions 62, 1977.

BANÚS I SANS, Josep: *Charlas del Reus de antaño*. Reus, EAJ11 Radio Reus de la Sociedad Española de Radiodifusión, 1952-1953.

GORT, Ezequiel; GOMIS, Josep: *Annals de l'Orfeó Reusenc (1918-1993)*. Reus, Orfeó Reusenc, 1994.

11 *Lo Somatent*, 1, 2, 3, 5, 9, 10, 11, 12, 13 i 17-VI-1897; *La Opinión*, 2-VI-1897; *La Autonomía*, 9-VI-1897.

12 En el certamen l'Orfeó guanyà el segon premi en la categoria d'execució i un tercer premi en la de la peça a la vista. *La Vanguardia*, 12-IX-1901, 21 i 25-X-1904.

La Secció d'Estudis Socials, impulsora del debat local i del prestigi nacional del Centre de Lectura Francesc Artero

Fundat l'any 1859 per un grup de joves menestrals progressistes que volien bastir una societat basada en la tolerància de totes les doctrines i tendències, és lògic que l'estudi de la realitat sociopolítica esdevingués un dels principals eixos vertebradors del Centre de Lectura. La incipient industrialització i les seves contradiccions socials, la crisi de la monarquia borbònica, el sorgiment de moviments polítics alternatius (carlisme, catalanisme, republicanisme), alguns dels quals de dimensió internacional (anarquisme, marxisme), generaven un context d'ebullició ideològica en què la població es delia per conèixer les propostes d'aquestes noves doctrines.

Malgrat aquest substrat seminal, la Secció d'Estudis Socials del Centre de Lectura no es constituï formalment fins a l'any 1908, amb l'aprovació del nou reglament que va donar a la societat el caire definitiu d'ateneu. El primer president seccional, l'advocat Jaume Simó i Bofarull, republicà radical, fou l'impulsor que l'entitat acollís, l'abril del 1911, la celebració del primer Congrés d'Ateneus de Catalunya, fet que demostra la capacitat d'iniciativa d'aquest grup de socis i la seva influència en l'àmbit nacional.

El següent president de la Secció fou Josep Recasens i Mercadé, precursor del socialisme reusenc, que ocupà aquesta responsabilitat durant 24 anys consecutius, sense amagar una orientació de l'activitat seccional procliu a les seves idees, que segons confessió pròpia li generà l'enemistat dels segments conservadors. Entre el 1912 i el 1916 s'organitzaren successives conferències sobre la problemàtica de la classe obrera a càrrec de ponents com Josep M. Tallada, Antoni Fabra i Ribas, Antoni Martí i Bages, Víctor Fonseca i Joan Babot.

A partir del 1922, la Secció organitzà un ambiciós cicle de conferències de temàtica socioeconòmica que portà al Centre de Lectura figures com el financer Eduard Recasens, l'advocat Joan Salas, l'intel·lectual socialista Manuel Serra i Moret, el diputat de la Mancomunitat Albert de Quintana, el catedràtic d'estudis comercials Ferran Boter, el sindicalista Àngel Pestaña o el president de la Diputació de Barcelona Joan Vallès i Pujals.

La conferència que pronuncià al Centre de Lectura de Reus el dirigent del PSOE Indalecio Prieto, el dia 19 de gener del 1923, en què es mostrà molt crític amb el puixant

Segell de la Secció d'Estudis Socials, 1911

nacionalisme català, tingué un important ressò al conjunt del país, ja que generà rèpliques i contrarèpliques a la premsa editada a Barcelona, i esperonà la constitució de la Unió Socialista de Catalunya, com a partit que aspirava a esdevenir «la fracció catalana del socialisme universal».

Durant la dictadura de Primo de Rivera la Secció d'Estudis Socials continuà plenament activa i resistent: organitzà un consultori jurídic gratuït per a treballadors, projectà la creació d'una borsa de treball, promogué el debat de propostes sobre la problemàtica de l'habitatge que existia a Reus en aquells moments, i celebrà un curs sobre l'assegurança obrera (1926).

L'any 1930 la Secció impulsà les primeres «Converses sobre temes d'interès local» i feu un assaig de planificació estratègica *avant la lettre*, amb ponències sectorials sobre la decadència territorial de Reus, l'abastiment d'aigües, la beneficència pública, l'urbanisme, les finances municipals, l'esport i la cultura. La projecció ciutadana del cicle fou tan notòria que el primer ajuntament republicà del 1931 reclamà al Centre de Lectura els textos originals per estudiar-los, com a referències per al seu programa d'actuació.

En els primers anys trenta, de la Secció d'Estudis Socials sorgiren propostes amb vocació d'assolir vida pròpia, com la creació de l'Associació de la Premsa, la fundació de l'Agrupació Salut (que després formaria part de la Quinta de Salut La Alianza), i la no reeixida Lliga dels Drets de l'Home. Amb Joan Gilabert com a nou president, a partir del 1934, la Secció mantingué la seva orientació obrerista i socialitzant durant tota l'època republicana.

La col·lectivització del Teatre Bartrina, a l'inici de la Guerra Civil, i els efectes del bombardeig del 1937 deixaren el Centre de Lectura en una delicada situació durant el període bèl·lic. La clausura de l'entitat al final del conflicte (1939), que la salvà del saqueig dels vencedors, es mantingué fins a l'any 1948.

Amb la difícil represa, ja l'any 1949, el nou president de la Secció, Josep Maria Guix Sugrañes, organitzà la segona sèrie de les «Converses sobre temes d'interès local». Dins l'estret marge d'actuació que permetia el franquisme, les conferències abordaren qüestions com l'urbanisme i l'habitatge, la demografia, l'economia agrària, la puericultura, la

CONFERÈNCIA DEL SENYOR INDALECI PRIETO

DIPUTAT A CORTS PER BILBAO, QUE TINGUÉ LLOC EN NOSTRE CASAL
LA NIT DEL DIVENDRES, DIA 19 DE GENER

EU la presentació del conferenciant el senyor Josep Recasens, ex-president de la Secció d'Estudis Socials, organitzadora de l'acte. Comensà el senyor Prieto advertint a l'auditori que ell no té condicions de conferenciant. Que es home de polèmica que troba en la disertació de l'adversari arguments per a la discussió. Que necessita contradictor per a exaltar el seu verb i donar calor a la seva paraula. Promet que ens dirà, amb tota valentia, ço que pensa, amb sinceritat, sense caure en l'adulació, ja que no vé a fer-se clientela política. Es dol de no poder expressar-se en català, llengua a la que estima i respecta.

Confesa ésser fonament pessimista. Davant del panorama espanyol, davant d'un Estat podrid, corromput, en plena descomposició, per gran que sia la seva voluntat, el seu entusiasme, la desencoratjadora realitat l'atueix.

El regíme monàrquic està passant per una fonda crisi. El constitucionalisme s'ha convertit en una ficció, derivant envers el poder personal, convertint-se en una caricatura i en una vilèsia.

D'això no n'és culpable tan sols la mo-

narquia, puix sempre havia viscut en equilibri entre dues coaccions, dos perills: el de la República i el del lligitimisme carlí o jaumista. El republicanisme com a acció ha desaparegut quedant en peu les forces organitzades de la reacció, que per mitjà de altes gerarquies, arriben fins a les cambres de Palau, alentant el poder personal, que culmina en el vergonyós desastre d'Annual.

Senyala com a responsables de la decadència del partit republicà als reformistes, que en ingressar a la Monarquia han deixat sense cap al partit, i sense els homes de més solvència i capacitat, havent amb això causat tal dany al país que, per grans que sian els seus encerts en el poder, no podràn compensar-lo. Els capdills republicans, no tenen, avui, solvència moral, no són una garantia i una esperança de bon govern, amb que substituir i liquidar l'actual règim—encara que en les formes de Govern no hi ha xifrat mai grans esperances—per la República que creu més apte pel desenrotlló progressiu del poble.

Segueix dient que la responsabilitat no és tota dels capdills, puix aquests no sentrien una certa debilitat, si darrera d'ells hi hagués una massa conscient que els vigilés i els exigís responsabilitats a l'ensemp que els alentés a l'hora del defalliment i de la desesperança.

cultura i els museus, l'esport, la formació professional, la capitalitat comarcal de Reus... A manca de debat polític democràtic, es pretén actualitzar la reflexió en clau estrictament ciutadana.

La rebatejada Secció de Ciències Morals, Polítiques i Socials, que seguia l'empenta del president Guix, promogué les terceres «Converses» l'any 1954, amb les quals posà al dia els citats àmbits sectorials, i hi afegí ponències innòcues sobre la influència del vent de mestral, l'avicultura o els vincles entre Reus i Salou. L'any 1958 es feu una aposta més agosarada, en organitzar un curs sobre el Mercat Comú a càrrec d'alguns advocats i economistes locals no addictes al règim.

L'any 1965 es produí una adaptació del reglament del Centre de Lectura a la nova Llei d'associacions, que donà lloc a una reorganització seccional que permeté l'entrada del significat antifranquista Celestí Martí Salvat com a vocal de la Secció de Ciències Morals, en el marc d'una estratègia combinada dels elements més actius de l'oposició democràtica per guanyar influència social. Al llarg del tardofranquisme, aquests moviments consolidaren el Centre com a referent ciutadà de les reivindicacions catalanistes i prollibertats.

Poc després de la mort de Franco, i a causa del moment excepcional que vivia el país, la renovada Junta del Centre de Lectura presidida per Jordi Escoda va assumir directament, en superar l'àmbit purament seccional, el repte de portar a Reus els ponents que en el primer semestre del 1975, encara en vida del dictador, havien protagonitzat a Barcelona el cicle de les «Les Terceres Vies a Europa», la carta de presentació de les emergents forces polítiques catalanes.

Al voltant del títol comú «Camins cap a la Democràcia», i ampliant el catàleg de ponents originals, durant els primers mesos del 1976 visiten el Centre com a conferencians: Heribert Barrera (ERC), Josep Pallach (Reagrupament Socialista), Josep Solé Barberà (PSUC), Joan Reventós (CSC), Anton Cañellas (UDC), Joan Armet (PSAN), Jordi Pujol (CDC), Ramon Trias Fargas (EDC), Josep Badia (Partit Carlí) i Joan Cornudella (FNC). Aquest ric mosaic ideològic, previ a la legalització dels partits, va situar l'entitat i la ciutat de Reus com l'aparador més privilegiat de la transició política a tota la Catalunya meridional.

Amb la normalització democràtica i la recuperació de l'autogovern, la Secció de Ciències Morals pren embranzida, recupera les «Converses sobre temes d'interès local», i organitza nombrosos cicles de conferències que permeten portar al Centre de Lectura les personalitats que marquen la pauta del nou moment social i polític, projectant novament el prestigi de l'entitat i la vitalitat cultural de Reus en l'àmbit nacional.

Dinàmiques de catalanització Xavier Ferré, Universitat Rovira i Virgili

Prenc com a referent comparatiu inicial la revista del Centre de Lectura per contextualitzar el procés de catalanització que anà experimentant l'entitat a través d'iniciatives –en principi isolades– que anaren esdevenint constants en dues etapes: els anys vint i trenta i la dècada endegada d'ençà dels anys seixanta del segle vintè. En aquest sentit, la hipòtesi que mantinc és que el procés de catalanització de l'ateneu («catalanització interna») és consubstancial als avenços –o retrocessos– operats socialment i política en l'abast urbà («catalanització / substitució lingüística externa») i nacional (prenent com a discriminant la conferència d'Àngel Guimerà a l'Ateneu Barcelonès el 30-XI-1895: «La Llengua Catalana», motiu de catalanització de l'entitat).

L'alfabetització castellanitzadora –marca de violència político-simbòlica– determinada per l'Estat espanyol liberal vuitcentista explica que la consciència lingüística s'articulés en consonància amb la construcció del contradictori moviment de construcció nacional –amb dissincronies– als Països Catalans.

Cal que ens demanem, doncs, si les primeres composicions poètiques, de tipus costumista i emotiu, publicades a la *Revista* el darrer terç del vuit-cents, eren un senyal de presa de consciència protonacional.

Si observem la seqüència de la publicació ens adonarem que fou en aquest context quan podem datar el primer treball sociolingüístic –extrapolable a la resta d'espais de sociabilitat. L'escriptor amb el pseudònim «Nomen» escriví un article –«Notas. Sobre l'Estat de la llengua catalana»– en què indicà quins eren els àmbits d'ús de la llengua: «la gent del poble no entén en general lo castellá y'l té com llengua estrangera». En canvi, l'entorn urbà –de Roses a Tortosa– «entén lo castella y'l parla». I tot seguit remarcava que «des del renaixement iniciat per Aribau, los Jochs Florals, lo Teatro Catalá, lo periodisme y altres causas accidentals, han escampat per nostra patria l'amor y'l conreu de la llengua nativa, l'intent de netejarla y conservar-la». A la fi de l'escrit acordava –davant l'espuri i glòdfag cosmopolitisme lingüístic, que no es corresponia amb el projecte internacionalista de l'esperanto– que «conservi cada pais son parlar y estimi'l y purifiqui'l; que encara no sabem quin llenguatge ha de cedir lo lloch a l'altre».¹

1 *Revista del Centro de Lectura [RCL]*, 33, 16-XII-1883, p. 3-5.

Acte d'inauguració del bust de Pompeu Fabra a la biblioteca del Centre de Lectura en el centenari del naixement del filòleg amb la presència de la seva filla Carlota, 1968

«Nomen» mateix, sota l'afany d'informar la llengua amb continguts pragmàtics (i no exclusivament emotius), hi escriví l'article: «Notas sobre l'origen y formació de les municipalitats», primer treball publicat al portaveu de l'entitat sobre ordenació territorial.²

Aquests exemples configuraven un context que indicava l'estat incipient d'una catalanització lingüística reduïda a voluntats individuals i simultàniament definida al clam d'organització patriòtica de base sota l'impuls del portaveu de l'Associació Catalanista local *La Veu del Camp*, anterior a la Unió Catalanista.

Ara bé, les hipotètiques conseqüències de l'articulació suprapolítica catalanista cap a la publicació del Centre no establiren –en consonància potser amb la situació de prenortativitat ortogràfica– un avenç de posicions quant a l'ús de la llengua. La tònica finisecular vuitcentista no varià respecte de les motivacions temàtiques de l'etapa anterior esmentada ni ho feu en allò que respecta a les infreqüents composicions –sota matèries i al·legories

2 RCL, 2, 13-I-1884, p. 4-5.

Acte d'inauguració del bust de Pompeu Fabra a la biblioteca del Centre de Lectura en el centenari del naixement del filòleg amb la presència de la seva filla Carlota, 1968

sociològiques diverses– en una llengua majoritàriament no percebuda com a nacional.³ A la ciutat, tanmateix, existien cenacles sensibles a aquesta percepció lingüística –com la llibreria La Regional– i el Centre ingressava obres que aleshores sintetitzaven concepcions culturals i polítiques nacionalitzadores –*Lo Catalanisme* del confederal Valentí Almirall–, noves síntesis historiogràfiques –*Historia de Catalunya*, confegida per Antoni de Bofarull⁴

- 3 Vegeu l'evocació excursionista de Mercadé Martí: «Carta sense carpeta», *Eco del Centro de Lectura de Reus [ECL]*, 5, 2-V-1897, p. 3-4; l'al·lusió als falsos analistes literaris d'Antoni Marca Boada: «Pseudo-critichs», *ECL*, 17, 25-VII-1897, p. 4-5; l'al·legoria al Centre de Lectura d'Eugeni Mata Miarons: «Homentage al "Centro de Lectura"», *ECL*, 32, 7-XI-1897, p. 5; a la menestralia urbana de Joan Colom: «Lo cant del cerraller», que reivindicava: «Obrer soch y català / [...] Visca Catalunya! / la família y'l treball», *ECL*, 45, 6-II-1898, p. 4-5 i, amb la mateixa temàtica, la composició de Mata Miarons: «La menestralia», *ECL*, 54, 17-IV-1898, p. 6.
- 4 Ambdós volums consten com a incorporats a la biblioteca segons el primer registre biblioteconòmic efectuat al Centre i publicat, en diversos lliuraments. En aquest cas vegeu l'*ECL*, 46, 13-II-1898, p. 8.

Bust de Pompeu Fabra de Ramon Ferran, 1968

i obres d'escriptors del Camp i de polítics (liberals) i filantrops.⁵ També incorporava publicacions de caient catalanista *Lo Jovent Catalá* (*ECL*, 59, 15-V-1898), o *l'Anuari Català. Revista del moviment literari regional* (*RCL*, 3, 1-IV-1901). Comptat i debatut, l'etapa vuitcentista no feu altra cosa que exemplificar els vaitots renaixencistes que maldaven per a (re)trobar –sota la primera modalitat diatòpica territorial de tota l'àrea lingüística, el llemosí– la llengua a través de la qual es poguessin bastir uns mínims referents (historicistes) comuns.⁶

Aquesta concepció –sota el modernisme local– es projectà, però, amb més intensitat a començaments del segle vintè, quan el moviment catalanista construí l'imaginari simbòlic socialitzat entre els associats del Centre i quan la revista es feu ressò dels primers debats entorn de l'estatus normatiu de la llengua davant la glotofàgia de l'Estat espanyol.⁷ La connexió entre modernisme i catalanisme era evident.

I també ho era que el primer *Reglament* catalanitzat que consta en l'arxiu del Centre fos el de la Secció Excursionista, sota la presidència de Josep Prunera, redactat el 7-XI-1901 (Impremta Eduard Navàs, 1903).

- 5 Em refereixo a l'adquisició d'obres de Narcís Oller: *Vilaniu, Croquis del natural, La Febre d'or* –*ECL*, 52, 27-III-1898, p. 8–, de Josep Pin i Soler: *La família dels Garrigas* –*ECL*, 53, 3-IV-1898, p. 8– i de Victor Balaguer: *Lo romiatge de l'ànima* –*ECL*, 57, 1-V-1898, p. 8.
- 6 No d'altra manera calia entendre la publicació de poemes de renaixencistes valencians com Jacint Labaila: «Flors del Túria», *ECL*, 64, 19-VI-1898, p. 8.
- 7 Vegeu, pel que fa al primer aspecte: M[iquel] V[entura] B[alanyà]: «Cronica Artística. L'Exposició de postals a la “Lliga Catalanista”», *RCL*, 36, 15-VIII-1902, p. 139-140. I, quant al segon fet, el mateix articulista ressenya el llibre de Josep Aladern: *Lo catalá ¿es idioma ó dialecte?* (1903), *RCL*, 48, 15-III-1903, p. 37-38.

L'excursionisme tot just s'havia organitzat des de l'afany de conèixer científicament el terror, la qual cosa, com a base objectiva, fou suficient per a percebre-hi la concreció de la pàtria. Heus ací, doncs, el referent lingüístic com a expressió d'aquest lligam.⁸

Ara bé, aquesta normalització es feia implícita d'acord amb una aparent «neutralitat» lingüística –extrapolable a altres associacions homòlogues. En el *Reglamento* del Centre (5-IX-1908) s'especificava que l'entitat «no establecerá privilegios de idioma ni de nacionalidades» (f. 1). Aquesta estratègia durà vint-i-tres anys (1908-1931), com constatava el projecte de *Reglament* del Centre –ara, en català– de juliol de 1931.

La qüestió al voltant de l'oficialitat de la llengua operà un primer *turning point* en l'ús del català a les actes de l'entitat. A partir de la sessió de la Junta Directiva del 4-VI-1911 el català hi fou emprat freqüentment. Aquest fet pot ser explicat per dues raons: a) els efectes culturitzadors de l'organització al Centre del I Congrés d'Ateneus, i b) la personalitat ideològicament definida en l'espai republicà catalanista dels dos presidents d'aquesta conjuntura: Jaume Simó Bofarull i Antoni Porta Pellissé.

Aquesta etapa fou «preparatòria» de l'hegemònica quant a la catalanització integral de l'entitat: la presidència de Pere Cavallé Llagostera (1915-1922), la qual explicava l'ús de la llengua a les actes d'ençà del 6-VI-1915 fins a 19-IX-1938, sota la presidència de Pere Balaguer. Aquesta actitud –en el marc del projecte de construcció nacional de La Mancomunitat (1914-1923)– es corresponia amb l'afany de difondre una catalanització substantiva al voltant, per exemple, de la funció cultural dels municipis i el lloc que hi tenien els ateneus.⁹

Com és sabut –i no hi insistiré– l'etapa de la *Revista* compresa entre el 1920 i el 1934 reflectí la nacionalització cultural de l'entitat, com també ho feren, en conseqüència, el reglament d'espai –Biblioteca, 15-IV-1923– i el propi del Centre –sota la presidència de Jaume Roig Padró– en el qual (redacció del 23-III-1934) s'explicitava –per primera vegada– en l'article primer que l'idioma oficial era el català.

L'explicació d'aquesta conjuntura ve donada en la relació existent entre la catalanització social i la catalanització interna. Al primer terç dels anys trenta el Centre batejava a l'uníson amb el debat polític nacional derivat de l'aplicació de l'autonomia regional del setembre del 1932. Per aquest motiu, el president del Centre de l'any 1933, Pere Totosaus –en endegar una sèrie de conferències sobre l'estat polític del país–, destacava que encara

8 S'esdevingué, és clar, el mateix en la reglamentació interior de la Secció Excursionista del 26-XI-1908. I, pel que fa a altres seccions, vegeu la catalanització del *Reglament* de la Secció d'Art (18-XII-1908), i el de la Secció de Literatura i Idiomes (15-I-1909), sota la secretaria de Josep Recasens i Mercadé, socialista que aleshores vinculava obrerisme i qüestió nacional a les planes republicanes del portaveu *Foment*. Un lligam que, com a hipòtesi, pot explicar aquesta descastellanització lingüística reglamentària.

9 Vegeu A[nton] PORTA PELLISSÉ: «De l'acció cultural del municipis», *RCL*, 15, 1-IX-1920, p. 265-267.

que l'associació no discriminava entre opcions polítiques, sí que volia esdevenir transmissora de les «palpitacions dels temps» –«Els senyals del temps són, d'altra banda, una preocupació per la política»– en clau de debat intel·lectual, atès que la «majoria de polítics catalans són doblats d'intel·lectuals».¹⁰ Fi de trajecte.

Les conseqüències sabudes de la repressió cultural sota el francfalangisme espanyol arreu del país no foren alienes a la vida del Centre. Amb tot, d'ençà de la reobertura, l'abril del 1948, l'activitat d'individualitats al si de seccions de l'associació endegà un fil catalanitzador implícit reflectit, en principi, per la subsecció, pertanyent a la Secció de Literatura, Amics de la Poesia –referent homònim de l'agrupació de Barcelona– ratificada en la Junta Directiva del 7-III-1949. Fou, precisament, a través d'aquest canal que el 20-XI-1951 l'erudit i activista Joaquim Santasugna –aleshores immersit en la redacció de la seva magna obra *Reus i els reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900*– hi impartí la primera conferència en català: «La colla de l'Aladern».¹¹ Fou un fet semipúblic però que servia per reflectir el progressiu clima favorable vers la recuperació de referents intel·lectuals, també coetanis.

La llarga marxa catalanitzadora entre esclatxes sota l'Estat franquista alenà, al Centre, a progressar en àmbits d'ús: primeres actes en català de la Junta del Centre d'ençà del 1948 –de la primera, datada el 13-I-1961, fins al 13-VI-1965, i de manera intermitent des del 13-XII-1965 fins al 12-V-1967– i, fonamentalment, en el seguit d'actes i iniciatives agomolades sota la Secció de Literatura, aleshores presidida (22-VI-1961) pel Dr. Bonaventura Vallespinosa i la Secció de Ciències Morals i Polítiques.¹² Els indicis produïts a la *Revista* indicaven vents favorables a la incipient desespanyolització: recordatori del traspàs de Prat de la Riba (1917-1967)¹³ i, entre d'altres iniciatives, el «Cicle d'actes a honor i establiment i enaltiment de la nostra parla».¹⁴

Aquesta transició renovadora quallà –fou un abans i un després en la dinàmica cultural del Centre– en la commemoració del naixement de l'enginyer gramàtic Pompeu Fabra.¹⁵ Fou un esdeveniment que reflectí la catalanització definitiva quant a la redacció de les

10 Mots presidencials abans que el primer ponent de les jornades –«Els problemes de Catalunya després de l'Estatut»–, Rovira i Virgili, intervingués sobre «La Catalanització general». Vegeu: *RCL*, 237-239, gener-març, 1933, p. 87.

11 Pere ANGUERA: *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Edicions 62, Barcelona, 1977, p. 207. Vegeu-ne la ressenya a «La disertació del escriptor reusenc Joaquim Santasugna», *Diario Español*, 4.106, 23-XI-1951, p. 4.

12 Consulteu, com a model, la composició del Consell Directiu –i alguns dels associats que informen les seccions– publicada a *RCL*, 179-180, juliol-agost, 1967, p. 456.

13 *RCL*, 179-180, juliol-agost, 1967. Treballs d'aquest número reflecteixen nous temps en el decurs de la publicació i en l'ambient cultural. Vegeu l'article de Celestí MARTÍ SALVAT: «La nació i l'Estat», p. 447-448 i el de Xavier Amorós, sota la hipotètica influència d'*Els altres catalans* de Francesc Candel, «Un problema capital», p. 448-450.

14 *RCL*, 182, octubre, 1967, p. 476-477.

15 Vegeu-ne el monogràfic que hi fou dedicat: *RCL*, 186, febrer, 1968.

Cartell de les conferències "El problema de les nacionalitats" de Celestí Martí i "Sobre el predomini lingüístic i cultural" de Josep Murgades, 1976 (fons Pere Anguera, Arxiu Municipal de Reus)

actes de la Direcció d'ençà del 15-III-1968 i allò determinant: l'impuls d'activitats nacionalitzadores de caire normalitzador.

A partir de la dècada dels anys seixanta, amb l'ocupació de càrrecs de seccions actives –Literatura i Ciències Socials i Polítiques–,¹⁶ la vida de l'entitat anà desprovincianitzant-se, fet concretat, primer, en «senyals» interns de la revista, i, a partir del 1970, en la integral catalanització de la publicació.

Aquesta base crítica associativa, aconduïda per presidències proclius del tot al retorn de la personalitat nacional del Centre congruada als anys vint i trenta –Emili Argilaga, Ramon Amigó, Jordi Escoda i Xavier Amorós– establí que des del 1983 –fins avui– el *Reglament* fixés el català com a llengua oficial del Centre, fet ratificat als *Estatuts* del 25-II-1987 en el punt 1. 2. de l'article primer.

16 Com a mostra vegeu la composició de la Junta Directiva i de les seccions sota la nova presidència presidida –arran del traspàs d'Enric Aguadé Parés– per Josep Blanch Massó: *RCL*, 192, agost, 1968, p. 600.

El Centre de Lectura en el marc dels ateneus de Catalunya

Josep Fàbregas Roig, Universitat Rovira i Virgili

Un dels trets diferenciadors de Catalunya, sens dubte, és el de l'associacionisme. Un concepte, susceptible de diverses interpretacions, però que en tot cas és un fenomen amb profundes arrels populars, vinculat a la Catalunya preindustrial. Analitzant-lo des del vessant pragmàtic estaria relacionat amb la manera com un grup de persones, vinculades institucionalment, comparteixen inquietuds i uneixen esforços, per aconseguir determinades fites. Aquest és l'esperit amb què han crescut els habitants de pobles i ciutats de Catalunya i que al llarg de la història ha permès superar fins les situacions més adverses.

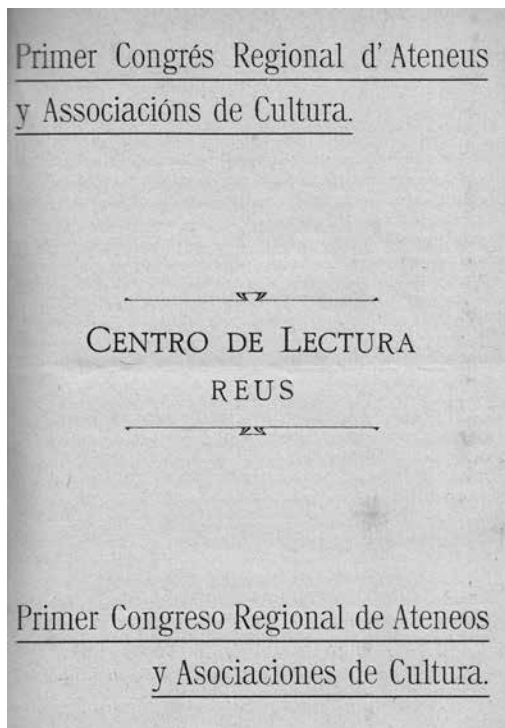
A partir de la idea d'associacionisme, en què ens podem trobar institucions de tot tipus: culturals, econòmiques, educatives, esportives, laborals, polítiques, recreatives, religioses o socials, podem arribar al concepte d'ateneu. Segons Ramon Arnabat i Xavier Ferré, aquest seria un terme genèric; les societats obreres, casinos, centres, associacions recreatives, cercles, entre d'altres serien entitats similars, tot i que la Federació d'Ateneus de Catalunya defineix ateneu com «una associació que té com a objectiu el foment de la cultura i la millora de la qualitat de vida de les persones associades a través d'activitats, socio-culturals com xerrades, conferències, exposicions, tallers».¹ Amàlia Bosch, situa com un dels principals objectius dels ateneus el de difondre la instrucció i l'educació dels infants i adults, en una època en què aquests aspectes eren deficitaris entre les classes populars.²

La gran expansió d'aquestes institucions es va produir a mitjan segle XIX; entre el 1845 i el 1887, arreu de Catalunya, es van crear nombroses associacions populars, la majoria de les quals preocupades pel desenvolupament cultural i també amb finalitats recreatives i, a instàncies de les autoritats, havien de tenir un marcat caràcter apolític.³

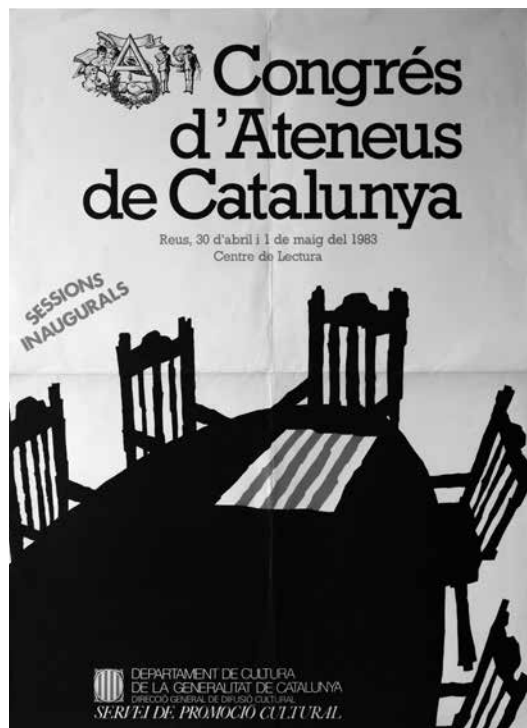
1 RAMON ARNABAT MATA; XAVIER FERRÉ TRILL. *Ateneus. Cultura i llibertat. Associacionisme a la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Federació d'Ateneus de Catalunya, Barcelona, 2015, p. 18. Federació d'Ateneus de Catalunya. Consultat el 18/10/2016 a: <http://www.ateneus.cat/la-federacio/historia-dels-ateneus/>.

2 AMÀLIA BOSCH DAIZIRA. *Els ateneus de Catalunya*. Barcelona: Federació d'Ateneus de Catalunya, 1991, p. 33-34.

3 ARNABAT; FERRÉ. *Ateneus. Cultura i llibertat...* p. 45.

Reglament del I Congrés d'Ateneus de Catalunya, 1911 (Arxiu Comarcal del Baix Camp)

Cartell del III Congrés d'Ateneus de Catalunya, 1983

El Centre de Lectura és un bon exemple de l'associacionisme que es va difondre en aquesta època, recordem que va ser fundat el 1859. L'origen de l'entitat el trobem en unes tertúlies al Cafè de la Música del raval de Santa Anna on, a part de debatre sobre el govern i comentar les notícies d'actualitat, es llegien diaris en veu alta. Un grup format per Salvador Ferrer, Josep Güell i Mercader, Salvador Ortiga, Gabriel Bofarull, Joan Grau, Ciril Freixa, Salvador Balada, Pere Busquets i Eduard Tost, van liderar un projecte de societat que tingués per finalitat el desenvolupament integral de la persona a través de la lectura de llibres i periòdics, amb finalitat instructiva i prohibició de tot tipus de joc, balls i discussions polítiques o religioses.⁴

Des de la seva creació, el Centre va patir vicissituds diverses, amb canvis de domicili, clausures –per qüestions polítiques– i reobertures, polèmiques internes i actualitzacions

4 Pere ANGUERA NOLLA. *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Barcelona: Edicions 62, 1977, p. 9.

Imatge de la taula presidencial del III Congrés d'Ateneus, 1983

del reglament, sempre sense perdre de vista la perspectiva cultural que, des de ben aviat, va ser evident a la seva revista: *El Eco del Centro de Lectura*. A finals de l'estiu del 1908, una nova normativa l'estructurava com a ateneu. La societat es dividia en set seccions: ciències, literatura i idiomes, art, música, excursionisme, arts i oficis i estudis socials. La Junta Directiva de l'entitat estava formada per un president, un vicepresident, un tresorer, un comptable, un bibliotecari, sis vocals i quatre secretaris.⁵

Els Ateneus van esdevenir un referent cultural en el context d'una Catalunya liberal que es trobava en plena industrialització i amb un panorama d'àmplies desigualtats socials i culturals.⁶ Els dies 15, 16 i 17 d'abril del 1911, el Centre de Lectura, aleshores presidit per l'advocat Jaume Simó i Bofarull, acollia el I Congrés d'Ateneus de Catalunya. La iniciativa,

5 *Ibidem*, p. 117.

6 ARNABAT; FERRÉ. *Ateneus. Cultura i llibertat...*, p. 18.

Imatge del III Congrés d'Ateneus celebrat a la sala d'actes, plena de gom a gom, del Centre de Lectura, 1983

molt ben acollida per tots els estaments, va comptar amb el suport de la Diputació de Tarragona i dels ajuntaments de Barcelona, Lleida i Reus. Francesc Font de Rubinat, per il·lustrar l'esdeveniment, va dissenyar un logo especial. El congrés, presidit per Pere Coromines es va estructurar en 16 comissions, que abraçaven àmbits com: higiene i medicina social, agricultura, pedagogia, estudis socials, econòmics, polítics o biblioteques, entre d'altres. En conjunt es van exposar 72 ponències, les més rellevants van ser les de: Jaume Agudé, Marcel·lí Domingo, Eduard Fontserè, Adrià Gual, Francesc Layret, Felip Pedrell, Joan Puig i Ferrer, Josep Recasens, Antoni Rovira i Virgili, Jaume Simó, Josep M. de Sucre i J. M. Tallada. Tot i que segons el reglament, les dues llengües –català i castellà– podien ser utilitzades indistintament, només quatre comunicacions es van fer en castellà. Cada ateneu va mostrar la seva singularitat; a causa de la diversitat d'institucions i de tendències no es va arribar a cap iniciativa que permetés assolir objectius comuns. En l'àmbit organitzatiu el Congrés va ser un èxit, si ens atenem a les consultes que es van fer des de

Vilanova i la Geltrú, per tal d'obtenir informació, ja que la localitat del Garraf era la seu del Segon Congrés. Per al Centre de Lectura, com a institució, va ser molt important la gran difusió que va representar.⁷

Al cap d'un segle, a la tardor del 2011, el Centre va rememorar aquell congrés amb la celebració d'unes jornades, a les quals van participar destacades personalitats de l'àmbit cultural i científic de Catalunya: el 24 d'octubre, Salvador Giner, president de l'Institut d'Estudis Catalans, obria el curs acadèmic 2011-2012 amb la conferència «L'Institut d'Estudis Catalans, ahir, avui i demà». En dies successius van intervenir: Vicenç Altaió, director d'Arts Santa Mònica i de KRTU (cultura, recerca, tecnologia, universals); Josep Ramoneda, director del CCCB de Barcelona; Laura Borràs, directora de la Institució de les Lletres Catalanes; Isona Passola, guionista, directora i productora de cinema; Juan Insúa, director del festival de literatura Kosmopolis i del CCCB Lab; Pilar Parcerisas, crítica d'art i membre del CONCA (Consell Nacional de la Cultura i les Arts); Eugènia Serra, coordinadora general de la Biblioteca de Catalunya, i Vicenç Villatoro, president de l'Institut Ramon Llull.⁸

El III Congrés d'Ateneus no es va celebrar fins a l'any 1983, amb l'arribada de la democràcia es va voler donar un nou impuls al moviment ateneista. Entre els mesos de maig i octubre es va desenvolupar en diversos ateneus d'arreu de Catalunya; el Centre de Lectura va ser l'amfitrió dels actes d'inauguració i de cloenda.⁹ Hi van assistir prop de 150 entitats, que van treballar en nou àmbits com: dinamització cultural, història de l'ateneisme, funció dels ateneus a la societat actual o problemàtica dels ateneus. El professor Pere Anguera i l'historiador Lluís-Miquel Pérez –aleshores membres de la Junta– van ser autors de dos articles que es referien als dos congressos celebrats a Reus i a Vilanova, els anys 1911 i 1912, respectivament. El professor Josep Termes i l'intel·lectual Josep M. Ainaud de Lasarte van ser els responsables de les ponències. L'acte de clausura va ser presidit per Max Cahner, conseller de Cultura de la Generalitat, i per Anton Borrell, alcalde de Reus.¹⁰ Entre les decisions adoptades destaquem la constitució de la Federació Catalana d'Ateneus de Catalunya. En la Junta Gestora que es va formar, en representació del Centre, hi havia P. Anguera i J. Llobet.¹¹

7 ANGUERA. *El Centre de Lectura de Reus...*, p. 121-122. ARNABAT; FERRÉ. *Ateneus. Cultura i llibertat...*, p. 68-76. BOSCH. *Els ateneus de Catalunya...*, p. 141-143.

8 Xavier FILELLA FARGAS. «El primer Congrés d'Ateneus de Catalunya al Centre de Lectura el 1911». *Revista del Centre de Lectura*. Consultat el 09/10/2016 a: <http://www.centredectura.cat/revistadigital>.

9 Biblioteca Centre de Lectura (BCDL). Llibres d'acords de la junta, 2 d'abril i 20 d'octubre de 1983. L'acte d'inauguració va ser el 30 d'abril i 1 de maig, mentre que la cloenda va tenir lloc els dies 22 i 23 d'octubre, amb la lectura de les conclusions. *Memòria del Tercer Congrés d'Ateneus de Catalunya*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1985.

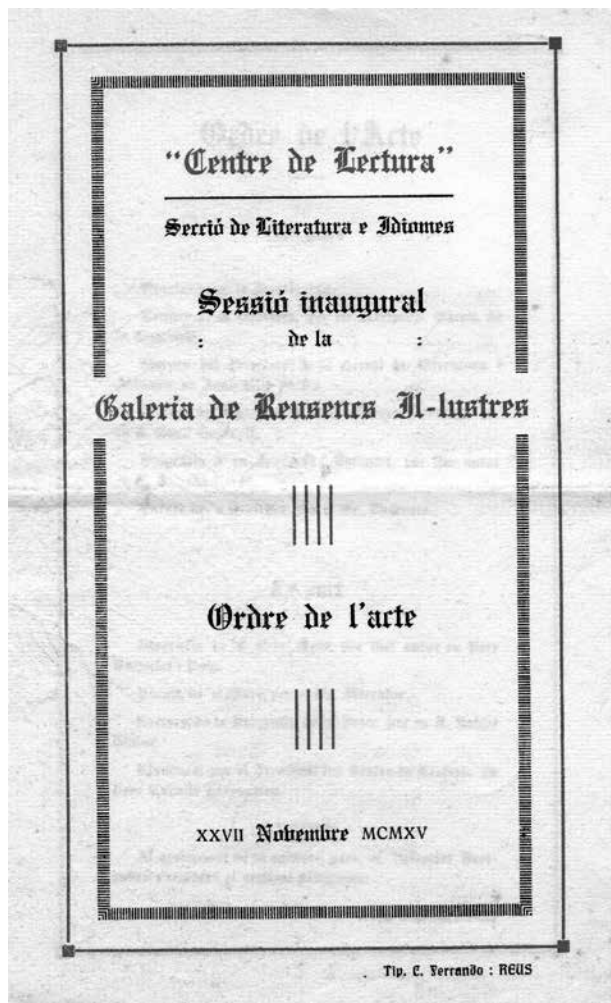
10 *Memòria del Tercer Congrés d'Ateneus...* i BCDL. Llibre d'acords de la junta, 20 d'octubre de 1983.

11 BCDL. Llibre d'acords de la junta, 10 de novembre de 1983.

La galeria de fills il·lustres Marc Ferran

L'herència cultural que el Centre de Lectura ha deixat a Reus al llarg de la seva vida, més que centenària, abasta els més diversos camps de la cultura de la nostra ciutat, fins al punt que també alimenta, com assenyala Joaquim Santasusagna, un dels nostres tòpics locals: el dels fills il·lustres. Per a qualsevol persona que visiti a dia d'avui el Palau Municipal, no li passarà pas desapercebut el reguitzell de retrats que n'omplen les parets, més o menys aconseguits, d'un seguit de personatges (dels quals, només tres són dones), que són alguns dels fills il·lustres (no pas tots) amb què compta la ciutat. La idea original d'aquesta galeria de retrats no neix pas del mateix Ajuntament, sinó precisament del Centre de Lectura.

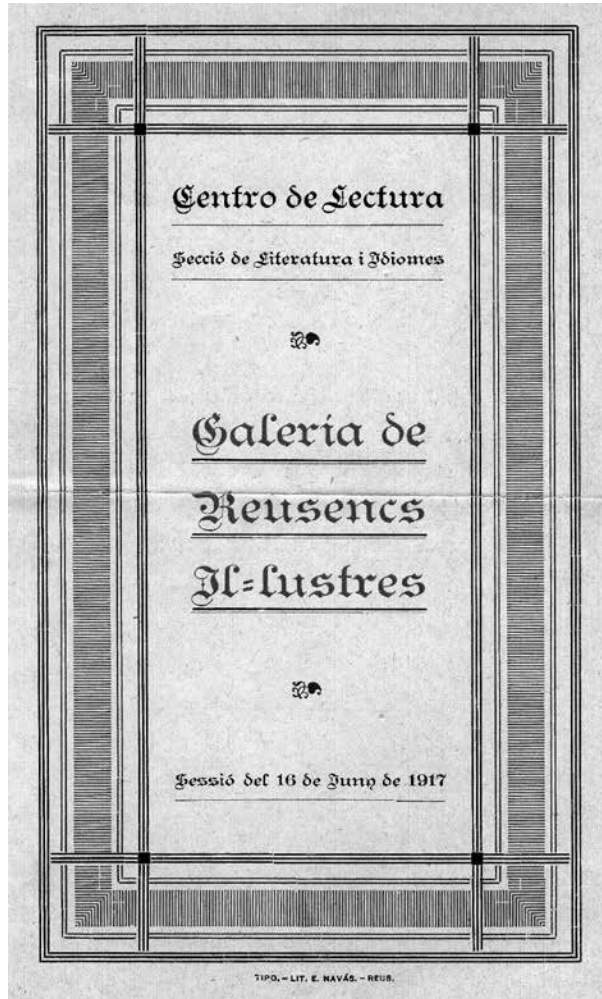
El gener del 1915 diversos membres de la Secció de Literatura van donar els primers passos per a la creació de la galeria de reusencs il·lustres. Van formar una comissió amb l'objectiu d'iniciar la recollida de diners per a la compra dels quadres. Entre les iniciatives que es van engegar per la recaptació de fons, fins i tot es va crear una companyia de teatre d'aficionats amb la qual el mes d'abril ja s'havien recollit 422 pessetes. Aquesta tasca va anar de la mà de Josep Martorell Odena, E. Roca José, A. Llevaria José, J. Güell Borafull i Enric Aguadé Parés amb l'objectiu, segons les seves pròpies paraules, de «rescatar del lamentable abandó les nostres glòries» i popularitzar el seu coneixement entre els seus conciutadans. La galeria es va inaugurar el 27 de novembre d'aquell mateix any, amb els retrats de Marià Fortuny, Joaquim Maria Bartrina, Pere Mata i Joan Prim. L'acte va tenir un ampli ressò en la premsa local que va lloar-ne la iniciativa en un moment incert i tràgic per la I Guerra Mundial Europea: «*Reus liberal y noble, cuna de tantos hombres ilustres, da el primer paso recordando su vieja historia. [...] el momento actual es un momento de lucha de la cual no vislumbramos como saldremos; por eso es precisamente que recorriendo á nuestra historia, que recordando á nuestros mayores, hemos de unirnos en el amoroso y estrecho abrazo que ha de volvernos invencibles, que ha de hacernos invulnerables contra los embates de este cataclismo que amenaza engullirse á los pueblos*» (*Diario de Reus*, 15 de novembre de 1915). Al mateix temps, es publicaven a les pàgines del *Diario de Reus* breus hagiografies dels personatges hometownats. Dos anys més tard, el 12 de juny del 1917, la galeria era ampliada amb els retrats de Pròsper Bofarull, el bisbe Grau i Joan Sol i Ortega, obres realitzades pel pintor local Macià Auqué.

Programa de la sessió inaugural de la Galeria de Reusencs Il·lustres, 1915

Aquesta iniciativa, si bé, per una banda, era un reconeixement sincer cap a aquests personatges que havien destacat en camps tan diversos com l'art, la literatura, la medicina i la política, també era un símptoma que la ciutat estava en ple període de decadència i li calia aferrar-se a records gloriosos per aixecar la seva autoestima.

La galeria de reusencs il·lustres no va estar exempta de la polèmica quan el febrer del 1926 Joaquim Santasusagna, sota el seu pseudònim habitual «Jeroni Prats», en la seva

Programa de la sessió d'incorporació de nous retrats a la Galeria de Reusencs Il·lustres, 1917

primera col·laboració a la revista del Centre, va escriure un article amb el títol «El nostre gran tòpic local». Malgrat que la seva intenció, segons les seves pròpies paraules, no era «remoure les aigües pacífiques de la nostra ciutat ni atraure damunt nostre la curiositat pública», Santasusagna provocà un autèntic terratrèmol en tractar un tema tabú, en desmitificar alguns del reusencs més il·lustres. La seva intenció no era altra que obrir un debat desapassionat i racional sobre la vàlua real d'alguns d'aquest personatges il·lustres. Per

a Santasugsana, «l'executòria de fill il·lustre a la nostra ciutat està a l'abast de qualsevol figura per poc que s'hagi assenyalat»; per desmuntar aquest tòpic creia imprescindible la realització d'estudis crítics de figures com Prim, Fortuny, Bartrina i Mata –els quals en aquell moment, només comptaven amb bibliografia apologètica–, per captar el veritable pes específic d'aquests reusencs en els seus camps respectius. La reacció al contingut de l'article va prendre forma el 9 de març quan la Junta Directiva de l'entitat va rebre un llarg escrit de la Secció de Lletres en què es queixava de l'article publicat per Santasusagna que entrava en contradicció amb els homenatges que el Centre els havia dedicat i que atemptava contra l'honor ciutadà i demanava a la revista que publicués el seu escrit com a acte de desgreuge. Cap de les seves peticions van ser ateses, ni per la redacció ni per la Junta Directiva. El debat va traspasar les parets del Centre de Lectura i la polèmica va instal·lar-se a les planes de la premsa local. Ramon Grau des de *Les Circumstàncies*, entre els dies 28 de febrer i 5 de març d'aquell any, va arribar a publicar quatre articles sota el títol «Les nostres glòries. L'exabrupte d'un mal patrici» en què considerava l'article de Santasusagna «una col·lecció d'insuls a Reus i als homes que ens han donat glòria i renom». Escarnint i ironitzant sobre el contingut va escriure: «En Fortuny? Si no té la sort de morir jove, hauria acabat fent d'emblanquinador. En Prim com a militar era un quinto i com home d'estat, tot just servia per porter del Congrés. El Dr. Mata? Un curandero i gràcies. El pobre Bartrina? Un poetastre i un filosofastre [...]». També posava en qüestió les capacitats de l'autor per emetre judicis sobre el tema. En les planes del mateix diari A. Fuster Valldeperes, amb un to molt més moderat, escrivia l'article: «En defensa d'uns reusencs il·lustres», en què també es lamentava d'haver propiciat l'entrada de l'articulista en la redacció de la revista del Centre. Dos anys més tard, el 1928, l'article va retornar al centre de la polèmica quan un grup de deu socis, utilitzant-lo com a exemple, va protestar pels continguts de la revista.

Més enllà de compartir o no l'argumentació de Santasusagna –de fet, avui, comptem amb prou estudis crítics per poder mesurar la rellevància i la vàlua real de molts dels reusencs que hem elevat a l'il·lustrisme–, el seu article va posar de relleu que aquest era un tema tabú en l'entorn cultural i social reusenc, i més que un debat va provocar una allau d'insults i d'exabruptes, mancats d'arguments, contra la seva persona.

Durant el període de postguerra, amb un Centre de Lectura tutelat i controlat per les autoritats franquistes, la galeria de reusencs il·lustres fou traslladada al Palau Municipal. Una cessió que es va reconèixer l'any 1953 amb la signatura del document de dipòsit de les obres per part de l'alcalde Joan Bertran i del president del Centre de Lectura Enric Aguadé. Aquest dipòsit va ser l'embrí de l'actual galeria de retrats de fills il·lustres (en general de poca qualitat artística), que ha anat creixent i d'aleshores ençà ha alimentant, en paraules de Joaquim Santasusagna, «el nostre gran tòpic local».

Les «Converses sobre temes d'interès local» organitzades pel Centre de Lectura el 1931 Enric Agudé

El 12 d'agost del 1930, Joan Cachot va proposar a la Junta del Centre de Lectura la celebració d'unes «Converses» per discutir els reptes que Reus tenia plantejats. Es deia que la ciutat estava en decadència i es volia promoure un debat sobre temes socials i econòmics i les seves possibles solucions. La proposta es va acceptar, es van escollir persones «expertes» en diversos temes i es van preveure divuit conferències per tractar temes locals que els organitzadors consideraven negligits. No es van arribar a realitzar totes, però les que es van fer van comptar amb molta assistència i amb debats polèmics i enriquidors.

El gener del 1931 es van iniciar les «Converses» amb una ponència de Joan Cachot sobre la «decadència» de la ciutat, en què remarcava que el problema de l'aigua, les inversions dels patricis en altres ciutats i la manca de matèries primes en dificultaven el creixement. El doctor Jaume Sabater va parlar de la lluita contra la tuberculosi infantil, i demanava escoles a l'aire i al sol, i la creació d'un preventori per als nens. Enric Agudé Parés dissertà sobre l'abastament d'aigües a la ciutat, conferència que va necessitar un segon dia per debatre el tema i en què reclamava la construcció d'un dipòsit regulador per a Reus i l'acceleració de la construcció del canal Siurana-Riudecanyes. Bonaventura Font parlà de beneficència pública i defensà que l'estat havia d'ajudar la beneficència privada. El doctor Joan Domènech parlà sobre la necessitat de la cultura física a la població en general i a la infància en particular. Ricard Wyneken defensava la construcció d'una biblioteca pública i una ensenyança més pràctica als centres d'ensenyament. Joan Loperena va defensar la municipalització dels serveis bàsics, l'aigua, l'electricitat, la sanitat, l'habitatge social i el sistema públic de transports. El doctor Pere Barrufet defensà la importància de la sanitat municipal, que lligava a l'urbanisme i al creixement de la ciutat, en què calien avingudes amples i parcs i jardins. Antoni Batlle va reclamar una escola de comerç per a Reus, per la importància d'aquest sector. Felip Cabeza reivindicà la beneficència privada, demanant més implicació per part dels reusencs i de l'Ajuntament. Josep Iglésies, amb el títol d'«Acció comarcal», parlà de la importància de la comarca en la ciutat i la necessitat que Reus fes coincidir els interessos locals amb els comarcals. La nova organització

administrativa de Catalunya oferia a Reus moltes possibilitats. Ramon Grau va reivindicar la reforma de l'ensenyament primari i l'ensenyança del català i en català.

Tots els ponents eren coneguts a la ciutat: Joan Cachot, (Tortosa, 1887 – Madrid, 1967), educat pel seu avi, Bernat Torroja, era llicenciat en Dret i el 1917 secretari de la Cambra de Comerç. El 1922 creà les assegurances Reddis. A finals del 1931 era vicesecretari de la Cambra de Comerç de Madrid. Jaume Sabater (Reus, 1899-1978), metge i ferm partidari de mesures preventives contra la tuberculosi, va ser director del Dispensari Antituberculós. Enric Aguadé Parés (Reus, 1894-1969), administrador de la societat Pantà de Riudecanyes, va animar la construcció del pantà de Siurana, i també la del pantà del Francolí, que no s'arribà a fer. Bonaventura Font (Reus, 1871-?) era advocat i un dels redactors del *Semanario Católico de Reus*, periòdic ultracatòlic i dretà. Joan Domènech Mas (1891-1976), metge i un dels fundadors del Reus Deportiu, defensava la necessitat de la cultura física i la vida a l'aire lliure per a la joventut i la població en general. Ricard Wyneken (Reus, 1882 – Barcelona, 1935), comerciant, advocat i militant d'Unión Patriótica, va ser regidor a l'Ajuntament diverses vegades durant la dictadura de Primo de Rivera. Joan Loperena (Girona, 1888 – Veracruz, 1957), advocat, regidor a l'Ajuntament i el 1921 alcalde de la ciutat, després de l'assassinat de l'alcalde Manuel Sardà. Pere Barrufet (Reus, 1878-1967), metge a Montbrió del Camp i a Reus. Atenia gratuïtament els obrers al Centre de Lectura, entitat de la qual va ser directiu. També fou regidor a l'Ajuntament del 1911 al 1915. Antoni Batlle fou un dels accionistes principals de la Fàbrica Gas Reusense i membre de la Junta del Centre de Lectura, on organitzà una Escola de Comerç. Felip Cabeza fou un advocat catòlic i militant carlí organitzador del Requetè al Camp de Tarragona. Josep Iglésies (Reus, 1902 – Barcelona, 1986), escriptor, historiador i geògraf, va ser un dels ponents de l'estudi de la Divisió Territorial de Catalunya el 1936. Publicà diverses guies itineràries del Camp de Tarragona. Ramon Grau (Tarragona, 1888 - ?) fou mestre, president de l'Associació de Mestres Nacionals del partit de Reus i secretari de l'Associació d'Iniciatives de la ciutat.

L'ajuntament republicà va demanar les ponències per estudiar-les. El balanç de les «Converses» va ser positiu i alguns projectes van tirar endavant de manera immediata. Altres es van anar desenvolupant al llarg del període republicà. Fins al 1937 es va mantenir el projecte del preventori al mas del Picarany. Els dipòsits d'aigua a la ciutat es van realitzar de manera immediata, amb una cabuda de fins a 12.000 m³. La beneficència pública es va dir «assistència social», més d'acord amb els objectius, i amb un bon pressupost. Es va crear una Junta Autònoma de Cultura Física que potenciarà les colònies escolars. Es va projectar un nou mercat l'any 1934, que malauradament no va acabar fins al 1949. Un nou disseny de la ciutat proposava carrers amples i nous passeigs. El 1933 es va iniciar el projecte de la depuradora del Molinet per al tractament d'aigües residuals, posada en funcionament el 1936. Va ser la primera depuradora de l'Estat espanyol.

Coberta del volum *Converses sobre temes d'interès local* publicat per la Revista del Centre de Lectura que aplegava les diferents ponències de les jornades de debat, 1933

L'empremta de les «Converses» va seguir. Del gener al juny del 1949 el Centre de Lectura organitzà les «Segones Converses», i el 1954 les «Terceres». El 1975 es proposaven les «Quartes», que es van publicar el 1985.

El Centre de Lectura durant els anys en què canvià el règim (1975-1979 i una mica més) Quim Besora

A la més que centenària història del Centre de Lectura un dels moments que destaquen, internament i externa, és el dels anys de la transició que abasten des de la mort del dictador Franco fins a les eleccions municipals del maig del 1979 (o potser una mica més endavant, si no oblidem les arbitràries detencions de tres socis de l'entitat i l'actitud, alhora de coratge i intel·ligència, que adoptà l'entitat davant d'aquest fet, fins que Pere Anguera, Lluís Font de Rubinat i Josep Mariné foren posats en llibertat). Podem dir que en aquells intensos anys el Centre de Lectura jugà un paper de plataforma de consolidació i de difusió de les forces i de les reivindicacions democràtiques i catalanistes, per un costat, i de lloc d'aixopluc i formació cívica de molts ciutadans, sobretot de gent jove, per l'altre. La intensitat de les mesures coercitives anà apaivagant-se paral·lelament a la incorporació cada cop més massiva a la reivindicació democràtica de la ciutadania, però aquest paper no s'entendria sense un procés que ja venia de lluny: només cal recordar el punt d'inflexió que suposaren el 1968 els actes commemoratius del primer centenari del naixement del filòleg Pompeu Fabra¹ i la campanya reivindicativa de «Volem català a l'escola». O, en lògica continuïtat en la catalanització del centre i, conseqüentment, dels sectors culturals de la ciutat, la presidència d'Emili Argilaga, i la continuació, malgrat la precària situació econòmica, en la del president Ramón Amigó.

Ara bé, per situar aquest període de la transició viscuda des de Reus, n'hi ha prou amb una cita directa del llibre de memòries de qui fou president del Centre de Lectura, Jordi Escoda, per evidenciar el paper determinant del Centre de Lectura de Reus en el combat de recuperació de la llibertat i la democràcia (si voleu per assolir les reivindicacions de l'Assemblea de Catalunya: «Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia»). Situem els fets: l'any 1975 el Col·legi d'Advocats de Barcelona organitzà un cicle de conferències sota el títol «Les Terceres Vies a Europa» en què varen intervenir els líders dels partits democràtics, des de la democràcia cristiana fins al comunista. Jordi Escoda relata: «La Junta del Centre

1 Hi ha a la biblioteca un bust de bronze de Pompeu Fabra, obra de Ramon Ferran, col·locat de manera una mica sigil·losa durant els actes del centenari del naixement del gramàtic mort a l'exili. Va assistir a la inauguració la seva filla.

de Lectura va decidir que hàviem de portar a Reus sota el nom *Camins cap a la Democràcia* els principals polítics del moment. [...] A partir dels mesos d'octubre i novembre del 1975, s'havien programat unes conferències que eren com un preludi.»² L'objectiu de programar les llavors anomenades «terceres vies» era «crear un públic àvid de participar-hi i que seguís amb interès aquella allau de programes polítics d'uns partits tolerats, però encara no homologats» (o, per ser més precisos, no legalitzats). Jordi Escoda recorda³ que el cicle «Camins cap a la Democràcia» començà a partir del febrer del 1976 amb una programació setmanal; però no esmenta que s'emprà el Teatre Bartrina, qüestió gens baladí per dues raons com l'afluència important de públic i pel fet que el Centre de Lectura, en recuperar el Bartrina de l'antic arrendament com a cinema comercial pogué oferir el teatre al servei d'una programació en la línia de l'avenç democràtic, en paral·lel al cultural i estètic, és clar.⁴

Aquest vessant públic de l'entitat, generador de debat polític i de ciutadania conscient a la ciutat de Reus i al seu entorn comarcal, no n'ha de fer oblidar un d'intern que aplegà molts joves, més enllà de si eren o no socis de l'entitat. A tall d'exemple només cal recordar que una de les experiències més divertides i enriquidores que es pogueren viure en aquells anys la trobem en els debats, totalment lliures, que tenien lloc en acabar les projeccions

- 2 Jordi Escoda les relaciona de manera exhaustiva però succinta: Joaquim Arana sobre «La participació ciutadana», l'11.11.75; Heribert Barrera, que a més de polític era físic, sobre «Ciència i societat», el 8.1.76; Josep Pallach presentà el llibre *La democràcia, per fer què?*, el 15.1.76; Josep Andreu i Abelló parlà de «Passat i futur del problema català», el 20.1.76. ESCODA, Jordi, *Memòria històrica d'un reusenc. La transició*, Valls: Cossetània, 2007, p. 25.
- 3 La relació de conferències del cicle «Camins cap a la democràcia» que fa, de manera precisa, Escoda és aquesta: 4.2.76, Josep Solé Barberà (històric militant del PSUC i futur diputat), parlà de «Les vies socialistes avui»; 11.2.76, el periodista José Alvarez Solís parlà del «Papel de la prensa en una evolució democràtica»; 18.2.76, Joan Reventós exposà l'opció socialista (digué que l'oposició democràtica catalana acabava de rebutjar una mena de consell autònom ofert per Sanchez Terán, governador civil i negociador del govern espanyol, tot dient que només acceptarien l'Estatut d'autonomia); 25.2.76, Anton Cañellas, «Democràcia i Comunitat»; 3.3.76, intervingué Joan Armet, «El socialisme als Països Catalans» quan era actiu el PSAN; el 10.3.76, Jordi Pujol oferí la conferència «Un programa polític per a Catalunya»; 24.3.76, Ramón Trias Fargas parlà de «Democràcia i llibertat»; 31.3.76, Ramon Guardans Vallès dissertà sota el títol «La democràcia dels demés»; 17.3.76, Josep Badia Torres, del Partit Carlí que formava part de l'oposició democràtica, oferí la conferència «L'autogestió, una alternativa per a la nostra societat»; 7.4.76, el tàndem Joan Cornudella i Joan R. Colomines, llavors dirigents del Front Nacional de Catalunya, parlaren de «La via catalana al socialisme». Per cloure aquest cicle, 12.5.76, tingué lloc una taula rodona amb la participació dels polítics Josep Andreu Abelló, Josep Solé Barberà, Joan Cornudella, Ramon Guardians, Jordi Pujol, Joan Armet, Joan Reventós, Anton Cañellas i Josep Pallach, amb intervencions del públic assistent. ESCODA, *Memòria històrica...*, p. 25-26.
- 4 Aquestes programacions teatrals que podem anomenar «rupturistes», tant des d'un punt de vista estètic però també polític, també s'oferiren a altres teatres de la ciutat, com el Bravium. En aquest àmbit també podem recordar que la denúncia que ocasiona la detenció dels actors dels Joglars, i la posterior campanya reclamant la «llibertat d'expressió» es feu després de la representació de *La torna* al Bartrina.

Cartell "Una opció democràtica per al futur" dissenyat per Claudi Arnavat, 1976 (fons Pere Anguera, Arxiu Municipal de Reus)

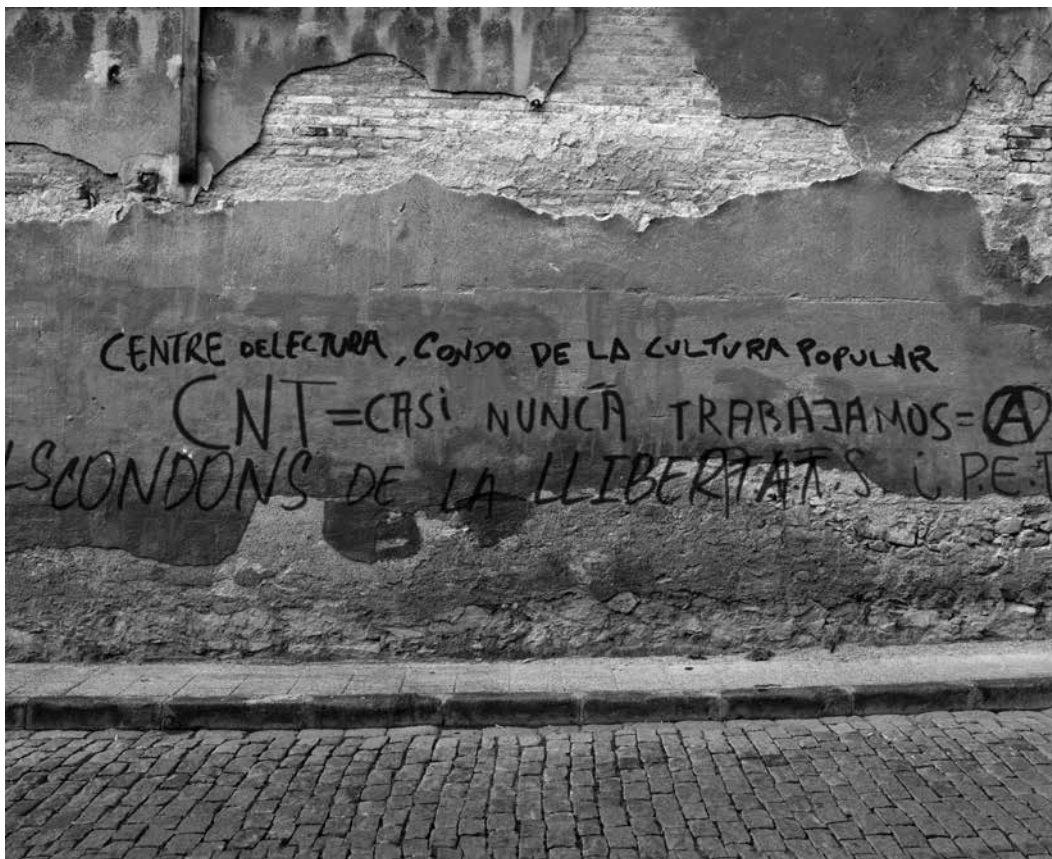

Cartell "No són terroristes!", 1981

del Cineclub. O per situar-nos en altres espais de la casa, citem una representació de *Les decapitacions* de Pere Quart al cafè, una reunió a la sala de converses de les organitzacions juvenils democràtiques (Joventut Comunista, Joventuts del PSAN, Moviment de Joves Socialistes de Catalunya, joventuts de l'OIC que en deien trotskistes, etc.)⁵ o un recital a la sala d'actes de presentació d'un disc d'un cantautor de Barcelona, on triomfà de manera desafortunada el teloner local...⁶

5 Era habitual, quan es feia una acció de l'Assemblea de Catalunya, com repartir propaganda, fer pintades o enganxar cartells, donar la consigna que si es produïa alguna detenció s'havia d'anar al Centre de Lectura on es contactaria amb l'advocat Ramon Marcer.

6 Aquell teloner era un jove Matias Vives, que esdevingué polític i advocat.

Recreació d'una pintada crítica amb el Centre de Lectura (l'original era ubicada al carrer de Sant Llorenç i datava de l'any 1977)

Les roses a la ciutat de Reus Rafel Ferré

La ciutat té com escut una rosa: uns la daten al segle XIV, altres la vinculen a un miracle que va fer la Mare de Déu de Misericòrdia arran de la pesta que hi va haver a la ciutat, l'any 1592, i també hi trobem altres versions. Unes són polítiques altres no, la veritat és que la rosa és el símbol de la ciutat, però aquest no és el cas que avui ens ocupa, són les roses com a flor cultivada, que han tingut presència al nostre poble des de fa molts anys i que no té res a veure amb l'escut de la ciutat.

La història arrenca per cap als anys 30 del segle passat. A Reus era una tradició que els ciutadans tinguessin als afores del poble el clàssic maset on la gent passava els estius, a part de tenir-hi petits cultius artesans, que en gaudien per a consum propi, van començar a plantar-hi rosers i, a poc a poc, els veïns van fer intercanvi d'esqueixos de varietats que uns cultivaven, i altres no tenien, com a plaer i gaudi; això junt amb la compra de noves varietats que anaven sortint al mercat va fer que en algunes finques arribessin a tenir alguns centenars de rosers de moltes varietats, la seva afició –que anava augmentant– va fer que prepararessin els rosers per tal d'obtenir flors amb una tija prou llarga, uns seixanta centímetres, més o menys, per tal de poder obtenir exemplars molt vistosos i elegants.

Uns, possiblement els més agosarats, segurament vinculats amb el Centre de Lectura de Reus, van fer la proposta d'organitzar una exposició concurs de roses. Aquesta proposta va ser acceptada per la Junta Directiva de l'entitat i, així, un any abans de la guerra engegada pels revoltats feixistes es va poder fer la primera exposició, que no va tenir continuïtat, ja que el Centre va estar tancat fins a l'any 1948.

El 1949 es va reprendre l'exposició amb gran èxit, això va fer que les autoritats feixistes, fins i tot el cardenal de Tarragona, l'acaparessin; tot per demostrar el seu nivell «cultural» i li van atorgar el títol de «nacional», paraula espanyola, que l'any 1976 passà a ser totalment catalana.

Des de llavors, i de manera habitual s'ha anant fent cada any i aquest 2017 celebrarem el setantè aniversari de l'exposició.

L'exposició es fa al Teatre Bartrina, una petita joia de l'entitat, en altres ocasions s'ha fet en diferents llocs: a la Sala Fortuny de la casa, a les Peixateries Velles o al Palau de Fires, però cap supera el marc del Teatre Bartrina.

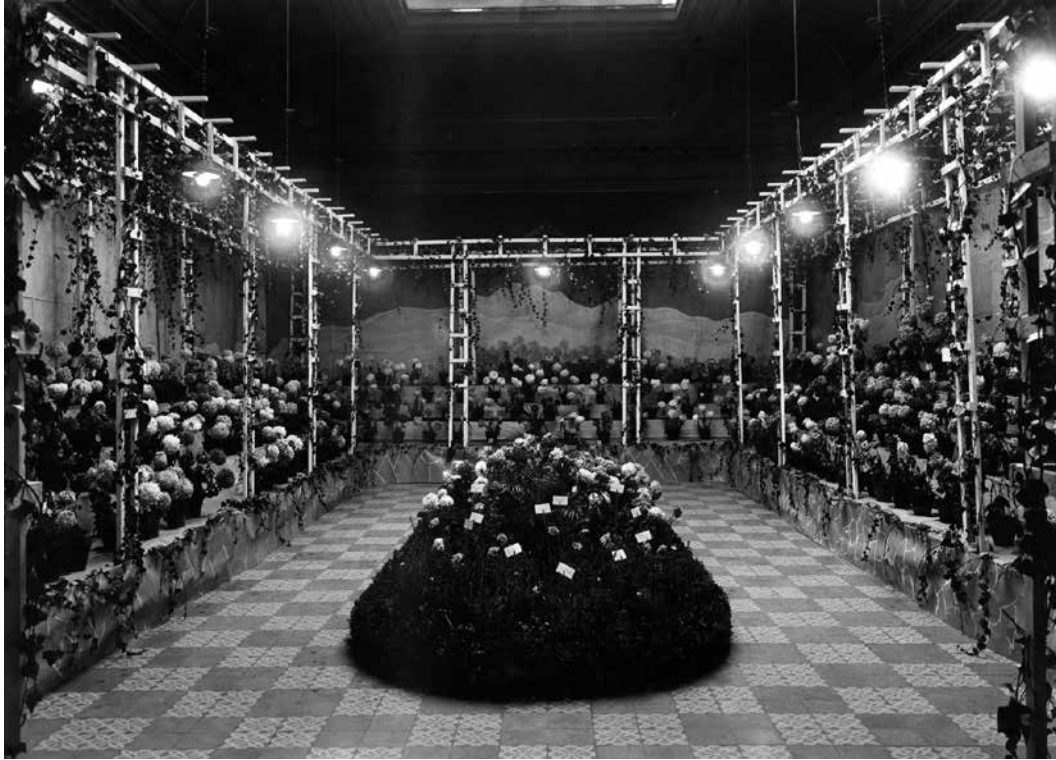

Imatge del Primer Concurs de Crisantems del Centre de Lectura, 1925

La nostra exposició és la més antiga de Catalunya, el seu format i la seva reglamentació és únic, i no té res a veure amb les exposicions que fan les altres ciutats roseristes –Sant Feliu de Llobregat, el Vendrell i Calella– totes elles molt lloables.

Per fer possible l'exposició, any rere any, s'ajunten una munió de complicitats dins el món cultural: primer cal trobar les persones que faran el cartell, sempre dins el món de l'art; segueix el pregó de la inauguració del certamen encomanat a persones del món de la literatura; la fotografia també hi té un lloc destacat, i en diferents ocasions la música i la dansa, han tingut el seu propi protagonisme. Després cal connectar amb l'Ajuntament, els seus serveis de brigades, de jardineria, de turisme; fer els programes; demanar els premis a entitats oficials i locals; connectar amb els jurats... Tot es fa per part de tots els involucrats, i també del Centre amb molta professionalitat i dedicació, cosa que cal dir, i agrair.

Però ens falten els actors principals: els roseristes, les persones que durant tot l'any fan l'esforç de cuidar els rosers per tal de tenir-los a punt el dia de la inauguració, cosa gens

Imatge del Cinquè Concurs de Crisantems del Centre de Lectura, 1929

fàcil, ja que el roser és una planta delicada, exposada a una varietat de malures que obliguen a estar amatents a qualsevol incident que pugui perjudicar la planta; per tant, el bon desenvolupament de la rosa, l'objecte final de l'exposició. Així és que sense ells l'exposició no fora pas possible, i els ciutadans no podríem gaudir d'aquest espectacle d'olors i colors que podem celebrar cada any. Mai els reusencs els podrem agrair la dedicació que hi posen aquests esforços ciutadans, és un acte de primeríssim nivell.

Diuen que les roses ja eren cultivades a la Xina imperial, també la mitologia hindú en parla; i la Grècia Clàssica i l'Egipte faraònic es dedicaven a cultivar-la. Avui al món hi ha més de tres mil varietats de rosers diferents, tots obtinguts mitjançant tècniques diferents, i que fan augmentar el nombre de rosers, els principals són els de la rosa estàndard, feta a partir d'un l'híbrid, rosa de te, aquest tipus de rosa és el més abundant i la segueixen les poliandres i les miniatures, unes fan olor, altres no, això ho decideix la natura. Des de casa nostra hem volgut contribuir a la divulgació de noves varietats de rosers i cal destacar

Imatge del Primer Concurs Exposició de Roses del Centre de Lectura, 1936

Exposició de roses a la platea del Teatre Bartrina, circa 2012

Cartells de les diferents edicions del Concurs Exposició Nacional de Roses

flors amb noms nostrats: Miss Reus, una miniatura de color blanc; les roses estàndard Centro de Lectura, nom en castellà imposat en l'època de la dictadura, d'un color vermell suau; més recentment la de Ciutat de Reus, que té un vermell avellutat; les roses «Centre de Lectura de Reus, 1859», d'un blanc trencat que tal com va madurant va tornant-se d'un rosa pàl·lid; i, finalment la rosa Albert Via, d'un vermell intens i d'una magnífica floració, aquesta dedicada al company Albert que va morir accidentalment mentre estava treballant en el muntatge de l'exposició.

Com es pot deduir són moltes les persones que dediquen part del seu temps a la preparació de l'exposició, tots són molt importants, però sense el treball continuat dels roseristes, fora molt difícil fer aquest complicat muntatge.

Totes les flors i especialment les roses formen part de la cultura, s'han fet moltes poesies, narracions, i també estudis científics sobre la seva evolució, la història en va plena.

Les escoles del Centre de Lectura. Una aproximació

Xavier Amorós i Dolors Sugrañes

L'ensenyament ha estat, des del començament, el principal objectiu del Centre de Lectura. Malgrat les diferències ideològiques dels qui n'han estat presidents i dels membres dels seus respectius consells directius, hi ha un denominador comú: fer accessible la formació cultural i acadèmica als diferents estaments socials de la ciutat de Reus.

En la presa de possessió de la Junta del primer president electe que fou Ciril Freixa, el secretari de la Junta Provisional, Salvador Ortiga, pronuncià un discurs en què dirigí la seva atenció a la funció que havien de desenvolupar les escoles de l'entitat dient textualment: «*la instrucción, la moralidad, las buenas costumbres son las bases en las que se funda la Sociedad*». És a dir, «els joves pobres podran instruir-s'hi, llegir diaris de notícies i de divulgació científica industrial [...]. El lema de tots ha de ser: instrucció, moralitat i fraternitat».

Quaranta anys després de la fundació de l'entitat, Josep Güell i Mercader explica a *Coses de Reus* (1900): «En aquell temps no hi havia a Reus els mitjans d'il·lustració que hi ha ara. No existia l'Institut Municipal ni tan sols un col·legi particular de segona ensenyança, i eren pocs i mal organitzats els estaments públics en què es donà la primera. Ponderàvem la necessitat que el poble en general i molt especialment la classe treballadora tenia d'instruir-se. [...] Vàrem imaginar la creació d'un gran casino l'objecte del qual fos l'educació moral i material del poble, especialment de la joventut menestral [...]. Un Centre, en fi, d'ensenyança i educació popular obert a les idees de progrés, però sense exclusivismes de cap mena.»

Emili Argilaga, en una entrevista concedida a un diari local a la tardor del 1969 i que recull el llibre *Plou però plou poc* (Xavier Amorós, Edicions del Centre de Lectura, 2007), manifesta que el Centre ha d'estar obert: «Voldríem que tot desenvolupant el Centre les mateixes activitats d'ordre cultural i artístic de sempre, amb els mateixos socis i els mateixos recursos, aquestes activitats fossin viscudes per tot el poble de Reus. Per tal d'aconseguir-ho, ens cal fer que circuli nova vida en l'ordre interior i, a la vegada, que aquesta vitalitat es projecti a l'exterior. [...] Ens plauria de crear a Reus una Escola d'Art. No parlo del Centre en si. Nosaltres podríem ser col·laboradors, els fundadors si voleu; però

Programa del Festival de fi de curs de l'Escola de Dansa del Centre de Lectura, 2005

propugnem una Escola d'Art de Reus. [...] La labor del Centre cal que tingui una transcendència: cal que arribi al poble».

Com es pot veure a través del pensament de destacats presidents de l'entitat, el Centre va néixer amb la voluntat de portar a terme dos objectius fonamentals: la biblioteca i les escoles. Objectius que a causa de contextos polítics i econòmics diversos i de la mateixa transformació de la societat han tingut direccions diferents –ara ja no cal ensenyar a llegir. Però sempre han mantingut la mateixa voluntat: ensenyar, divulgar, formar i contribuir al pensament crític i lliure de la població.

Pla d'ensenyament

D'una manera o altra el Centre de Lectura ha disposat sempre del que podríem anomenar un Pla d'Ensenyament: escoles, cursos i tallers, durant molts anys vinculats a les seccions.

Un ràpid cop d'ull a les activitats pedagògiques que es realitzaven durant els anys 60, per exemple, ens mostren un ventall suggestiu del que han estat les escoles al Centre de

Lectura: Taquigrafia i Mecanografia, «Corte y confección», Comerç i Comptabilitat, Cultura General, Fotografia i Cinema, Submarinisme i Gimnàstica, Idiomes (català, francès, anglès, alemany, italià...), Escola d'Art, Acadèmia de Música, Aula de declamació.

Les escoles, avui

Escola de Música

L'ensenyament de la música té una llarga trajectòria a l'entitat. Durant anys va funcionar una Acadèmia de Música que era filial del Conservatori del Liceu de Barcelona, on s'examinaven els alumnes. Després l'entitat va acollir el Conservatori de la Diputació de Tarragona i a partir de l'any 83 es consolidà en el seu format actual. Com a secció de música, les diverses corals juvenils i infantils van tenir durant els anys 80 i 90 una destacada incidència en el teixit associatiu de la ciutat.

L'Escola de Música actual, que dirigeix Anton Colom, ha comptat amb dues formacions corals: el Cor Mestral i el Cor Cal·líope, que ha participat en diversos actes municipals i realitza colònies musicals des del 1986. Compta amb 200 alumnes.

Escola de Teatre

Es creà el 1993, dirigida per Rosa Mateu i Joan Martínez. Disposa d'un Pla d'Estudis d'Ensenyaments Artístics i Professionals de Grau Elemental que contempla estudis d'interpretació, dansa i música que garanteixen un ensenyament acurat, progressiu i professional per tal de poder accedir al món laboral o ser un pont d'accés a estudis superiors de teatre. Compta amb una setantena d'alumnes, és membre de l'ACET (Associació Catalana d'Escoles de Teatre) i està reconeguda per l'AADPC (Associació d'Actors i Directors Professionals de Catalunya).

Escola de Dansa

Fundada el 1948 sota la direcció de Misericòrdia Besora, amb només set alumnes. L'any 1950 ja havia triplicat el nombre. Actualment, sota la direcció de Teresa Aguadé i Juny

Cases, compta amb tres-cents alumnes i exerceix les especialitats de clàssic, espanyol, *jazz*, *funky*, contemporània, preparació física, *zumba*, flamenc. Té dues companyies: la Jove Companyia de Dansa del CLR i Souldance, una companyia de *jazz* i *funky*. Realitza una cinquantena d'actuacions a l'any i un total de nou representacions al Teatre Bartrina durant el curs. L'Escola de Dansa està autoritzada pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Escola d'Idiomes. Professors: Sheila Harper i Phil Hoddy (anglès) i Cosima Vergari (italià).

Taller d'Esriptura. Responsable: Ramon Sanz.

Taller d'Enquadernació. Responsable: Rosa Molas.

Taller de Lectura En Veu Alta: Rosa Mateu

Programa de les Escoles del Centre, curs 2016/17

Annex. Àmbits de l'exposició «Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya. La cultura que ha generat el Centre de Lectura»

Els orígens i la lluita per la pervivència (1859-1897)

L'ateneu reusenc va néixer l'any 1859, fruit de les tertúlies informals d'un grup de menestrals d'idees avançades –encapçalats per Josep Güell i Mercader– que s'aplegaven en un cafè per llegir en veu alta els periòdics i comentar l'actualitat política o social. Tot i que inicialment es preveia denominar-lo Centre Popular d'Instrucció –un nom amb clares connotacions obreristes–, per evitar la censura governativa es va optar per la fórmula innòcua de Centre de Lectura que, en paraules de Pere Anguera, «no volia dir res i ho significava tot». Tanmateix, la llibertat d'expressió i la tolerància cap a totes les idees van esdevenir ben aviat un pilar primordial i constant de la praxi de l'ateneu.

Des d'un bon principi i davant les inhibicions de l'Estat i del govern municipal, l'entitat –que volia democratitzar la cultura i el coneixement en tots els seus àmbits– va impulsar l'alfabetització i la instrucció de les classes populars i més desfavorides de la societat. Desenes de treballadors i menestrals van començar a omplir les precàries aules de les escoles de l'entitat. Ben bé es pot afirmar que el Centre, interclassista i popular, va esdevenir una estructura cultural i social fonamental per a la ciutat, o més ben dit, un instrument de fer ciutat i cultura.

Gràcies al voluntarisme i a la generositat de molts socis i amics de la cultura, també es va començar a bastir pas a pas la pedra angular de l'entitat: la biblioteca. I no menys important, la col·lecció d'art i el fons museístic de l'ateneu. En aquests primers temps, l'altruisme fou el combustible que va moure el motor del Centre i feu possible la seva pervivència tot i les dificultats.

Amb voluntat d'incidir amb més força en la societat reusenca, el Centre de Lectura va publicar diferents periòdics de caire literari i artístic. Un altre dels grans projectes fou l'obertura –el juny del 1862– dels Jardins de l'Euterpe, decorats pel pintor Josep Tapiró, un

espai obert a la ciutat i dedicat a la cultura i a la música. En l'àmbit cultural, la figura més destacada dins el Centre fou, sens dubte, Joaquim Maria Bartrina.

Tot i la neutralitat política de l'entitat, el 1866 l'activisme –o, si més no, l'afinitat– dels dirigents i bona part dels socis del Centre a favor de les idees demòcrates i republicanes va provocar la primera clausura forçada de l'ateneu, que es va mantenir fins a l'any 1868.

Els anys d'esplendor (1897-1936)

L'any 1897, després d'haver ocupat diferents espais de la ciutat –com ara cal Miró, a l'actual plaça de Prim–, el Centre de Lectura es va instal·lar, de lloguer, a l'antic palau dels marquesos de Tamarit. El canvi d'ubicació va coincidir amb l'època en què l'ateneu va adquirir cada cop més protagonisme cultural, cívic i social. El 1916 va marcar un punt d'inflexió en la trajectòria de l'entitat: el filantrop Evarist Fàbregas va comprar l'edifici, el va reformar i el va regalar a l'entitat perquè en fos l'estatge social; un gest ben generós que va assegurar la pervivència i l'expansió del projecte cultural del Centre. El nou casal remodelat fou inaugurat l'octubre del 1921.

Paral·lelament, el 1904 es va inaugurar un petit i precari teatre d'estiu al jardí de l'entitat. Arran de l'èxit de la iniciativa, l'any següent el Centre en va bastir un altre molt més sòlid i adequat. Al cap d'uns anys, el 1918 el teatre fou millorat, embellit i refundat en el Teatre Bartrina, un dels puntals irrenunciables de l'activitat cultural de l'ateneu. Així mateix, gràcies al mecenatge d'Eduard Toda i de Miquel Ventura, la biblioteca va fer un gran salt endavant i es va convertir en la joia de la corona de l'entitat i, per extensió, del patrimoni cultural de la ciutat i del país.

En aquell període, el Centre de Lectura va esdevenir una autèntica universitat popular de les comarques del Camp i el principal referent cultural i ètic del sud de Catalunya. L'entitat es va transformar en un nucli receptor i generador de cultura de qualitat i prestigi. Així, les principals figures de la cultura i les lletres van desfil·lar per la tribuna del Centre i els artistes més reconeguts van exposar a les seves instal·lacions. Un dels moments de màxima projecció exterior es va obtenir amb la celebració del primer Congrés d'Ateneus de Catalunya, l'abril del 1911, en què Reus es va erigir en l'epicentre de l'associacionisme cultural del país. A poc a poc, l'entitat va adquirir la personalitat i l'estructura d'un ateneu del segle xx.

També cal destacar la tercera època de la *Revista del Centre de Lectura* (1920-1934) –la més brillant d'aquesta publicació– que va acollir les primeres signatures de la comarca i el país –amb treballs d'indiscutible vàlua intel·lectual– i que, per mitjà de l'intercanvi, el 1929 va arribar a la Universitat de la Sorbona de París i, al cap d'uns anys, a la d'Uppsala, a Suècia. En els anys vint i trenta, el prestigi del Centre no va parar de créixer.

Temps de dificultats (1936-1975)

L'esplèndida progressió del Centre de Lectura es va veure estroncada per l'esclat de la Guerra Civil l'estiu del 1936. De fet, la destrucció i la devastació provocades per la guerra van tocar de ple l'ateneu el setembre del 1937 quan les bombes feixistes van caure, i destruir, bona part de la biblioteca de l'entitat, i també van causar la mort de la jove bibliotecària Regina Figuerola i de Josep Saperes. El bombardeig va despertar una campanya de solidaritat d'abast nacional cap al Centre de Lectura que va implicar el bo i millor de la intel·lectualitat catalana.

La instauració de la dictadura franquista va provocar el segon gran parèntesi forçat –i el més dolorós– en la centenària trajectòria de l'entitat. El Centre, ocupat per la Central Nacional-Sindicalista, fou clausurat fins a l'any 1948 (fins i tot l'ajuntament franquista es va voler apoderar, sense èxit, de la titularitat de l'edifici). I el Teatre Bartrina no va reprendre l'activitat cultural, sota el control de l'Obra Sindical de Educación y Descanso falangista, fins al 1942.

El Centre de Lectura, en un estat físic força precari, fou reobert el 1948 sota la presidència d'Enric Aguadé i la vigilància política i moral de les autoritats. Malgrat el context d'ofec espanyolista i poc procliu a la cultura, a poc a poc va tornar a aflorar l'esmoreït sentiment de catalanitat i cívica de l'ateneu. A tall d'exemple, el 1949 es van crear els Amics de la Poesia i el 1950, en una data ben primerenca, es va redactar la primera acta en català –això sí, de manera esporàdica. Cap al 1958, Teresa Miquel va impartir la primera classe pública de català de la postguerra.

El personatge que il·lustrava la lenta recuperació cultural del Centre en aquells anys fou el doctor Bonaventura Vallespinosa, que es va convertir en l'impulsor i l'ànima de l'activitat cultural de l'ateneu reusenc.

Tot i la censura governativa i les dificultats econòmiques, a mitjan anys seixanta el Centre de Lectura va iniciar un lent però imparabile procés, més o menys encobert, cap a la catalanització i la democratització de l'entitat i la normalització de l'activitat cultural. Algunes de les principals fites d'aquella etapa foren la inauguració el 1963 del refugi de muntanya Musté-Recasens a Mont-ral –a les muntanyes de Prades–, l'homenatge a Pompeu Fabra el 1968 amb la col·locació d'un bust seu –realitzat per Ramon Ferran– a la biblioteca, la fundació del Cineclub el 1969 i els actes de renovació de la Flama de la Llengua Catalana el 1975, sota la presidència de Ramon Amigó.

L'etapa contemporània (des del 1975)

Amb la caiguda de la dictadura i l'establiment de la democràcia liberal, el Centre de Lectura va recuperar plenament el batec cultural, cívic i social que l'havia caracteritzat. Ben aviat, es va tornar a erigir en un dels principals referents ciutadans de la ciutat i les comarques del Camp.

En els anys de l'anomenada transició democràtica, el Centre va refermar el seu compromís amb la cultura, però també amb les llibertats i la catalanitat i es va convertir en una tribuna –i a cops, en un refugi més o menys clandestí– oberta a les idees de progrés i democràcia.

D'aquells anys, cal destacar la qualitat del fons d'art contemporani amb obres de Josep M. Subirachs, Joan Miró i Joan Brossa, les quals foren creades especialment per al Centre, un reconeixement d'aquests artistes a la llarga trajectòria cultural de l'ateneu reusenc. De fet, als anys vuitanta i noranta, el Centre de Lectura i –en especial– la sala Fortuny van esdevenir espais creatius de referència, com a receptors i generadors de projectes, de les arts visuals del país.

L'any 1979, l'entitat va impulsar la col·lecció de les Edicions del Centre de Lectura amb desenes de volums publicats fins al moment. I, el 1983, el Centre va acollir el III Congrés d'Ateneus que va donar lloc a l'actual Federació d'Ateneus de Catalunya. Amb la restauració i la dignificació de l'espai, l'any 1997, i la creació d'un consorci per gestionar-lo, el Teatre Bartrina, rejuenit, va agafar una nova empenta. És inqüestionable que d'ençà de la seva creació el 1859, amb alts i baixos, el Centre de Lectura sempre ha demostrat amb fets la seva vocació de servei públic, per a la ciutat, la cultura i el país.

En un context de greu crisi econòmica i política global, el 2009 es va celebrar el 150è aniversari de l'entitat. Així, amb més d'un segle i mig de fer ciutat i cultura a les espatlles, el Centre de Lectura és l'ateneu –en actiu– més antic de Catalunya i amb una de les biblioteques patrimonials més importants i preuades del país.

La vitalitat i el potencial de l'entitat són ben visibles en els milers d'actes i activitats que s'han dut a terme en els darrers anys: projeccions de l'incombustible Cineclub, cicles commemoratius, jornades, teatre, activitats literàries, escoles, excursions, tallers, conferències, exposicions I tot plegat, amb l'ambició de seguir endavant, de millorar l'oferta cultural i docent, d'adaptar-la als reptes del segle XXI i d'engrandir i dignificar la cultura i el coneixement per a tothom.

Apèndix fotogràfic de l'exposició «Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya. La cultura que ha generat el Centre de Lectura» instal·lada al Museu de Reus i a la sala Fortuny del Centre de Lectura, del 27 d'abril a l'1 de juliol de 2017 Ferran Estivill Civit

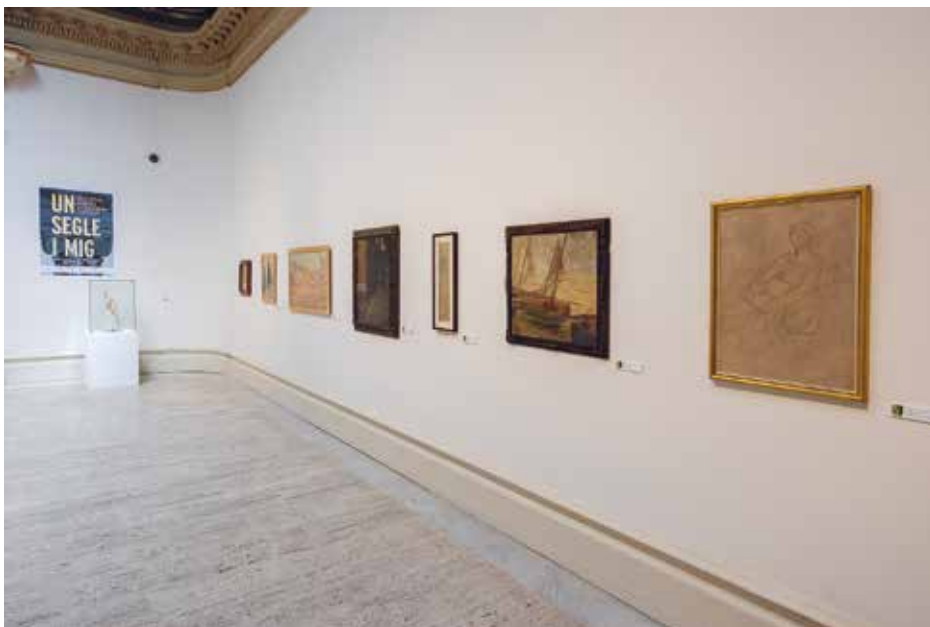

CENTRE DE LECTURA REUS 1859

Fundació
Lluís Carulla
Premi d'Honor
1982

Creu de Sant Jordi
1983

Premi Nacional de Cultura
2013

Entitat d'Utilitat Pública
Segons ordre de 2004

Membres d'Honor del Centre de Lectura

Fundació
Privada
Reddis
Reus

REPSOL

El Centre de Lectura compta amb el suport de

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Diputació Tarragona

AJUNTAMENT DE REUS

URV | CAMPUS EXTENS
Àrea del Coneixement

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada amb Caràcter d'Entitat d'Utilitat Pública

Entitat adherida a la

Federació d'Ateneus
de Catalunya

Aquest llibre,
«UN SEGLE I MIG DE CULTURA A REUS I CATALUNYA.
LA CULTURA QUE HA GENERAT EL CENTRE DE LECTURA»,
de les Edicions del Centre de Lectura,
ha sortit imprès dels tallers
de Gràfiques Arrels, S.L.,
el dia 28 de maig de 2017

